T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜMELENME VE KENTSEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ: GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Ömer SADIÇ

18921006

Prof. Dr. Murat PIÇAK

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜMELENME VE KENTSEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ: GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Ömer SADIÇ
18921006

Prof. Dr. Murat PIÇAK

Diyarbakır 2021

ÖN SÖZ

Kentlerin kalkınmasında rol oynayan faktörlerden ve Türkiye'de kamu politikalarında vurgu yapılan modellerden birisi olan kümelenme modeli ve kentlerin birbirlerinden farklılaşarak belirli sektörlerde meydana getirdikleri kümelerin kendi içindeki firmalarla, yakınındaki destekleyici firma ve kuruluşlarla birlikte uzman ve tecrübeli bir iş gücü, inovasyon, büyüme hızında artış ve kalkınma açısından önemli ölçüde etkiler yarattıkları izlenmektedir. Bu tez çalışması, kentlerde kümelenmiş bu fark yaratan öncü sektörlerin, kentlerin kalkınmasına olan etkilerini Gaziantep ili özelinde ilin öncü sektörlerinden olan halı sektörüyle kente olan katkılarını araştırmayı hedef almış ve kentin kalkınmasına olan etkilerini saptamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda kentteki sektör yetkilileri ile 30 dakika kadar süren görüşmeler yapılmış, tüm teorik araştırma ve görüşmeler neticesinde halı sektörünün kentte kümelenmiş en önemli sektör olduğu ve kentin kalkınmasında başat rol oynadığı saptanmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca ve tezin hazırlanma sürecinde her konuda benden desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerini beni yönlendirmede cömertçe kullanan ve bana olan güvenini her seferinde dile getirmek suretiyle destekleyen tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Murat PIÇAK'a sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yüksek lisans öğrenimime katkıda bulunan Dicle Üniversitesi İktisat Ana Bilim dalında görevli değerli hocamlarımdan bölüm başkanımız sayın Prof. Dr. Bahar Burtan DOĞAN'a ve kıymetli hocam Doç. Dr. Pelin KARATAY GÖGÜL'e bana kattıkları bilgilerden dolayı ve verdikleri emek için teşekkürlerimi sunarım. Yine Dicle Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü hocalarından Dr. Öğretim Üyesi Saniye Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Özellikle lisans öğrenimim boyunca ve sonrasında benden desteklerini esirgemeyen ve bağımızın kopmasına müsaade etmeyen kaliteli ve mütavazı çok

değerli hocalarımdan Prof. Dr. Suzan ERGÜN ve Prof. Dr. Ahmet UĞUR'a verdikleri emek ve öğretileri için sonsuz teşekkür ederim. Tezimin yazılmasına katkı sunan Gaziantep halıcılık sektöründeki yetkililere teşekkür ederim.

Son olarak yaşamım ve eğitim hayatım boyunca her evrede beni maddi ve manevi olarak destekleyen her ne yapsam da haklarını ödeyemeyeceğim insanlardan başta rahmetli babam Hasan SADIÇ'a Allah'tan rahmet diler, annem Ayişe Fatma SADIÇ'a ve hayatım boyunca beni her anlamda destekleyen abim Ahmet SADIÇ'a ve tanıştığımız andan bu yana her konuda bana destek olan ve bir gün dahi of demeden sabır gösteren çok kıymetli eşim Kübra SADIÇ'a canı gönülden teşekkür borcumu ifa ederim.

Ömer SADIÇ

Diyarbakır 2021

ÖZET

Son zamanlarda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmenin yolunun bölgesel daha da özelde kentsel düzeyde uygulanan bazı politikalardan geçtiği oldukça revaçta olan bir konudur. Bu politikalardan en göze çarpanı ise kümelenme modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek kentsel gerek genel ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek suretiyle küresel alanda rekabet edebilmenin mekânsal uygulamaların yansımasıyla olacağı vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, belirli bir ekonomik coğrafyada kolektif bir bilinçle yığılmalar oluşturan sektörlerin başarısı kentsel ve daha geniş düzeyde kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Kümelenme ve kümelenmenin kentsel kalkınmaya olan etkisi bağlamında genel kalkınmanın yolu, kümelenme oluşumuna bağlı yerel kalkınmadan geçtiği şeklinde mekânsal bir ölçek haline dönüşmektedir. Ekonomik faaliyetlerin belirli bir alanda kümelenmesi, kentlerin kalkınması ve bunu sürdürebilmesi bakımından en önemli unsurlardan birisidir. Bu çalışma, kentsel kalkınmada kümelenme modelinin faydasını ve Gaziantep özelinde kümelenmiş halı sektörünün kentin kalkınmasına nasıl katkıda bulunduğunu tespit etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Kentsel Kalkınma, Kümelenme, Ekonomik Coğrafya, Yığılma, Rekabet

ABSTRACT

Recently, it is a very popular issue that the way to realize economic development is through some policies applied at the regional and especially the urban level. The most striking of these policies is the clustering model. It is emphasized that being able to compete in the global arena by realizing both urban and general economic development will be possible with the reflection of spatial practices. In other words, the success of sectors that form agglomerations with a collective consciousness in a given economic geography underlies urban and wider development.

In the context of clustering and the impact of clustering on urban development, the way of general development turns into a spatial scale in the form of local development depending on cluster formation. Clustering of economic activities in a certain area is one of the most important factors for the development of cities and their sustainability. This study tries to determine the benefit of the clustering model in urban development and how the clustered carpet industry in Gaziantep contributes to the development of the city.

Keywords

Urban Development, Clustering, Economic Geography, Aggregation, Competition

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
TABLO LİSTESİ ..... **VIII**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **IX**
KISALTMALAR ..... **X**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI,YÖNTEMİ VE PLANI

1.1. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ 3
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI 5
1.3. ÇALIŞMANIN KAPSAMI 6
1.4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ 7
1.4.1. Verilerin Toplama Süreci 8
1.5. ÇALIŞMANIN PLANI 8

İKİNCİ BÖLÜM
YIĞILMA EKONOMİLERİ VE İLGİLİ KURAMLAR

2.1. YIĞILMA EKONOMİLERİ VE İLGİLİ KURAMLAR 10
2.1.1. Yığılma Ekonomileri 10
2.1.2. Yerelleşme Ekonomileri Kuramı 11
2.1.3. Yerleşim Kuramı 13
2.1.4. Ağ Kuramı 14
2.1.5. Merkezi Yerler Kuramı 15
2.1.6. Kümelenme Kuramı 15
2.2. KÜMELENME TEORİSİ 16
2.2.1. Kümelenme Kavramına Genel Bir Bakış 16
2.2.2. Kümelenmenin Genel Özellikleri 19
2.2.3. Kümelenmenin Avantajları 20

2.2.4. Ağ Yapılarının ve Endüstri Bölgelerinin Kümelenmeyle İlişkisi 21
2.2.4.1 Sanayi/Endüstri Bölgeleri 21
2.2.4.2 Ağ Yapıları (Networks) 22
2.2.5. Porter'ın Kümelenme Yaklaşımı 23
2.2.5.1. Poter'ın Elmas Modeli 24
2.2.5.1.1. Girdi Koşulları 25
2.2.5.1.2. Talep Koşulları 26
2.2.5.1.3. İlgili ve Destekleyici Sektörler 27
2.2.5.1.4. Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet 27
2.2.6. Dünyada ve Türkiye'de Kümelenme Örnekleri 30
2.2.7. Kümelenme ve Rekabetçilik 33
2.2.8. Kümelenme ve Dışsallıklar 35
2.2.9. Kümelenme ve Bilgiye Erişim 35
2.2.10. Kümelenme ve Düşük Maliyetlerle Uzman Kaynaklara Erişim 36
2.2.11. Kümelenme ve Kümenin Tamamlayıcıları 36
2.2.12. Kümelenme ve Yeni İş Alanlarının Oluşumu 37
2.2.13. Kümelenme ve Bilgi Üretim Kurumları 38
2.2.14. Kümelenme ve Devletin Rolü 39
2.2.15. Kümelenme ve Bölgesel Kalkınma 41
2.2.16. Kümelenme ve Kent Rekabetçiği 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT VE KENTSEL KALKINMA KAVRAMLARI VE TEORİLERİ, GAZİANTEP'İN TARİH İÇİNDE KALKINMA SÜRECİ VE GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜNÜN KÜMELENME STRATEJİSİYLE İLİŞKİSİ

3.1. KENT KAVRAMI 47
3.1.1. Kentlerin Doğuşu 47
3.1.2. Üretim, Tüketim ve Dağıtım Merkezi Kentlerin İşlevleri 48
3.1.3. Sanayi Öncesi Kentler 49
3.1.4. Sanayi Kentleri 50
3.1.5. Bilgi Çağı Kentleri 51
3.1.6. Kentlerin Yeni Rolleri 52
3.2. KENTSEL KALKINMA KAVRAMI VE TEORİLERİ 54
3.2.1. Kentsel Kalkınma Kavramı 54

3.2.2 Kentsel Kalkınma Teorileri 56
3.2.2.1. Kentsel Ekoloji Kuramı 56
3.2.2.2. Richardson Kuramı 58
3.2.2.3. Von Böventer Kuramı 60
3.3. GAZİANTEP KENTİ'NİN KALKINMA SÜRECİ 62
3.3.1. Gaziantep Sanayisinin Mekânsal Olarak Dağılımı 68
3.4. GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ KÜMELENMESİNİN KENT KALKINMASIYLA İLİŞKİSİ 72
BULGULAR 86
SONUÇ 90
ÖNERİLER 92
KAYNAKÇA 94
EKLER…… **103**

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Ağ Yapılar ile Kümeler Arasındaki Temel Farklılıklar 23
Tablo 2: Yedi, Sekiz, Dokuz, On ve Onbirinci Kalkınma Planlarındaki Temel Rekabetçilik Vurguları 44
Tablo 3: Bölgesel Rekabet Gücü/Rekabet Edebilirlik Faktörleri 46
Tablo 4: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları 2021 Ocak-Haziran Dönemi Birliklere Göre Ayrılmış Toplam İhracat Rakamları(Birlik başına 1.000 ABD$) 67
Tablo 5: Gaziantep İli'ne Ait 2021 Ocak-Haziran Dönemi İhracat Rakamları(1.000 ABD$) 67
Tablo 6: Makine halıları (düğümlü olanlar) İllere Göre Dağılımı ve Gaziantep'in Yeri(M: Mühendis; T: Teknisyen; U: Usta;İ: İşçi; İD: İdari**)** 73
Tablo 7: Halı ve Kilim İmalatının İlere Göre Dağılımı(Tüm Halı Türleri Bakımından)(M: Mühendis; T: Teknisyen; U: Usta;İ: İşçi; İD: İdari**)** 74
Tablo 8: 13.93.11-Halı ve Diğer,Tekstil Yer Döşemeleri (düğümlü olanlar) İllere Göre Üretim Kapasiteleri 75
Tablo 9: 2021 Yılı Ocak-Haziran Dönemi Gaziantep İhracat Değerleri (1.000 ABD$) 76
Tablo 10: Gaziantep İlinin 12 Aylık Sektörel İhracat Değerleri (x1.000) 76
Tablo 11: Gaziantep Tekstil Sektörünün İmalat Kapasitesi (Bazı Türler) 80

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Coğrafi Yakınlığın Avantajları 12
Şekil 2: Elmas Modelindeki Unsurların Birbiri İle Etkileşimi 29
Şekil 3: Gaziantep İlinin Konum Haritası 63
Şekil 4: Gaziantep Sanayi Alanları'nın Dağılımı 69
Şekil 5: 1. OSB'nin Konumu 70
Şekil 6: 2. OSB'nin Konumu 70
Şekil 7: 3. OSB'nin Konumu 71
Şekil 8: 4. OSB'nin Konumu 71
Şekil 9: 5. OSB'nin Konumu 72
Şekil 10: Gaziantep'inYıllık ihracat & ithalat dengesi (Son 10 yıl) 78
Şekil 11: Gaziantep İlinin Sektörel Oransal Dağılımı 79

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma – Geliştirme
AŞ.	Anonim Şirketi
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BK	Bakanlar Kurulu
BM	Birleşmiş Milletler
CAT	Competitive Advantage of Turkey
DİE	Devlet İstatistik Kurumu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GAB	Güneydoğu Anadolu Bölgesi
GAHİB	Gaziantep Halı İhracatçıları Birliği
GAİB	Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği
GAOSB	Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi
GHİB	Güneydoğu Anadalu Halı İhracatçıları Birliği
GSO	Gaziantep Sanayi Odası
GTO	Gaziantep Ticaret Odası
HİB	Halı İhracatçıları Birliği
ISO	Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
İTKİB	İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
NGA	National Governors Association
No.	Numara
Kwh.	Kilowatt
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OFM	Ortadoğu Fuar Merkezi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
TDK	Türk Dil Kurumu
TEHİB	Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
URAK	Uluslararası Rekabet ve Araştırmaları Kurumu
US	Birleşik Devletler
vs.	Vesair
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Bu çalışma, temelde kentsel kalkınmanın arttırılmasında kümelenmenin olumlu etkileri ve faydalarıyla beraber kümelerin kentsel kalkınma üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu bir örnek-olay üzerinden ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Farklı bir ifadeyle kolektif bir bilinçle firmaların, bilgi temin eden kurumların, tedarikçilerin, müşterilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili kamu kuruluşlarının belli bir coğrafi alana (çalışmaya konu kent olan Gaziantep'e) yığılarak kent kalkınmasında nasıl öncü olabileceklerini ve gelişebileceklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ana hatlarını daha iyi kavrayabilmek adına kentsel kakınma, kümelenme ve kümelenme ile ilişkili kavramlar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Giderek artan bir hızla dünya genelinde sınırlar çeşitli antlaşmalar yoluyla, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle ortadan kalkmıştır. Bu gelişmeyle küreselleşme olgusu artan bir ivmeyle dünya pazarının temelini oluşturmaya başlamıştır. Ticaret ve rekabet hız kazanmış, bu yolla da kalkınmanın önü açılmaya çalışılmıştır. Bu küresel pazardan daha fazla pay alma yarışı, gerek sektörel gerek bölgesel ve gerekse ülke bazında biçimlenmiştir. Ülkeler kendi şehirleri, bölgeleri veya sektörleri vasıtasıyla kalkınmalarını sağlamak üzere çeşitli yollara girişmişlerdir. Böylelikle bunlardan bir tanesi olan kümelenme olgusu ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda, globalleşmenin etkisiyle coğrafi açıdan mesafelerin etkisinin azaldığı öne sürülse de rekabetten ve kalkınmadan pay almanın küresel olarak yeniden biçimlendiği, rekabetçiliğin ve kalkınmanın farklı mekânlarla önemli bağları olduğu ileri sürülmüştür. Bu kapsamda mekânlar arasındaki rekabet giderek artmış, rekabetin coğrafi açıdan yerelleşmesinin yansımalarından birisi olan ve yerel ajanlarla desteklenen bölgesel yığılmalar ortaya çıkmıştır (Beceren, 2004).

1980'lerden itibaren yapılan çok sayıda çalışmada; endüstriyel, mekânsal ve yerel rolün firmaların başarısına olan etkisinin yeniden yapılandığı ortaya atılmıştır (Zander, Sölvell ve Malmberg, 1996). Bu hususta çeşitli çalışmalar yapan bilim

insanları, mekânsallığa ve kalkınmaya dair farklı kavramlar geliştirmişlerdir: “Yeni Endüstriyel Bölgeler” (Scott, 1998), “Lokalize Dışsal Ekonomiler” (Marshall, 1890) “Avantajlı Kentler” (Garreau, 1991), “Yığılma Ekonomiler” (Scott, 1998; Swann, Prevezer ve Stout, 1998; Beardsell ve Henderson, 1999; Fan ve Scott, 2003), “Yaratıcı Kent”, “Yenilikçi Kent” (Garreau, 1991) “Öğrenen Kent” (Pelkonen, 2005), “Bölgesel İnovasyon Sistemi” ya da “Bölgesel İnovasyon Ağı” (Hotz-Hart, 2000) ve “Kümelenme (Cluster)” (Porter, 1990). Son yıllardaki çalışmaların çoğunda, küresel ekonomide görülen büyümenin inkâr edilemez olduğu ve büyümedeki bu sonucun daha çok yerel oluşumların mekânsal etkilerinin bir sonucu olarak meydana geldiği öne çıkarılmaktadır.

Politikacılar, akademisyenler ve ekonomistler ürettikleri çalışmalarında mekânsal olgunun önemini, eskiye nazaran daha şiddetli şekilde dile getirmişlerdir (Porter, 1990; Henderson, 1986; Krugman, 1991). Porter (1994), dünyanın en elverişli ve isabetli ekonomik mekânlarının çoğunun, ulusal düzeyden ziyade, bilişim teknolojilerinin gelişmesinde çok büyük bir paya ve öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Porter bu mekânların, Amerika’da ortaya çıkan kümelenme örneği durumundaki Silikon Vadisi gibi alanlardan meydana gelmekte olduğunu ve ekonomik planlamaların da çoğunlukla yerel düzeyde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Silikon Vadisi gibi alanların kazandığı başarı sonucu ekonomik faaliyetlerin belli bölgelere ya da illere yığılması gerekliliği ortaya çıkmış, kentsel kalkınmanın ve sürdürülebilirliğinin yerellikten ve mekânsal olarak konumlanmaktan geçtiği görüşü artan şekilde ileri sürülmeye başlanmıştır. Ulusal ölçekten daha küçük mekânlar, kentsel bazda bir yapı kazanmış, her ilin kendi yapısına özgü öncü sektörler gelişmiş ve kentsel kalkınmanın önü açılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE PLANI

Bu bölümde çalışmanın önemi, amacı, kapsamı, yöntemi ve planı hakkında, çalışmanın temelini oluşturan birtakım bilgiler açıklanmıştır.

1.1. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Her ne kadar teknolojik yenilikler ve değişimler sayesinde coğrafi uzaklığın etkisinin azaldığı tezi ileri sürülse de Filiz Alsaç (2010) elde edilen bütün verilerle mekânların ve coğrafi konumun, rekabet açısından kritik öneme sahip olduğunu ileri sürmektedir. Sektörün içinde konumlandığı bölgenin veya kentin dinamikleri, diğer ülkelerdeki mekânsal oluşumlar karşısındaki rekabet gücü avantajına önemli bir temel oluşturmakta ve kentin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

İktisadi büyümenin ve kentsel kalkınmanın lokomotifi olarak ifade edilen kümelenme oluşumunun önemi son çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu çalışmalarla farklı ülke ve kentlerde başarılı örnekler ortaya çıkarılmıştır. Bu anlamda inovatif teknolojiye dayalı olarak gelişen Silikon Vadisi, en başarılı örnek olarak gösterilmektedir. Bu çerçevede, bölgesel ya da daha küçük ölçekte kentlerdeki kümelenmelerin, kentsel kalkınmaya ve sürdürülebilirliğine etkisini araştırma arzusu son yıllarda artmıştır. Böylece mekânsal oluşumlarla ilgili çalışmalar sürdürülürken bu mekânsal oluşumların etkisiyle yeni bir olgu olarak kümelenme kuramının kentsel kalkınma üzerine olan etkisi ortaya çıkmıştır. Kentlerdeki kümelenme, rekabetçilik ve kalkınma ile birlikte kilit bir mekânsal ölçek olarak kabul görmeye başlanmıştır (Herrschel ve Newman, 2002). Geleneksel kalkınma planlarının geçerliliğini ve etkinliğini kaybetmeye başlamasıyla, bölgesel bazda kalkınmayla ilgili çalışmalar ve kentlerin rolü giderek artan şekilde merkezi bir konuma ulaşmaktadır (Giordano ve Roller, 2003). Benzer şekilde kümelenme, rekabetçilik ile kentsel kalkınmaya katkı

noktasında kümelenme kentlerini daha fazla girişimci pozisyona sahip olmaya ve bölgenin en iyisi olma çabasına yöneltmekte olup kentteki dikkatleri kente odaklamayı öncelikli hedef haline getirmektedir (Harvey, 1989; Jessop, 1998). Scott (2001)'a göre kentsel alanlar küresel ekonominin temel motoru haline gelmektedir. Bu sebeple Hutchins ve diğ. (2003), kentsel yığılma veya kümelenme alanlarının, ekonomik kalkınma ve üretkenlik arttırıcı yerler olarak önem kazanmaya başladığını vurgulamışlardır. Son yıllarda, tüm dünyada süper yığılmalar veya kentsel bölgeler ortaya çıkmıştır (Scott ve Stroper, 2003). Birçok araştırmacı, belirli coğrafi mekânlarda belirli endüstriyel faaliyetlerle ilgili kümelenmelerin arttığını ileri sürmüşlerdir (Venables, Fujita, ve Krugman, 1999; Marshall, 1890). Kentlerin sürdürülebilir bir kalkınma ivmesi yakalaması açısından, ekonomik faaliyetlerin kümelenmesi önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmayla, kentlerde oluşturulan kümelenme stratejisinin önemi ve kümelenmenin mikro bir kalkınma kavramı olan kentsel kalkınmaya sağladığı faydaları, Gaziantep İli Halıcılık Sektörü Kümelenmesi bağlamında ifade edilmiştir.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI

Kentsel kalkınma ile mekânsal yığılmalar arasındaki ilişkinin artması, özellikle kentlerin ön plana çıkması, alışılmış kalkınmayı arttırıcı ticari yaklaşımların terk edilerek yeni yaklaşımların önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bunlardan biri başarısı ispatlanmış ve dünyadaki birçok ülke tarafından uygulanan kümelenme yaklaşımıdır. 1990'lı yıllardan itibaren, küresel ticaretin önündeki engellerin kalkması ve yaşanan amansız rekabet yarışı ülkeleri, bölgeleri hatta kentleri geleneksel ticari yaklaşımlardan uzaklaştırıp kümelenme yaklaşımına yöneltmiştir. Kümelenme Michael Porter tarafından 1990'lı yıllarda literatüre kazandırılmış ve hızlı adımlarla ün kazanan ve birçok çalışmayı etkileyen bir model olmuştur. Kentlerdeki kalkınmayı arttırıcı ve hızlandırıcı politikalar arayışında kümelenme yükselişe geçerek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kloosterman ve Boschma (2005), gelişmiş ekonomilerde hayat standartlarını sürdürebilmek için kümelenmenin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Ulusal ekonomiler, gerileyen endüstrilerini desteklemek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için yerel/bölgesel ekonomi politikalarını artık daha fazla hayata geçirmeye başlamışlardır (Moulaert ve Seika, 2003). Yeni ortaya atılan bu model, az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerin iktisadi zayıflıkla mücadelelerinde rekabet edebilirlik, yenilik ve büyüme artışı geliştirme gibi can alıcı faktörleri içermektedir (Eroğlu, 2013).

Kümelenme yaklaşımı, ekonomik kalkınmada mekânsal boyutun bir sonucu olarak görülmekte olup kentsel küme endüstrilerinin, üretim ve refah düzeyini arttırma, yenilik üretme ve kalkınma konusunda önemli ekonomik oluşumlar olduğu kabul edilmektedir. Kentlerin endüstrilerinin kümelenme oluşturarak atılım göstermesiyle, endüstriye mensup firmalar ve beraberinde bulunan destekleyici firmalar ile birlikte tecrübeli bir iş gücü, büyüme ve kalkınma, rekabet avantajı, yenilikçilik gibi önemli avantajlar sağladığı görülmektedir. Sağladığı bu faydalardan ötürü kümelenmiş endüstrileri teşvik ve destekleme programları, sanayi ve bölgesel kalkınma politikalarında giderek önem kazanmıştır. Türkiye'nin ekonomi politikalarında illerde rakabet gücü yüksek kümelenme ve ağ oluşumlarını seçip

desteklemek, 2009 yılında yürürlüğe girmiş olan teşvik sisteminin temel amaçlarında ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın Sanayi Başlığının Beş yüz kırk birinci hedefinde vurgulanan başlıca yönelimlerden biri olmuştur (Eser, 2011; Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006). Bu kalkınma planında ayrıca kümelenmenin savunulması konusunda rekabet üstünlüğü ve rekabet edebilirliğin artırılmasının yanı sıra bölgesel ve kentsel kalkınmanın sağlanmasına da vurgu yapılmıştır (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006).

Bu çalışmanın amacı, kümelenme stratejisini kentsel kalkınma ile ilişkilendirmek ve kümelenmenin kent kalkınmasını arttırdığını ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda, halı kümelenmesi örneği ele alınarak kentsel kalkınmaya nasıl yarar sağladığı Gaziantep özelinde incelenmiş olup Gaziantep Halı Sektörü Kümesi'nin geleceği açısından bazı öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak çalışma, kentlerin kalkınmalarını sağlamak ve avantajlı oldukları sektör dalını güçlendirmek için kümelenmenin önemini ve kümelenmenin kent kalkınmasına yararının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın amacına yönelik olarak temel çalışma soruları ise şunlardır:

1.Kümelenme stratejisi ile kentsel kalkınma arasında bir ilişki var mıdır?

2.Kümelenmeyle kentsel kalkınmada artış sağlanabilir mi?

3.Kümeler, kentsel kalkınma ile aralarındaki ilişkiyi nasıl algılamaktadırlar?

1.3. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Bu çalışmanın kapsamı Gaziantep ili ile sınırlı tutulmuştur. Gaziantep'te endüstriyel sektörlerinin üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında Şen ve Sandal'a göre (2017), en güçlü sektör tekstil ve onun alt sektörü olan halıcılıktır. Bu çalışmada, Gaziantep Halıcılık Sektörü inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Bu çalışma kapsamında 7 büyük ölçekli, 7 orta ölçekli ve 7 küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 21 Gaziantep Halı Sektörü yetkilileri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

1.4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, nitel veri deseni kullanılmıştır. Bu yöntemde sosyal bir olgunun doğal ortamında yer alan süreçlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, bir vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Bir olgunun gerçek hayattaki oluş durumunu belirlemede ve sınırların kesin olarak bilinmediği durumlarda vaka çalışmaları kullanılmaktadır (Yıldırım, 2021).

Bu çalışmada Gaziantep ilindeki Halı Sektörü'nün kent kalkınmasına sunduğu katkılar kendi özgün bağlamında incelenmek istendiğinden durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Literatür taramasının yanı sıra çalışmanın ana kaynağını teşkil eden Gaziantep Halı Sektörü Kümesi'nden 7 büyük ölçekli, 7 orta ölçekli ve 7 küçük ölçekli olmak üzere toplam 21 Gaziantep Halı Sektörü yetkilisi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. 21 Halı Sektörü yetkililerinden 10'u ile yaklaşık otuzar dakikalık yüz yüze görüşme gerçekleştirilirken 11'inden ise mail aracılığıyla dönüş sağlanmıştır. Çalışmada toplanan veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir.

1.4.1. Verilerin Toplama Süreci

Çalışmada kullanılan veri toplama aracı için öncelikle bu konuda yapılan çalışmalardan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Çalışma konusuna uygun sorular uzman görüşü alınıp hazırlanan görüşme formuna eklenerek bir görüşme formu oluşturulmuştur. Oluşturulan görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda ele alınarak son haline getirilmiştir. Çalışma katılımcıları ile görüşme sorularının anlaşılabilirliğine yönelik direkt görüşmeler yapılmış ve onlardan dönüt alınmıştır.

Çalışmada farklı 30 firmanın çeşitli kademedeki yetkilileri ile görüşme gerçekleştirilmek istense de bunlardan sadece 10 firma yetkilisi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, 11 firma yetkilisinden ise mail aracılığıyla dönüş sağlanmış olup toplamda 21 firma yetkilisinin görüşüne ulaşılmıştır.

1.5. ÇALIŞMANIN PLANI

Bu çalışmanın sonucunda hazırlanan yüksek lisans tezi çalışması dört bölümden oluşmakta olup; birinci bölüm çalışmanın önemi, amacı, kapsamı, yöntemi ve planı hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü kümelenme kuramının literatür taraması yardımıyla teorik olarak incelendiği bölümdür. Ayrıca kümelenme kavramının temelinde yatan yığılma ekonomileri, ilişkili kavram ve kuramlar irdelenmiştir. Bu çerçevede merkezi yerler kuramı, yerelleşme ekonomileri, yerleşim kuramı, ağ kuramı ve kümelenme kuramı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde kent, kentsel kalkınma kavram ve teorileri açıklanmış ve çalışmanın yapıldığı Gaziantep ilinde çalışma için ihtiyaç duyulan kümelenme sektörü araştırılmış, en güçlü küme olarak halı kümesine ulaşılmış ve bu bağlamda genel olarak, Gaziantep halıcılık sektörünün büyüklük, başatlık, uzmanlaşma, ihracat ve istihdama olan katkısı özelinde, Gaziantep ilinin kalkınmasında oynadığı önemli rol açıklanmıştır.

Çalışmadan elde edilen veriler, çalışmanın bulgular ve sonuç kısmında ele alınıp değerlendirilmiştir. Aynı zamanda öneriler kısmında, bu değerlendirmeler

ışığında Gaziantep ilinin en güçlü sektörü tekstilin baskın alt sektörü olan halıcılığa, sektörel açıdan birtakım önerilere yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YIĞILMA EKONOMİLERİ VE İLGİLİ KURAMLAR

Bu bölümde Kümelenme Kuramı'nın temelini oluşturan ve onunla çeşitli bakımlardan benzerlik gösteren Yığılma Ekonomileri Kuram'ı ve diğer ilgili kuramlar açıklanmıştır.

2.1. YIĞILMA EKONOMİLERİ VE İLGİLİ KURAMLAR

Yığılma Ekonomileri, ekonomik faaliyetlerin belirli bir coğrafi alanda toplanması sonucu çeşitli avantajlar elde edilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu bölümde, belirli bir alanda meydana getirilen Yığılma Ekonomileri'nin yanı sıra yığılma oluşumlarının farklı isimlendirmelerle ifade edildiği kuramlar açıklanmıştır.

2.1.1. Yığılma Ekonomileri

Yığılma ekonomileri geçmişi çok eskilere kadar giden bir kavramdır. Bu kavramın yararları hakkında, akademisyenlerden ekonomistlere ve iş dünyasına kadar farklı birçok kesimin araştırma, görüş ve tartışmaları bulunmaktadır. Yığılma ekonomileri, firmaların ve bireylerin dolaylı olarak ekonomik aktivitelerin belirlenmiş bir coğrafi zeminde bir araya gelmesiyle oluşan etkiler olarak tanımlanmaktadır (Nakamura, 1985). Diğer bir deyişle, ekonomik etkinliklerin belirli bir coğrafi alanda toplanmasıyla maliyet azaltıcı etkilerin meydana gelmesine yığılma ekonomileri denir. Yığılma ekonomileri üzerine oldukça önemli katkılar veren ilk önemli çalışma, Alfred Marshall'ın endüstri bölgeleri hakkındaki araştırmalarını içeren, 1890 tarihinde yazdığı Ekonominin İlkeleri adlı eserdir. Ancak Marshall yerelleşme ekonomisi terimini ön plana çıkartarak, yığılma ekonomileri kavramını kullanmayı arka plana atmıştır.

Marshall, hazır giyim ve tekstil sektörleri gibi endüstrilerin İngiltere'nin bir şehri olan Lancashire ve civarında kümelendiğine tanıklık edince "Endüstrilerin, belirli bir

coğrafi bölgede üretimde uzmanlaşmış tek bir şehirde kümelendiğini" ifade etmiştir. İhtisaslaşma, yenilikçilik ve öğrenme dışsal ekonomilerin vazgeçilmezi olarak Marshall tarafından vurgulanmıştır. Marshall bunları, belirli bir bölgede daha verimli hale geldikleriyle ilişkilendirmiştir. Marshall lokalize dışsal ekonomileri bilginin yayılması, uzmanlaşmış iş gücü yetenekleri ve yerli pazardaki destekleyici bağlantılar olarak tanımlamıştır. Marshall'ın bahsi geçen klasik ünlü eseri, sanayi dallarının coğrafi olarak kümelenmesinde etkili olan en önemli çalışmalardan birisidir. Bu çalışma, daha sonra yapılmış olan kuramla ilgili çalışmaların ilham kaynağı olmuştur.

Yığılma Ekonomileri'nin doğal sonucu olarak, California'da geliştirilen Silikon Vadisi ve Route (Rota) -128 isminde Boston'da kurulan bilişim kümeleri ortaya çıkmış ve bu yığılmaların elde ettikleri başarı, mekânsal konumlanmanın önemini ortaya koymuştur**.**

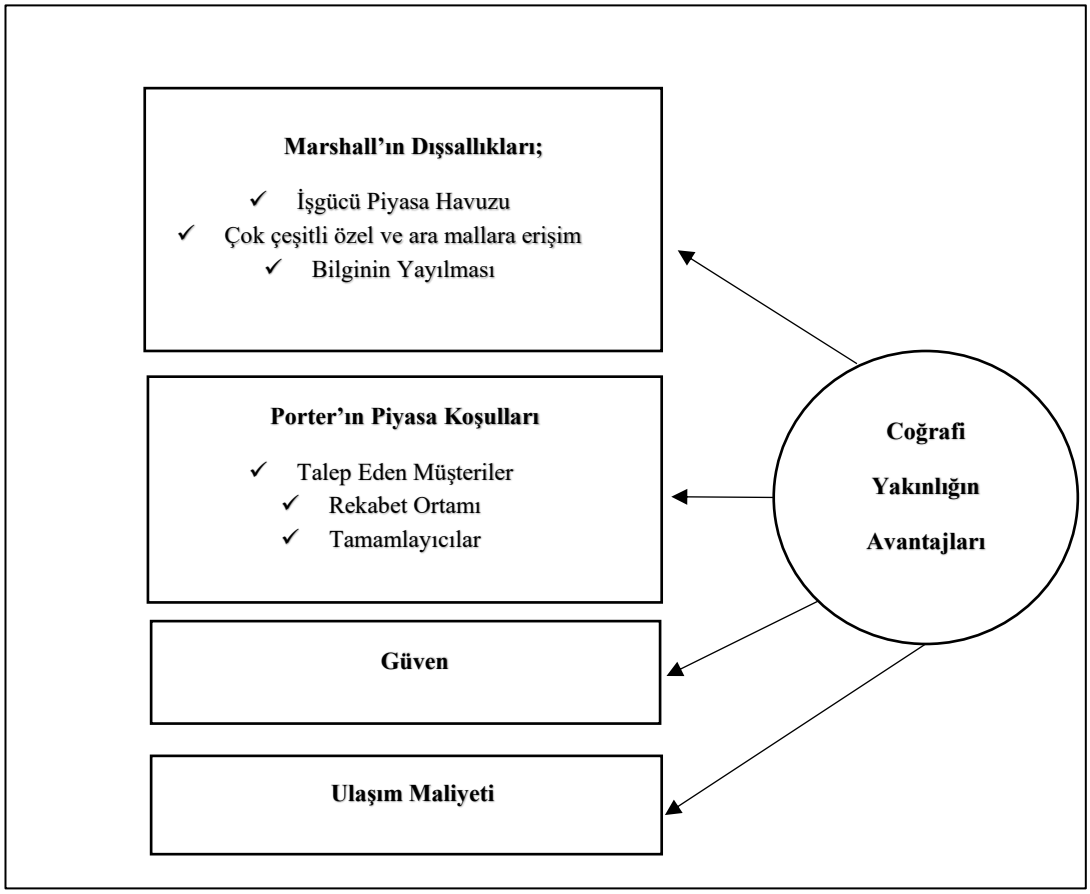
2.1.2. Yerelleşme Ekonomileri Kuramı

1980'li yılların başlarından bu zamana kadar yerelleşme çalışmalarının ve seçili belirli bölgelerin, ulusal kalkınmaları üzerinde güçlü bir itici güce sahip olduğu birçok kesimce vurgulanmıştır. Yerelleşme Ekonomileri Kuramı, birbirine yakın alanda konumlanmış aynı endüstri dalına mensup olan firmaların meydana getirdiği yığılmalardır. Başka bir ifadeyle Yerelleşme Ekonomileri Kuramı, aynı sektörde iştigal olan firmaların aynı ve belirli coğrafi bir alana bir arada konumlanmaları sonucu oluşturdukları dışsallıklar yoluyla sağlanan faydaları ve avantajları içeren ekonomilerdir (Yavan, 2006). Özellikle mekânsal olarak yakın konumlanmaların maliyetleri azaltıcı etkisi, firmaları aynı ve belirli bir bölge veya alanda kümelenmeye ve bu yerelleşme ekonomileri üzerine birçok çalışma yapmaya teşvik etmektedir.

Ayrıca Porter, Marshall'ın lokalize dışsal ekonomiler kavramını On Competition (1998a) isimli makalesinde ayrıntılı bir şekilde ele alıp, günümüz kümelenme konusunu meydana getirmiştir. 1990 yıllında Porter'ın Ulusların Rekabet Üstünlüğü isimli eserinde ifade ettiği kümelenme modeli, artık hem ulusal hemde küresel arenada kullanılan en etkili, en popüler ve bölgesel anlamda güçlü kalkınma politikalarından biri haline gelmiştir. Kümelenme, Porter tarafından yerel, bölgesel ve sektörel olarak rekabet gücünü artıran kalkınma politikalarından biri olarak

görülmekte olup birbirine çeşitli şekillerde bağımlı tedarikçileri barındıran firmaların, bilgi temin eden kurumlar olan üniversitelerin, araştırma kurumlarının yanı sıra yerel yönetimler, müşteriler, destekleyici kurumlar, sektör sivil toplum kuruluşları ve sektör destekçisi kamu kurumlarının ilgili alanda yoğunlaşmasıdır (Porter, 1995; 1998b).

Hem Marshall'ın lokalize dışsal ekonomilerinin hem de Porter'ın kümelenme stratejisinin temelinde, firmaların coğrafi olarak yakınlığı ve bağlantıları yatmaktadır. Coğrafi yakınlığın faydaları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Kaynak: Alsaç(2010)'dan faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1: Coğrafi Yakınlığın Avantajları

2.1.3. Yerleşim Kuramı

Yerleşim Kuramı, firmaların belirli bir alanda yığılma eğilimlerinin nedenlerini inceleyen ve bölgesel iktisadın temelini atan alansal ekonominin kurucu J. H. Von Thünen'nin geliştirdiği ve tarımsal yerleşmenin anlatıldığı bölgesel ekonominin temelini oluşturan kuramdır. Bu teorinin öncüsü olan Thünen, mekan kavramıyla coğrafi bir model ortaya atmıştır. Thünen'in çalışmasında, bölgelerin gelişmesi için taşıma maliyetleri ve dışsallıklar önemli bir yer tutmaktadır (Eroğlu, 2013). Alfred Weber (1929) Marshall'ın görüşlerini daha da geliştirerek önemli bir nokta konumundaki Yerleşim Kuramı'na ağırlık vermiş; üretim ve taşıma maliyetlerinin düşürülmesinin, belirli alanlara yığılmayla olanaklı hale geleceğini vurgulamıştır. Coğrafi yığılmayla alakalı Alfred Marshall'dan sonra birçok araştırmacı bölgelerin coğrafi yakınlığına ilgi duymuşlardır (Porter, 1998a; Spengenberger, Pyke ve Becattini, 1990; Begg, 2002; Krugman, 1991). Böylece Yerleşim Teorisi, mekânsal modellemenin bütünleyici bir unsuru haline getirilmiştir. Firmalar her zaman kâr maksimizasyonu elde edecekleri mekânları seçmektedirler. Bu bağlamda Yerleşim Teorisi, iktisadi hareketlerin neden ve nerede bulunduğunu açıklamaktadır. Marshall'ın ifade ettiği bilginin yayılması, ihtisaslaşmış tedarikçiler ve iş gücü havuzu bu kuramın dışsallıklarıdır (Cortright, 2006). Bu dışsallıklar, belirli bir yerde faaliyette bulunan firmaların niçin birbirlerine yakın yerlerde daha verimli olduklarını açıklar. Marshall'a göre firmalar ortak bir yerde yığılarak, kalifiye iş gücü yaratılmasını ve geliştirilmesini amaçlanmaktadırlar. Ayrıca bu coğrafi yakınlık, tedarikçiler için de uzmanlaşacakları bir pazar ölçeğine erişmelerine imkân sunmaktadır. Uzman tedarikçiler ile birlikle uzmanlaşmadaki artış girdi fiyatlarını düşürerek verimliliği arttırmaktadır. Son olarak bilginin yayılmasıyla kast edilen ise firmalar coğrafi yakınlığın imkânları ile fikir ve bilgi alışverişinde bulunmakta ve inovasyon ağının temelini atmaktadırlar.

2.1.4. Ağ Kuramı

Ağ Kuramı, sözleşmeli bir sistem içerisinde belirli bir amaca hizmet eden ve birbirleriyle karşılıklı ilişkileri olan az sayıdaki işletmeler grubunu ifade etmektedir (Sabel ve Piore 1984). Gelsing (1992) kuramı iki farklı şekilde ifade ederek bilgi ağ yapılarını mal ve bilgi akışıyla ilgili olmayan ve bilginin alışverişi üzerine yoğunlaşan, ticaret ağ yapılarını ise ticari mal ve hizmet tedarikçileri arasında bağ kuran ağ yapılar olarak tanımlamıştır. Ağ Kuramı, bir bakımdan pazarlama veya ortaklaşa üretim, ortak ürün, farklı pazarlar gibi pay edilmiş ve belirlenmiş hedeflere erişmek için toplanmış küçük işletmelere, kaynakların paylaşımını temin eden ve resmi bir anlaşmaya ihtiyacı gerektiren kuramdır (Rosenfeld, 2001). Ağ grubu içindeki birbirine olan yakınlık, firmaların istikrarlı şekilde uzun vadeli karşılıklı etkileşimde olmalarını ve güvene dayalı iş birliğinin artmasını sağlamaktadır.

Ağ Kuramı, coğrafi konumu belirlenmiş, yüksek istikrarlı performans sergileyen bölgesel bazdaki kümelerin oluşumunda ve bunların geliştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir (Eroğlu, 2013). Firmaların mensubu oldukları ağ ile beraber önemli derecede bilgiye ve kaynağa ulaştıkları dile getirilebilmektedir (Uzzi, 1996). Bu noktada ağların en önemli avantajlarının bilgiye erişim ve bilgi yaratma olduğu görülmektedir. Powell ve arkadaşları (1999)'na göre, biyoteknoloji ile ilgili şirketlerin sergiledikleri performansta, dahil oldukları ağın yararlı etkileri bulunmaktadır.

Ağ Kuramı'yla ilgili literatürde, ağların bilginin transferi aracılığıyla yenilik akımını geliştirdiği ve kolaylaştırdığı, bu alanda yazılan eserlerce kabul edilmiştir (Tsai, 2001; Kraatz, 1998; Ahuja, 2000). Bilgi akışının istikrarlı dağılımı ve ağ mesupları arasında verimli iletişimin sağlanmasıyla üyeler arası yenilik oluşturma, önemli bir avantaj sağlamıştır. Örneğin, Ağ mensupları arasındaki istikrarlı, güçlü etkileşim ve bağlantılar yoluyla Toyota Firması'nda birçok yenilik geliştirilmiş, maliyetler aza indirgenmiş ve pazarda ortalamanın üstünde tasarruf sağlamıştır (Nobeoka ve Dyer, 2000).

2.1.5. Merkezi Yerler Kuramı

Von Thünen'in modelini daha da geliştirilerek ortaya atan Alman coğrafya bilimcisi Walter Christaller, ileri sürdüğü merkezi yerler kuramıyla kentlerin, kuruldukları çevrelerde birbirlerinin eksikliklerini giderdiklerini ve birbirlerine bağlı olduklarını ileri sürmüştür. Merkezi Yerler Kuramı, pazarı mekânsal anlamda açıklayan bir kuram olmakla birlikte geleneksel anlamda birçok hizmetin niçin yerli tedarik zincirinden elde edilmeye çalışıldığını açıklayan kuramdır (Lösch, 1954; Christaller 1966).

Merkezi Yerler Kuramı üreticilerin, birbirleriyle iç içe geçtikleri pazarlarda kümelenmelerine, ulaşım maliyetlerinin sebep olduğunu savunmaktadır. Bu kuramda, bir kentte sunulan mal ve hizmet zincirinin belirli zamandaki miktarı ile onun piyasaya olan etkisi, yoğun nüfus ve buna bağlı talep düzeyi arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Lösch ve Christaller'in ileri attığı Merkezi Yerler Kuramı'nda herhangi bir ülkede kentsel sistem, arz edilen mal ve hizmetler bakımından işlevsel bir hiyerarşik düzen içinde gelişmektedir.

2.1.6. Kümelenme Kuramı

Kümelenme Kuramı'nı literatürde ele alan ilk kişi Michael Everett Porter'dır. Kümelenmenin tanımıyla alakalı birçok görüş olsa da çoğunlukla Porter'ın dile getirdiği tanım tercih edilmektedir. Porter Kümelenme Kuramı'nı, birbiriyle ilişkili olan işletmelerin ve kurumların belirli coğrafi yerlerde yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Kümelenmeler, rekabet bakımından önem arz eden birbiriyle bağlantılı endüstrileri ve diğer kurumları içine almaktadır. Bunlar mal bileşenleri, makine ve hizmet sağlayan uzmanlaşmış tedarikçileri ve uzmanlaşmış altyapı tedarikçilerini kapsamaktadır. Kümelenmeler, dikey olarak genelde müşterileri ve tedarik kanallarını yatay olarak teknolojiyi, ilgili olan sanayilerdeki firmaları ve tamamlayıcı ürünler üretenleri içine alacak şekilde genişlemektedir. Aynı zamanda kümelenmeler üniversiteleri ve kamu kurumlarını, standart sağlayıcı ajansları ve danışmanları, mesleki eğitim kurumlarını, uzmanlaşmış AR-GE faliyetlerini, sendikaları, teknik destek ve bilgi sağlayan diğer kurumları da kapsamaktadır.

Kümelenme kavramı birçok araştırmaya konu edilmesine rağmen kümelenmeyle ilgili halâ belirli bir tanımına erişilemediği açıktır. Ekonomik açıdan üstünlük elde etmek için iş birliği içerisinde olan firmaların coğrafi bakımdan kümelenme düşüncesi yeni olmamakla birlikte bu türden sanayi alanlarının varlığı 19. yy'da da bilinen bir olgudur (Sabel ve Piore, 1984). Mekansal açıdan yığın oluşturmuş sanayilerin faydalarını ve önemini, kümelenme kuramının ilk temsilcisi olarak bilinen Marshall, Ekonominin Prensipleri isimli kitabının spesifik endüstri bölgelerinin dışsallıklarının anlatıldığı bölümünde ortaya koymuştur.

2.2. KÜMELENME TEORİSİ

Kümelenme Teori'si gerek rekabet edebilirliğin arttırılmasındaki gerekse kalkınmanın sağlanmasındaki etkisi nedeniyle üzerinde önemle durulmaya değer bulunmuş politikalardan birisidir. Kümelenme, içinde barındırdığı birçok özelliğinden dolayı çeşitli akademisyenler tarafından farklı tanımlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu başlık altında kümelenme hakkında açıklamalar yapılmıştır.

2.2.1. Kümelenme Kavramına Genel Bir Bakış

Türk Dil Kurumu kümeyi, "Birbirine benzer veya aynı cinsten olan şeylerin oluşturduğu takım, bütün, grup, öbek" şeklinde ifade etmiştir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda küme ya da kümelenme olarak karşılaşılan kavram, İngilizce'de cluster olarak ifade edilmektedir. Cluster alanında Türkiye'deki en detaylı araştırmaları yapan ve 1999'da alan kurucusu Michael Porter'la çalışan İsmail Hakkı Eraslan ve Melih Bulu çalışmalarında kümelenme konseptini kullanmışlardır. Kümelenme kavramı yeni olmamakla beraber kümelenmenin genel modeline dayanan kentsel, bölgesel ve ulusal düzeyde politikalar oluşturulmaya devam edilmektedir. Kümelenme, özellikle globalleşmenin de etkisiyle ekonomik kalkınma uygulamalarında yaklaşık yirmi yıldır etkin hale gelmiştir. Porter ile kullanımı yaygınlaşan kümelenme kavramının kökeni, Marshall'ın sanayi bölgelerindeki Yığılma Teorisi'ne dayandırılmaktadır (Sabel ve Piore, 1984). Daha önce de ifade edildiği gibi, 1890 yılında kümelenme yazınına önemli katkı sağlayan Marshall yayınladığı "Ekonominin İlkeleri" isimli eserinde, kümelenmeye temel oluşturan ve birbiri ile yakın konumlanmış sanayi alanlarını, istikrarlı bir şekilde birbiriyle ilişkili sanayiler zamanla yerelde yoğunlaşan ilişkilerden

oluştuğunu ifade etmiştir. Sanayi ve kümelenme alanlarının aynı coğrafi alanda yakınlığı ve firmalar arası ilişki ağları, kümelenmenin temel özellikleridir. Marshall'ın çalışması, üretimde benzerlik gösteren işletmelerin belirli bir yerde toplanmalarıyla birlikte bu bölgeye iş gücünün çekileceğini, bölgede uzmanlaşmanın yaratılacağını, işletmelerin aralarındaki bilgi alışverişinin ve yenilik hareketlerinin geliştirileceğini ve hızlanacağını ifade etmektedir. Marshall'ın yaptığı bu çalışma 1970'li yıllarda İtalya'nın kuzeydoğusunda gelişen yeni endüstri bölgeleriyle tekrardan gündeme gelmiştir. Bu bölgeler, genellikle geleneksel sektörle iştigal olan küçük işletmeleri kapsamasına rağmen uluslararası piyasalardan pay alma, hızlı büyüme ve yarattıkları istihdam imkânları ile yeni endüstri bölgeleri ismiyle anılmaya başlamıştır (Alsaç, 2010). Kümelenmenin kavramsal tanımları arasında vurgulanan hususlardan en önemlisi, coğrafi yakınlık ve karşılıklı bağımlı ilişkilerden gelen yoğunlaşmayla beraber işletmelerin oluşturduğu güçtür (Rosenfeld, 1997). Brennan ve Hill (2000)'e göre kümelenme; diğer endüstrilerle yakın alış-veriş ilişkisi bulunan, ortak teknoloji ya da ihtisaslaşmış bir iş gücü havuzunu kullanan benzer endüstrideki kuruluşların veya rekabetçi işletmelerin coğrafi olarak toplanmasıdır. Swann ve arkadaşları (1998) teknolojik olarak ve coğrafi anlamda kümelenmeyi, belirli bir alanda ilişkili sanayilerdeki firma grubu olarak ifade ederken, Hertog ve Roelandth (1999) kümelenmeyi, bir değer yaratma zincirinde güçlü bir şekilde bağımlı işletmelerin karşılıklı şekilde oluşturdukları üretim ağı olarak ifade etmişlerdir. Başka bir tanımda ekonomik kümeler, yalnızca birbirine destek olan ilgili endüstrilerden ziyade karşılıklı ilişkileri nedeniyle daha ilgili, rekabetçi ve birbirine destek sağlayan kuruluşlar şeklinde de tanımlamaktadır (Feser, 1998: 26). Genel anlamıyla kümelenme; benzer faaliyetler yürüten firmaların, belirli bir alanda herhangi bir zorunluluk olmaksızın, birbirine yakın kurulma eğilimidir. Kümelenmenin tanımı listesine eklenebilecek olan diğer tanımlar ise şöyledir: Kümelenme, işletmelerin coğrafi ve sektörel yoğunlaşmasıyla beraber dışsal ekonomilerin oluşması iken mali, idari ve teknik konularda ise uzmanlaşmış hizmetlerin gelişmesini destekleyen oluşumdur (OECD, 1999: 270). Kümelenme, piyasa içi ve dışındaki sistemde bağlantıları olan işletmelerin ve kurumların rekabet, iş birliği ve birbirine bağlı konstrasyonudur (Pryor, 1999: 22). Uzzi (1997) kümeler için, önemli bir ekonomik yapıyı oluşturan birbirine bağımlı

işletmeler grubu şeklinde bir tanım kullanmaktadır. Voyer (1997) ise kümelenmeyi, bir veya birden çok endüstriyel sektörde bulunan imalatçıları, hizmet sağlayıcıları ve tedarikçileri barındıran ve işletmelerin bölgesel anlamda biraraya geldiği oluşum şeklinde tanımlamıştır. Modelin literatürü de endüstri kümelenmelerinin açıklanmasında önemli iki ölçütü ileri sürmektedir: Ekonomik faaliyetler mekânsal açıdan odaklı olmalı ve ekonomik ajanlar arasında yeterli düzeyde etkileşim kurulmalıdır (Carlsson ve Braunerhjelm, 1999). Kümelenme birbiriyle ilişkili olan firmaların ve kurumların belirli coğrafi alanlarda yoğunlaşmalarıdır. Kümelenmeler, rekabet bakımından önemli olan birbiriyle ilişkili sanayileri ve diğer kurumları içine alır. Bunlar ara mal, bileşen, makine ve hizmet sağlayan uzmanlaşmış tedarikçilerini ve ihtisaslaşmış altyapı sağlayıcılarını kapsar. Küme; öğrenen odaklı bölgeler, teknolojik ve yeniliğe açık bölge, bölgesel inovatif sistemler gibi yeni kavramlar ile sanayinin kalkınması ve bölgesel ekonomilerle alakalı öne sürülmüş olan teorik ve yeni deneysel yapıları tanımlamaktadır (Doloreux, 2002).

Kümeler, aynı coğrafi alanda konumlanmanın getirdiği yakınlık nedeniyle rekabetçi bir avantaj yakalayan, konumları itibariyle pazarlama avantajları ve uzmanlaşmış tedarikçi sunan; bölgenin fiziki imkânları, AR-GE, eğitim olanakları, ekonomik kurumlar ve iş gücüne kolay erişim avantajlarıyla desteklenen, sektörel olarak bağlantılı sanayi dallarındaki firmaların oluşturduğu bir bağ olarak tanımlanmaktadır (Bradshaw ve Blakely, 2002).

2.2.2. Kümelenmenin Genel Özellikleri

Porter'ın kümelenme tanımından hareketle kümelenmenin iki temel özelliği dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, kümede bulunan firmaların coğrafi açıdan yığılmaları ve yakınlıkları; ikincisi ise bu yakınlıktaki firmaların birbirine bazı bağlarla bağımlı ve operasyonel olarak ilişkili olmalarıdır. Temelde bu iki özellik ilk olarak, yerelleşme ekonomileriyle alakalı olarak Marshall'ın çalışmasında da ifade edilmektedir. Lipsey ve Bekar (2001), kümelenmeyle ilgili alandaki tanımlamalarda rastlanan genel özellikleri şöyle özetlemişlerdir: İlk olarak karakter bakımından, bazılarının kent alanını ve bölgelerini bazılarının ise ulusal sınırların ötesine aşan ölçekte kentsel yığılmalar gösterdikleri şeklindedir. İkinci olarak, kümenin kendine ait karakteristik yapısı yani birbirleriyle, tedarikçileriyle diğer ilgili ve destekleyici kurumlarıyla ilişkilere sahip olmasıdır. Üçüncü bahsedilen özellik ise, kümelerin geniş ölçekli vizyona sahip olmasıyla, hayati önem arz eden ara girdiler için kendi talebini karşılayabilme yeteneğidir.

Henderson (1986), endüstri dalının coğrafi konumunun verimlilik üzerine pozitif katkılarının olduğunu ifade etmiştir. Küme oluşturulmuş bir bölgedeki rekabet üstünlüğünü arttırmaya olumlu katkıda bulunacak temel birimler içerisinde: Finansal kurumlar, kamu daireleri, eğitim-öğretim kuruluşları ve mesleki eğitim kuruluşları yer almaktadır (Ketels, Sölvell ve Lindqvist 2003: 18). Bir kümenin içerisinde bulunan firmalar genellikle birbirleriyle rekabet etmekten ziyade iş birliği kurarlar.

Rabellotti (1995) ise kümelenmenin temel özelliklerini aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

- Sektör olarak uzmanlaşmış kobilerin coğrafi kümeleşmesi,
- Mal, bilgi ve iş gücünün değiş tokuşuna dayalı ileri ve geri bağlantılar,
- Ekonomik kesimlerle ilişkili ve davranışsal kod yaratan genel kültür özellikleri ve sosyal geçmiş,
- Kümelenmede faaliyet gösteren ekonomik kesimleri destekleyen kamu kurumlarının ve özel yerel kurumların network yapısı.

2.2.3 Kümelenmenin Avantajları

İşlevsel olarak bakıldığında kümelenme, birbiriyle bağıntılı işletmeler/firmalar arasında ürün, bilgi, mal ya da teknoloji transferi şeklinde oluşmaktadır. Kümelenme; üreticiler, müşteriler ve rakipler şeklinde parçalarını oluşturan birimler ister belirli bir coğrafyaya yerleşmiş olsun ister tamamlayıcı ve destekleyici bağlantılarla uzmanlık ilişkisi geliştirmiş olsun, sektörün etkileme gücünü teşvik etmek suretiyle uzmanlaşmayı sağlamaktadır. Kümelenme, güçlü iş birliği yoluyla rekabetin de geliştirilmesine katkıda bulunurak yeni bir tür örgüt yapısı sunmaktadır (Porter, 1998b). Dünya ekonomik sisteminde kendini iyiden iyiye güçlendiren kümelenme, merkezi bir yer edinmeye başlamış; bölgesel ve kentsel kalkınmanın sağlanmasında da yükselen ve tercih edilen bir etki yaratmıştır. Solimene ve Preissl (2003), üç ana çerçeve altında kümelenmenin avantajlarını sıralamışlardır: Ekonomi seviyesi, yığınlaşmalar ve karşılıklı etkileşimin sunduğu avantajlar.

Porter (2000b) ise kümelenmeye ilişkin birtakım avantajları aşağıdaki şekilde ifade eder;

- Uzmanlaşmış personel ve girdilere erişim olanağı
- Bilgiye erişim olanağı
- Tamamlayıcılar
- Kamu mallarına ve enstitüye erişim olanağı
- Özendirme ve performans denetimi

Herhangi bir sektörde kümelenmenin uygulanması, sektörün rekabetçi yapısını şu temel açılardan etkiler: Yenilikçilik, verimlilik ve yeni iş biçimilerinin oluşması (Porter, 1998b).

Porter (2006) ise, kümelenme oluşumunun avantajları şu şekilde ifade etmektedir:

- Dışarıya oranla kümeye mensup fimalar daha hızlı büyürler.
- Sektöre yeni firma girişlerinin artmasına olanak sunar.
- Küme içerisindeki firmaların yenilikçilik kapasitesi daha da artar.
- Yeni firmaların oluşumu ve gelişimi, bilimin küme içerisindeki gücü ile uyumlu şekilde gözlemlenir.

- Kalifiye hale gelmiş iş gücünü dışardan kümeye çekebilme fırsatları yaratır.
- Uzman müşterilere ve uzman tedarikçilere kolay erişim ve yakınlık sağlaması kümelenmenin diğer bir avantajıdır.

Sonuç olarak bu avantajlar üretkenlik ve verimlilik artışı sağlaması, sektörel piyasanın gelişmesine imkân sunması, yeni ürünlerin oluşmasına katkı sağlamasıyla yığınlaştığı bölgede kalkınmayı ve rekabet gücünü arttırmaktadır.

2.2.4. Ağ Yapılarının ve Endüstri Bölgelerinin Kümelenmeyle İlişkisi

Ağ Yapıları ve Endüstri Bölgeleri kümelenmeyle benzer tarafları olan kavramlar olduğundan birbirleriyle karıştırılmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında bu kavramsal farklılıklar açıklanmıştır.

2.2.4.1 Sanayi/Endüstri Bölgeleri

Marshall Endüstri Bölgeleri'ni, birbirleriyle ilişkili sanayilerin zaman içeresinde istikrarlı bir şekilde yerelde yoğunlaşmış ilişkiler oluşturması şeklinde tanımlamıştır. Marshall'ın tanımının yanı sıra endüstri kavramı hakkında birçok farklı tanımlamalar da mevcuttur. Endüstri Bölgeleri, bir şekilde benzerlik gösteren bir ürünü üreten ve piyasalarda kendilerini farklı konumlandıran işletmeler kümesi şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı zamanda bu bölgeler, coğrafi açıdan belirli bir üretim sisteminde yer alan kobilerin ağ yapılanmaları olarak tanımlanmaktadır (Alsaç, 2010). Spengenberger ve Pyke (1990) ise Endüstri Bölgeleri'ni, çok sayıda firmanın homojen yapıda bir ürünün üretim sürecine farklı aşamalar ve yöntemlerle dâhil oldukları coğrafi alan olarak tanımlanmışlardır.

Endüstri Bölgeleri'nin, Kümelenme Kuramı ile kümelenmenin coğrafi bakımdan yakınlık ve sektör firmaları arasındaki sıkı ilişki ağları gibi temel özellikleri bakımından benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Endüstri Bölgeleri, firmaların faaliyetlerini etkileyecek derecede bir ilişki ağı içerisinde bulunan tüm bölge firmalarını kapsar ve konumlandırır. Endüstri Bölgeleri ile kıyaslandığında kümelenmeler, daha büyük ölçekte bir sektör yapılanmasını içine almaktadır. Alsaç (2010)'a göre, Endüstri Bölgeleri'nin merkezinde genellikle bir sanayi bölümü ya da

bir sanayi bulunurken bölgesel kümelenmeler ise genellikle belirli ölçekte ilgili sanayileri de içermektedir. Bu temel ayrım endüstri bölgeleri ile kümelenme modeli arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Endüstri bölgeleriyle ilgili tanımlamalarda üretim zincirinde bulunan firmalara atıf yapılırken kümelenmede ise üniversitelerden, müşterilere, ilgili kamu kuruluşlarına, firmalara, araştırma kurumlarına, danışmanlık şirketlerine, sivil toplum kuruluşlarına ve diğer paydaşlara varıncaya kadar çok daha geniş çerçevede vurgu yapılmaktadır.

2.2.4.2 Ağ Yapıları (Networks)

Ağ yapıları, endüstri bölgelerinde olduğu gibi kümelenme ile benzer yapılarından dolayı karıştırılan bir kavram olmakla birlikte, ağ yapılarının bazen kümelenmenin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ağ yapılar ile alakalı farklı tanımlardan birkaçı şunlardır: Ağ yapı; firmaya, teknolojik kabiliyete ve üretimin dışında diğer destekleyici ve tamamlayıcı ajanlara yararı olan bağları kapsamaktadır (Teece, 1986). Ağ Yapı kavramı aktörler, faaliyetler ve kaynaklar tarafından tanımlanan işlevlerdir (Hakansson ve Johanson, 1993). Ağ Yapı faaliyetleri birçok ilişki, ortaklık ve stratejik oluşumlar sonucunda ortaya çıkan tüzel yapılardır (Webster, 1992). Sabel ve Piore (1984) Ağ Yapılar'ını, hedeflenmiş bir amacı güden ve sözleşmeye dayalı bir sistem içinde karşılıklı birbirleriyle ilişkileri olan az sayıdaki işletmeler grubudur şeklinde tanımlar. Ağ Yapılar yeni pazar oluşturma, ortak üretim, ortak pazarlama ve ortak ürün geliştirme faaliyetleri gibi paylaşılmış hedeflere erişmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçları güden ağlar, bir arada toplanmış küçük ölçekli işletmeler ve ağa üyelik aidatından ziyade kaynakların paylaşılmasıyla kazanca imkân veren karşılıklı resmi anlaşmalarla desteklenen sistemlerdir (Rosenfeld, 2001).

Tüm bu tanımlardan hareketle, Kümelenmede olduğu gibi Ağ Yapıları'nda da iş birliği var olmasına rağmen kümelenmede görünen rekabet ilişkisine rastlanılmamaktadır. Ayrıca kümelenmede görülen dışsal çevreler ve ekonomiler, ağ yapılarında bulunmamakla birlikte coğrafi açıdan yakınlık bir zorunluluk değildir (Alsaç, 2010).

Akdeve (2008) ağyapıları ve kümeler arasındaki temel farklılıkları aşağıdaki Tablo 1 yardımıyla göstermiştir.

Tablo 1: Ağ Yapılar ile Kümeler Arasındaki Temel Farklılıklar

Özellikler	**Ağ Yapılar**	**Kümeler**
Üyelik	Sınırlı	Açık
İlişkiler	İşbirliği Yoluyla Rekabet	İşbirliği Beraber Rekabet
Aktör	Ortak İş Hedefleri	Kolektif Vizyon
Temel İlişki	Biçimsel Ortaklıklar	Biçimsel Olmayan İlişki
Ölçek	Limitli ve İşletmelerarası	Geniş
Bilgi Transferi Şekli	İlişkiler	Coğrafi Konum/Yakınlık

Kaynak: Akdeve (2008)

2.2.5. Porter'ın Kümelenme Yaklaşımı

Porter (1990), karşılıklı birbirleriyle ilişkili olan işletmeler ile diğer ilgili ve bağlantılı kurumların, belirli bir coğrafya (alanda) içerisinde hem karşılıklı ortaklık oluşturmalarını hem de birbirlerininin eksikliklerini tamamlama veya destekleme şeklindeki yakınlaşmalarını, kümelenme olarak dile getirmektedir. Porter ayrıca ulusların rekabet edebilirliğini açıklarken kümelenme oluşumundan yararlanmıştır. Küme yazınında Porter (1998b), rekabet avantajının yanı sıra coğrafi sınırların önemine de değinerek kümelenmeyi, rekabeti ve iş birliğini geliştiren bir oluşum olarak ortaya koymaktadır. Kümelenme, karşılıklı olarak katma değer sağlayan üretim zinciriyle birbirlerine bağımlı tedarikçileri de içine alan işletmeler ve/veya firmalar; üniversiteler, araştırma kurumları, mühendislik şirketleri vs. gibi bilgi üreten kurumlar; müşteriler, destekleyici özel kurumlar (sigorta şirketleri acenteler, bankalar, danışmanlık kuruluşları vs.); yine kümeyi destekleyen ilgili kamu kuruluşları

(KOSGEB ve İl Özel İdareleri gibi), sektörle ilintili STK'lar, yerel idareler ve sektörle alakalı medya standartlarını düzenleyen kurumlar tarafından örülmüş bir ağ zinciri ve bunların belirlenmiş coğrafi bir alana/bölgeye yığılmalarıdır. (Porter, 1998b; 1995). Herhangi bir ülkenin gelecek zamandaki kalkınma ve refahının anahtarı, o ülkenin kendi sınırları dahilinde oluşturduğu kümelenmelerin ortaya çıkaracağı verimliliktir (Porter, 1990).

Porter 1990 yılında Ulusların Rekabet Üstünlüğü başlığıyla yayınladığı eserinde, bir ülkenin uluslararası düzeyde rekabet edebilirlik gücüne sahip olduğu sektörleri, bu sektörlerin oluşumunda etkiye sahibi olan modellemelerle ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Porter içerisinde başta ABD olmak üzere, Almanya, İtalya, Güney Kore, Japonya, İngiltere, İsviçre, Singapur, Danimarka ve İsveç gibi önemli ticaret potansiyeli yüksek on bir ülkenin bulunduğu, otuzdan fazla araştırmacının da desteğiyle yüzden fazla sektör üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeler sonucunda rekabet avantajını elinde bulunduran sektörlerin açıklamalarını dile getirmiştir. Porter (1990) belirlediği sektörlerin detaylı incelenmesine dayanarak elmas modelini ve modeli oluşturan dört koşulu, rekabet gücünün belirleyicisi olarak ileri sürmüştür.

2.2.5.1. Poter'ın Elmas Modeli

Elmas modelini meydana getiren dört koşulu Porter, sistematik bir biçimde tanımlamış; ülkedeki rekabet gücü yüksek sektörleri, bu sistematiğin kümelenme oluşturmaya ittiğini ortaya koymuştur. Elmasın dört köşesini dört temel unsur oluşturmaktadır.

1. Girdi Koşulları
2. Talep Koşulları
3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler
4. Rekabet, Firma Yapısı ve Stratejisi

2.2.5.1.1. Girdi Koşulları

Alsaç (2010)'ın ifadesine göre Porter teknik ve bilimsel bilgiyi, fiziki altyapıyı, piyasaya bilgi temin eden kuruluşlar ile insan kaynaklarını girdi faktörleri arasında göstermektedir. Porter (1990) sürekli desteklenen, aşırı yatırım yapılan ve ihtisaslaşmış faktörleri en önemli girdi faktörleri olarak değerlendirmiştir. Eğer bir ülke belirli bir sektör ya da alanda rekabet üstünlüğünü elde etmek istiyorsa bahsedilen girdi koşullarının, o sektörün ihtiyaçlarını karşılama bakımından ileri derecede uzmanlaşmış ve gelişmiş olması gerekmektedir. Rekabet avantajının ve belirli bir alanda kümelenmiş sektörün kümelendiği alanın kalkınmasına etkisi; ancak ihtisaslaşmış girdiler temin eden ve bunları sürekli daha da ileriye götüren kurumların varlığıyla beraber ortaya çıkmaktadır (Hodgetts, 1993). Örneğin girdi faktörlerini etkili kullanan ülkelerden biri olan Hollanda'nın çiçek yetiştirme, nakliyecilik ve ambalajlama sektöründeki yeteneğinin ve dünya ihracat lideri olmasının altında yatan temel faktör, ileri düzeydeki araştırma enstitülerinin/kurumlarının varlığıdır. Benzer olarak, şeker hastalığı ve onun tedavisi üzerine araştırmalara yönelen Danimarka, ileri düzeyde ihtisaslaşmış iki hastane kurumu aracılığıyla insülin üretiminde dünyada lider pozisyonundadır (Porter, 1990).

Bir işletmenin ihtiyaç duyduğu sermayeye, doğal kaynaklara, nitelikli iş gücüne, üniversite araştırma faaliyetlerine ve alt yapı gibi arzulanan destek ihtiyaçlarına girdi koşulları denir. Bahsedilen girdi koşulları çok az gelişmiş olabileceği gibi oldukça uzmanlaşmış da olabilmektedirler. Belli bölgelerde görünen ve göründüğü bölgenin üretkenliğini arttıran gelişmiş ve uzmanlaşmış girdi koşulları, diğer bölgelerde bulunanlarca taklidinin yapılması riskini aza indirgemektedir (Porter, 1998a). Firmaların kabiliyetlerini oluşturmada rol oynayan iş gücü ve bilgi kuruluşlarının kalitesi gibi girdi koşulları, firmaların küme içerisindeki yenilik üretme yetkinliklerini geliştirmelerinde rol oynamaktadırlar. Herhangi bir sektörde rekabetin sürdürülebilirliğini sağlamak, bahsedilen girdi koşullarının optimal ve en verimli şekilde kullanımısına ve ilaveten elmas modelinin koşullarına bağlıdır.

2.2.5.1.2. Talep Koşulları

Porter, rekabet üstünlüğünü ele geçirmede, firmaların mal veya hizmetlerine olan yerli talebin bilinçli ve güçlü olması gerektiğini savunarak talep koşulları faktörünü Elmas Modeli'nin bir parçası olarak vurgulamıştır (Koç ve Özbozkurt: 2014). Talep koşulları, talebin hacmini ve talep artış hızını, değişik ürünler arasında talebin dağılımını, müşteri sayısını ve niteliklerini kapsamaktadır (Eroğlu, 2013).

Yerli talep; firmalara, müşterilerin neye ne zaman ihtiyaç duydukları bilgiyi temin ederek, benzerlik sergileyen yabancı başka pazarların tanınmasına fayda sağlamaktadır. Yerli pazarın ihtisaslaşması, firmaların ayrışarak pazar hacminin genişmesine yol açmaktadır (Porter, 1998a). Bu şekilde yerel talebin uzmanlaşması, firmaları yenilik üreterek üretimde farklılaşmaya yöneltmenin yanı sıra yerli rekabetin de güçlenmesini sağlamaktadır. Yerel talebin uzmanlaşması, pazarların uzmanlaşmasına olanak sağlayarak yenilik üretme hususunda önemli bir teşvik gücünü oluşturmaktadır. İç pazarın talep özellikleri ve durumu, gelecekte ortaya çıkabilecek tüketici davranışları hakkında ön bilgi sağlayarak yabancı rakipleri karşısında yerli üreticilere, dünya pazarlarında ortaya çıkabilecek yönelimlere karşılık erkenden uyarı vazifesi görevi görmektedir (Öz ve Pamuksuz, 2003).

Belirli bir bölgede oluşan yerli talep, üreticileri ve işletmeleri diğer bölgelere göre farklı mal ve hizmet üretimine daha erken teşvik edebiliyorsa o bölgedeki rekabet üstünlüğünü elde etmesi beklenmektedir (Porter, 1990). Yerelde kurulmuş pazarın yerel talep edenleri, o pazarın firmalarına veya üreticilerine kalite, yenilik ve çeşitlilik bakımından daha ileri bir rekabet avantajı sağlamalarına katkıda bulunmak için baskı yapıp rekabet avantajı elde etmelerini temin ederler. Eğer tüm dünyadaki alıcılar arasında yerli alıcılar mal ya da hizmetin dünya pazarındaki istekli ve en bilgili alıcılarıysa bahse konu ülkenin firmaları rekabet üstünlüğünü elde etmektedirler (Porter, 1990). Diğer ülkelerin ihtiyaçlarını ön geren hatta yönlendiren bir yerel alıcı ihtiyaçları söz konusu ise Porter'a göre bu durum, o ülke firmalarının rekabet üstünlüğü kazanmasını sağlayabilmektedir. Sonuç olarak bu konuda üzerinde durulan

husus, yerel talebin küme içerisinde yer alan firmaların rekabet üstünlüğünü elde etmesinde en önemli etkenlerden biri olduğudur.

2.2.5.1.3. İlgili ve Destekleyici Sektörler

Porter ilgili sektörler ifadesiyle: Bir sanayinin mevcut kaynaklarını ve imkânlarını beraber kullanan sektörleri ifade ederken belirli bir sektörün üretim yapabilmesi için gereksinim duyduğu girdileri temin eden tedarikçi sektörlerle de destekleyici sektörler kavramını anlatmaktadır. Porter; fiziki altyapı, insan kaynakları, teknik ve bilimsel unsurlarla piyasayı destekleyen sektörleri, belirli bir endüstride rekabet edebilmede gerekli olan girdi koşulları olarak ifade etmiştir.

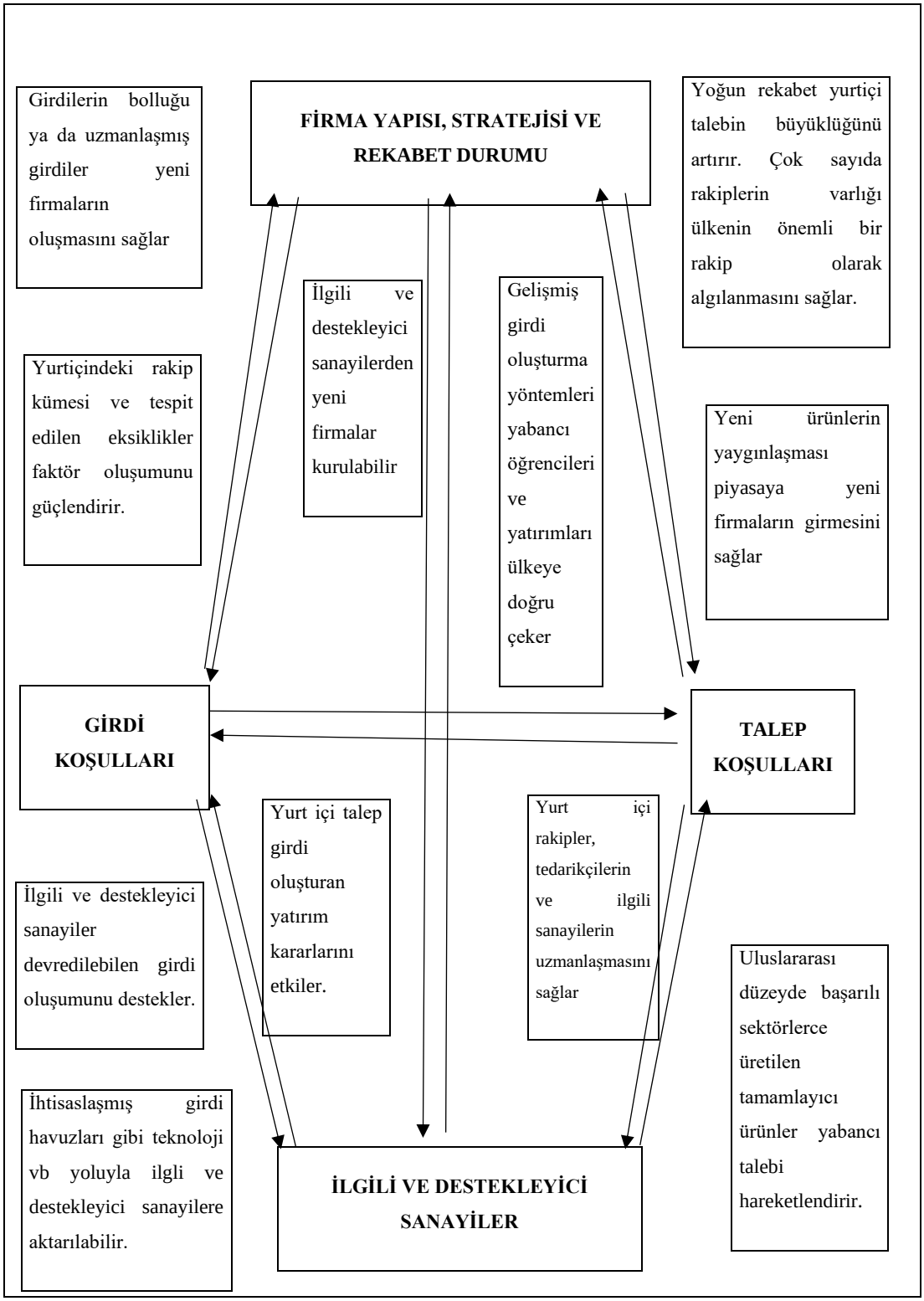
İlgili ve destekleyici sektörler, Elmas Modeli'nin diğer bir belirleyici unsuru olup uluslararası anlamda da rekabeti sağlayan unsurlardandır (Alsaç, 2010). Destekleyici ve tedarikçi sektörlerin varlığı, maliyet üstünlüğü sağlayıp sektörün daha verimli ve daha hızlı bir şekilde kalkınmasına yardım ederek uluslararası düzeyde rekabet edebilirliği desteklemektedir. Destekleyici ve ilgili sektörleri içerisinde barındıran küme bileşimi, barındırdığı firmaların yenilik yaratma sürecini pozitif yönde etkilemektedir (Porter, 1998a). Küme içerisinde yakın bir şekilde konumlanmış nihai kullanıcılar ve tedarikçiler, iletişim kolaylığından dolayı sürekli, hızlı fikir ve bilgi akımının yanı sıra yenilik transferiyle rekabet avantajını ele geçirmektedirler (Porter, 1990). Porter sektörel olarak yerel ilgilileri, firmaların yeni kabiliyetlere sarılma olasılığını arttırarak girişimde yeniliğe imkân sunan bir unsur olarak ifade etmektedir. İsviçre'nin ilaç sanayisindeki elde ettiği başarıyla daha önceleri boyama sanayisindeki elde ettiği başarı arasındaki bağlantıyı ilgili ve destekleyici sektörlere örnek olarak gösterebiliriz.

2.2.5.1.4. Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet

Elmas Modelinin dördüncü ve son öğesi olan firma stratejisi, firmanın yapısı ve rekabet unsuru; firmaların kurulduğu, teşkilatlandığı, yönetildikleri ve rekabet yarışına katıldıkları içi piyasadır. Firmanın rekabet edebilirlik yapısı ve firma stratejisi, yerli şirketler arasında rekabeti etkileyen hukuki yönetmelikler, normlar ve stratejilerden oluşur (Hodgetts, 1993).

Porter (1990)'ın vurguladığı önemli bir etken, yerel firmalar arasındaki rekabet yarışının varlığıdır. Bu rekabet yarışı, başka firmaların yenilik ve üretkenliğini geliştirme hususunda olumlu yönde bir etki yaratmaktadır. Yerli firmalar arası rekabetin düşük seyrettiği ekonomilerde, firmalar yeniliğin veya üretkenliğin arttırılmasından ziyade taklide dayalı bir üretimi benimsemektedirler (Porter, 1998a). Aynı zamanda yerel firmalar arasındaki rekabetçilik; maliyetleri azaltmada, yeni ürün geliştirmede ve hizmetin niteliğinin artırılmasında itici bir güçtür (Alsaç, 2010). Rekabetteki önderliğin elde edilmesinde ve sürdürülebilirliğinde yerli rakiplerin güçlü oluşu, kuvvetli bir uyaran olmuştur. Örneğin İsviçre'nin Hoffmann-La Roche, Sandoz ve Ciba-Geighy isimli ilaç şirketleri arasında gelişen rekabete bağlı olarak İsviçre ilaç sektöründe küresel çapta bir liderlik elde etmiştir (Porter, 1990).

Amprik çalışmasıyla Porter; Elmas Modeli'ndeki dört unsurun ülkeleri, rekabet avantajını ellerinde bulundurdukları sektörlerde kümelenmeye yönelten itici unsurlar olduklarını ortaya çıkarmıştır.

Kaynak: Alsaç (2010: 22)

Şekil 2: Elmas Modelindeki Unsurların Birbiri İle Etkileşimi

2.2.6. Dünyada ve Türkiye'de Kümelenme Örnekleri

Porter tarafından ortaya çıkarılan kümelenme kavramı, günümüzde kentsel ekonomik kalkınma ve rekabet politikalarında sıkça yer almaktadır. Global değerler ağına eklenerek yerel anlamda da rekabet edebilirliği yükselten birçok ülkede devam eden çok sayıda kümelenme çalışmaları bulunmaktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri bu alanda öncü olarak gösterilmektedir. Bilişim teknolojisi ve bu teknolojilerin geliştirilmesi alanında önemli bir pozisyona sahip olan Amerika'daki Silikon Vadisi ortaya çıkışıyla ilk kümelenme örneğini oluşturur. Harvard'lı Porter ve Türk özel sektör kesiminin çalışmalarıyla, dünyadaki gelişmeler de dikkate alınarak Competitive Advantages of Turkey-CAT Projesi kapsamında, 1999 yılında Türkiye'deki ilk kümelenme araştırmaları yürürlüğe girmiştir. Dünyanın en güçlü sektörleri ve bunlara ait önemli kümelenme örneklerini Cangel (2009), Çerçeve Dergisi'nde sıralamıştır: İspanya-Basque Bölgesi (Enerji Sektörü Kümelenmesi) Örneği, Bangalore Örneği (Bilişim Sektörü Kümelenmesi), Film Sektörü Kümelenmesi (Hollywood Örneği), Baden Württemberg Örneği (Otomotiv Sektörü Kümelenmesi), Çin Shaoxing County Örneği (Tekstil Sektörü Kümelenmesi). Silikon Vadisi bilgi teknolojileri kümesi, Hollywood medya kümesi, New York ve Londra finansal kümeleri, Detroit ve Güney Almanya'daki otomotiv sektörü kümelenmeleri, İtalya'nın kuzeyindeki moda ve tekstil kümeleri, Finlandiya ve Stockholm'daki telekominikasyon/iletişim kümeleri, dünya çapında en bilinen kümelenme örnekleridir.

Cangel (2009) Hollywood'u, şuan ki yapısıyla dünyanın en geniş film yapımcısı olarak bir sektör, coğrafi bir alanda yoğunlaşmasıyla da Amerika'nın sektörel açıdan güçlü kümelenme bölgesi olarak ifade etmiştir. Almanya'nın Güneybatı Eyaleti Baden- Württemberg tedarikçi ve üreticilerinin oluşturduğu sıkı ağlarla, otomotiv sektöründe rekabet avantajını ele alma imkanı kazanmıştır. Almanların otomotiv sanayisinde elde ettiği rekabet üstünlüğünün temeli, Baden-Württemberg Eyaletin'deki tedarikçi ve üreticilerinin oluşturdukları bu sıkı ağlardan kaynaklanmaktadır. Bu eyalette başta Mercedes-Benz olmak üzere Porsche, Audi ve Wolkswagen gibi markalar da yer almaktadır. Bu eyalet aynı zamanda Mercedes-Benz

Neoplen, Iveco, Kassbohrer, John Deere ve Evo Bus gibi iş makinaları, tarım araçları ve otobüs gibi ağır araç üretimi yapan markaları da içinde barındırmaktadır.

Baden-Württemberg Eyalet'i, Avrupa İnovatif Değerlendirme Raporu'nda (European Commission European Innovation Scoreboard) AB Komisyonu tarafından, AB'ye üye devletler arasında yer alan yenilikçi on bölgeden birisidir.

Hindistan'ın Bangalore bölgesi de bilişim teknolojileri alanında Silikon Vadisi olarak bilinmektedir. Büyük çoğunluğu yazılım mühendisi ve programcılarından oluşan yüz elli'den fazlası çok uluslu olmak üzere bin civarında bilişim teknolojisi şirketini barındırmasıyla büyük bir iş gücüne sahip bir bölgedir (Cangel, 2009).

1990'larda kümelenme programları çerçevesinde, İspanya Basque Bölgesi'nde Cluster de Energia adıyla enerji kümelenmesi oluşturulmuştur. 2008'e gelindiğinde yaklaşık 30,000 istihdam imkanı tanıyan kümelenme, toplamda 3 milyon dolar ihracat rakamına ulaşmış ve bu kümelenmenin günümüz 2021 tarihi itibariyle üye sayısı 180'e kadar yükselmiştir (Cluster Energia, 2021).

1980'lerde küçük tekstil işletmelerinin kümelenmesiyle oluşan Shaoxing tekstil kümelenmesi, tekstil alanında sentetik iplik üretimi yapan dünyadaki önde gelen sanayi bölgelerinden biri haline gelmiştir. Her cinsten kumaşın üretildiği Shaoxing tekstil kümesinde, 2500'ün üzerinde firmanın çalışma alanı elde ettiği, yıllık üretim hacminin de 2,7 milyar metre kareyi bulduğu, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatı Birlikleri'nin verilerinde ifade edilmiştir (Cangel, 2009).

Türkiye'deki kümelenme faaliyetlerinin temeli, 1960'lı yıllardan başlayan dönemin kalkınma planları olmakla birlikte, değişen bölgesel gelişme dinamikleri ülkede uygulanan politika ve planları değişikliğe uğratmıştır. Katılımın daha çok sağlandığı bölgelerin içsel potansiyel ve dinamiklerini öne çıkaran görüşler kabul görmüş ve yedinci kalkınma planında kümelenmenin temeli atılmıştır (Alsaç, 2010). Türkiye'nin kümelenme yaklaşımı halâ etraflı bir şekilde analize tabi tutulmamasına rağmen Competitive Advantage of Turkey (CAT) tarafından kümelenme ve buna bağlı geliştirilen projeler, 2000'li yıllarda ülkemizde uygulanmaya geçirilmiştir.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) ismiyle adını değiştiren CAT, sivil toplum örgütü meşruiyetine bürünmüştür. Türkiye'de etraflıca analizi yapılan bir kümelenmenin olmamasının yanı sıra bölge ya da il düzeyindeki bazı sektörel yığılmalar çalışmalara konu olmuştur. Bu sektörel yığılmalar Türkiye'nin coğrafi yapısı da göz önüne alındığında, çok sayıda kümelenme potansiyeline sahip bölge ve kentin olduğuna dair ciddi kanıtlar sunmaktadır (Eraslan, 2009).

Çerveve Dergisi'nde (2009), bizim çalışma evrenimiz olarak belirlediğimiz Gaziantep'le ilgili bir çalışma yer almamakla birlikte URAK/CAT gölgesinde yapılan aşağıdaki çalışmalarla, farklı kurumlar tarafından sürdürülmüş önemli kümelenme çalışmalarından bahsedilmektedir.

URAK bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Gerçekleştirilen İstanbul Metropolitan Bölgesi Sanayi ve Hizmet Sektörleri Rekabetçilik ve Kümelenme Analizleri; Şanlıurfa İli Organik Tarım Sektörü Kümelenme Analizi Çalışması ve Diyarbakır İli Mermercilik Kümelenme Analizi Çalışması; Sultanahmet Bölgesi Turizm Sektörü Kümelenme Geliştirme Çalışması, Bartın İli Rekabetçilik Analizi ve Kümelenme Analizi Projesi, OSTİM OSB Rekabetçilik ve Kümelenme Analizi; Elazığ Valiliği ve Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası (ETSO) tarafından organize edilen Kümelenme Temelli Stratejik Ekonomik Kalkınma Projesi; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı- BMKP (UNDP) ve GAP-GİDEM tarafından gerçekleştirilen Adıyaman İli Hazır Giyim Sektörü Kümelenme Analizi ve Kümelenme Geliştirme Çalışması, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İTKİB) tarafından sürdürülmekte olan Türkiye'de Moda ve Tekstil İş Kümesi Oluşturulması Projesi; Konya Sanayi Odası yönetiminde yürütülen kümelenme çalışmaları; Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından sürdürülmekte olan Türkiye'de Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi; KOSGEB Tekirdağ İşletme Geliştirme Müdürlüğü, Çorlu, Tekirdağ, Çerkezköy, Malkara Ticaret ve Sanayi Odaları ve Tekirdağ Valiliği iş birliği neticesinde yürütülen Kümelenme Temelli Stratejik Ekonomik Kalkınma Projesi şeklinde sıralanabilir.

2.2.7. Kümelenme ve Rekabetçilik

Bir işletme, faaliyetini sürdürdüğü sektörde ortalamanın üzerinde kâr sağlamayı devam ettirebiliyorsa o işletme rakiplerine göre rekabet avantajı elde etmektedir. Aynı zamanda işletme, imâl ettiği mal veya hizmeti pazarlayabilme ve ihracata konu edebilme yeteneğini haiz ise o malda rekabet avantajını genellikle elinde bulundurabilmektedir.

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler, bazı belirli sanayileri belirli bölgelere/alanlara yığarak kümeler oluşturdukları bu vesileyle de bilgi, teknoloji ve tecrübeli iş gücü yoğunluğuna ulaşarak maliyetlerin en aza indirgendiğini izlemişlerdir. Kümelenme Stratejisi rekabet üstünlüğünü ele geçirmede önemli bir itici güçtür. Küresel ekonomi sisteminde rekabet üstünlüğü, rakiplerinin erişemeyeceği yerli unsurlara, bilgiye ve ilişki ağına dayanmaktadır (Porter, 1998b). Porter ile benzer ve Porter'ın hipotezini destekleyen çalışmalar yapan Malecki, (2004) küresel sistemde kentsel ve bölgesel rekabet üstünlüğünün bilgi üretiminin yapıldığı, bilgi alış verişinin yoğun şekilde desteklendiği, teknolojinin paylaşılarak aktarıldığı ve yerel ilişkilerin kuvvetli bağlarla desteklendiği yerlerde oluşacağını ileri sürmüştür. Bunların yanı sıra kümelenme uygulaması, sunduğu avantajlarla bölgesel ve kentsel kalkınmaya dönük politikalar oluşturma imkânı sunmaktadır (Novelli, Schmitz ve Spencer, 2006).

Kentlerin, bölgelerin ve ülkelerin rekabet avantajını arttırmaya dönük olarak mekânsal birlikteliğin ya da yakınlığın önemine vurgu yapılmış, yeni bir model olan kümelenme ile bağlantısı ortaya konulmuştur. Örneğin, finansal kuruluşlar içerisinde rekabet üstünlüğünü ellerinde bulunduranlar çoğunlukla Londra'da kümelenirken bilişim teknolojileri kümesi ise Silikon Vadisi'nde yığılmıştır. Porter önemli ve spesifik bir tespit yaparak ekonomisi güçlü ülkelerin sahip oldukları rekabet avantajını kümelenme yaklaşımıyla gerçekleştirdiklerini ileri sürmüştür. Örneğin Porter Almanya'nın, otomotiv ve kimya sektöründeki, İtalya'nın moda-tasarım, dericilik, seramik ve mermercilikteki, Japonya'nın elektrik elektronikteki, Amerika'ın savunma havacılık, uzay, yazılım ve sinema alanındaki üstünlüklerini ise kümelenme modeline dayandırmıştır. Kümelenmenin popülarite kazanması, gerek firma ve sektör gerek kent

ve bölge bazında rekabet avantajı sağlamak suretiyle kalkınmaya öncülük etmesinden kaynaklıdır.

Kümelenmenin Türkiye'de uygulanmasına yönelik olarak rekabet gücü daha yüksek olan sektörlerin öncelikle geliştirilmesi, kümelenme modelinin uygulanmasına dönük politikalara tabi tutulması bu suretle de kümelenmenin geliştirilerek uluslararası alanda rekabet edebilirliğin ve kentsel/bölgesel kalkınmanın artırılması amacı, Dokuzuncu Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda tavsiye kararı olarak yerini almıştır. Kümelenme; yerel, sektörel, kentsel ve bölgesel anlamda rekabet edebilirlik gücünü arttırıcı paradigma olarak görülmekte ve savunulmaktadır. Rekabet gücü avantajının lokâlleşmesiyle yerelde kümelenme oluşumu artarak yerli küme şirketleri daha büyük ve küresel çapta ticari firmalara dönüşmüştür (Enright, 2000; Dicken, 2003). Benzer şekilde Porter (1998b) da kümelenmiş firmaların dışarda kalan firmalara göre, müşterilerin arzu ve taleplerine daha hızlı cevap verebildiklerini ileri sürmüştür. Bel ve Albu (1999) firmaların bir kümeye dahil olmasının onlara yeni teknoloji, üretim ve ticari alanlarda rekabet üstünlüğü sağladığını ileri sürmüşlerdir.

Porter (1998b) coğrafi yığılma ile elde edilen yararları: i) İşlem maliyetlerinin azalması ii) Bilgi üretme ve yaymanın güçlendirilmesi iii) Yerel kurum ve sektörler için elverişli yapı iv) İşbirlikçi rekabetin yaygınlaşması olarak özetlemiştir.

Yine kümelenme modeli, içinde bulunan firmaların rekabet avantajını ve kümelendikleri bölgenin kalkınmasını; i) Kümelenme içindeki firmaların üretkenliğine katkı sunarak ii) Gelecekte verimlilik artışı sağlayıp yenilikçilik bilinci oluşturarak iii) Kümeyi daha güçlü kılacak yeni iş alanlarının oluşmasını teşvik ederek etkileyecektir (Porter, 1998b; 2000b). Bu kapsamda değerlendirildiğinde belirli bir alanda kümelenmiş birbirleriyle bağlantılı firmaların, tedarikçilerin, hizmet sağlayıcılarının ve ilgili kurumların, rekabet edebilirliğe bulundukları bölgenin kalkınmasına olan etkileri son yazınlarda önemle vurgulanmaktadır.

2.2.8. Kümelenme ve Dışsallıklar

Ortaya attığı yerelleşme ekonomilerinde Marshall, kümelenmenin en temel iki özellikleri olarak dile getirilen ilişki ağı ve coğrafi yakınlık konularını göz önüne alarak birbirlerine yakın yerleşen firmaların daha verimli olabilme durumunun iş gücü rezervi oluşturma, uzmanlaşmış tedarikçiler ağı geliştirme, bilginin yayılması ve bilginin paylaşılması gibi dışsallıklara etki ettiğini açıklamıştır (Cortright, 2006: 8). Bir bölgeye rekabet avantajı sunan ve kalkınmasına katkıda bulunan kümelenme yapısı; firmalar, resmi kurumlar, eğitim ve öğretim kuruluşları, mali ve finansal kurumlar ve işbirlikçi diğer tüm kuruluşlardan oluşmaktadır (Ketels, Sölvel ve Lindqvist 2003: 180).

İster resmi kurumlar olsun ister sivil; bunların dışsallıkları, bilgi ve teknoloji transferini kolaylaştırarak kümenin ve içinde bulunduğu alanın rekabet ve kalkınması arttırabilmektedirler.

2.2.9. Kümelenme ve Bilgiye Erişim

Yığılma Ekonomileri'nin ve Kümelenme'nin öncüleri olan Marshall ve Porter, birbirine yakın kurulan firmaların bilgiye kolay ulaştıklarını, bilgi aktarımının bu yolla da yenilikçi anlayışın desteklendiğini ve geliştiğini ifade etmişlerdir. Yine Porter (2000a) bu durumu, güçlü pazarlarda şirketlerin ve kurumların küme içinde bulunmalarını, teknik ve önemli bilgilere çok daha uygun maliyet avantajları ile ulaşarak verimliliklerini arttırabileceklerine fayda sağlayacağı şeklinde dile getirmiştir. Bunun yanı sıra kümeye dahil firmalar, kümeye dahil olmayan endüstirilerin bilgilerine de erişebilmektedirler. Daha da ötesi, kümenin tüm ajanları arasındaki güçlü bilgi paylaşımı ve etkileşim, firmaların verimlilik ve üretkenliğine katkı sunarak uzun süreli karşılıklı çıkarlar inşa etmektedir. Küme içerisindeki firmalar; kaliteli müşteri hizmetleri, pazar olanakları yaratma, teknik ve bilişim konularında ihtisaslaşmış iş gücü ve etkili kararlar verme gibi spesifik avantajlar elde ederek rekabet üstünlüğü yakalayabilir ve bunu sürdürebilirler. Bu sayede bilgiye erişim konusunda küme içerisindeki firmalar, daha düşük maliyetlere katlanarak dışardaki firmalara karşı rekabet üstünlüğünü koruyabilmektedir. Küme üyeleri, ortak

bir rezervde kaynakların toplanması yoluyla bilgi alış verişinin meydana getirdiği üstünlüklerden faydalanmaktadır (Sepic, 2005).

2.2.10. Kümelenme ve Düşük Maliyetlerle Uzman Kaynaklara Erişim

Yığılma Ekonomileri'nin ortaya çıkış nedenlerinden birisi, her türlü bilgiye ve kaynağa erişmektir. Bunun altında yatan amaç, iletişim ve ulaşımın belirli bir alanda yoğunlaşmasıyla, bunlara ilişkin maliyetlerinin azaltılmasıdır. Bu ortak konumlanmanın maliyet avantajları yaratması firmaları, belirli kent veya bölgelerde kümelenmeye zorlamıştır. Bazı araştırmacılar tarafından kümelenme, işlem maliyetlerini minimuma indirme çabalarının sonucu olarak görülmektedir. Kentsel ekonomi literatüründe, eğer firmalar bir bölgede birbirlerine yakın konumlanırlarsa yayılan dışsallıklarla maliyetleri azalttıklarına vurgu yapılmaktadır (Evans, 1985). Küme içine dahil olan firmalar, dışardaki kaynaklardan temin edebilecekleri girdileri kümeye dahil firmalardan elde ederek işlem maliyetlerini azaltabilmektedirler. Yine firmalar bulundukları kümenin avantajıyla uzman ve deneyimli iş gücüne kolaylıkla erişip iş gücü arama maliyetlerinden kurtulabilmekte veya maliyetleri azaltabilmektedir. İyi kurgulanmış bir küme, tedarikçiler bakımından da avantajlıdır. Özel tedarik zincirinin oluşmasıyla küme dışından kaynak sağlamak yerine küme içi tedarikçilerden kaynak sağlamak işlem maliyetlerini azaltmaktadır. Ayrıca Porter, resmi kurumlarla sağlanan iş birliği sayesinde küme içerisindeki firmanın dışarıdan makine, hizmet, personel ya da ara malı gibi girdileri ithalat yoluyla elde etmeye oranla firmanın küme içerisinde yer alarak uzmanlaşmış girdilere düşük maliyetle erişim sağlayabileceğini ifade etmiştir.

2.2.11. Kümelenme ve Kümenin Tamamlayıcıları

Bir bağımlılık zinciriyle birbirlerine bağlanan küme elemanlarından birinin göstereceği güçlü permans, diğer küme elemanlarını da etkilemektedir. Çerçeve Dergisi'nde (2009) bu durum, bir turizm sektörü kümelenmesinde turistlerin değerlendirmelerinin sadece deniz ya da kumsala göre değil aynı zamanda konaklama imkan ve kalitesine, rehberlik, otel düzeni, restoranların kalitesi, alışveriş ağı ve ulaşım özelliklerine yönelik olarak da yapıldığı örneğiyle belirtilmiştir. Benzer şekilde Alsaç (2010), kümedeki ajanlarının kendi faaliyetleriyle ulaşacakları verimlilik ve

uzmanlıktan, kümenin bir bütün olarak fayda elde ettiğini ifade etmiştir. Belirli bir coğrafi alandaki yığılmada yer alan firmaların, alanın itibarına yapmış oldukları katkı müşterilerin o alanda bulunan satıcıya veya imalatçıya kayma olasılığını çok yükseltmektedir. Poor (1994)'a göre tamamlayıcı firmalar grubu (çapraz kümelenme) ile tek bir firmada gruplanan tamamlayıcı faaliyetler (çapraz entegrasyon) turizm sektöründe bütünleştiklerinde (entegre), müşterilere sunacakları nihai ürüne değer katabilmektedir. Oluşmuş bir kümenin tamamlayıcılarla da bir bütünlük oluşturması, müşteri satın alma arzusunu arttırabilmektedir. Müşteriler, küme sayesinde aynı anda birçok firmanın sunduğu ürün ve hizmetin kalitesini ve çeşidini görme imkânı elde etmektedir (Stahl, 1982). Kümeler, mıknatıs etkisi yaratarak benzer firmaları çekmekle kalmaz tamamlayıcı firmaları da kümeye çeker. Kümelerin ekonomik kalkınmaya ve verimliliğe yönelik pozitif katkısını ortaya koyan birden fazla çalışma bulunmaktadır (Sepic, 2005: 7).

2.2.12. Kümelenme ve Yeni İş Alanlarının Oluşumu

Porter (1998b) bir kümenin başarısını, firmaların hızlı büyümesi ve alana yeni firmaların girişi şeklinde ifade etmiştir. Bu sav birçok araştırmacı tarafından destek görmüştür. Bu araştırmacılar, kümenin bu iki güçlü işlevini incelemişlerdir. Geleneksel şekilde yeni küçük firmalar, kümelerden en fazla fayda elde edenler olarak düşünülmekte ve bilişim sektöründen gelen verilerin de bu durumun devamlılık göstereceğini ortaya koymaktadır (Beardsell ve Henderson, 1999). Kümeler, içeriye girecek yeni firmalara yeni iş imkanları sunmakta ve engelleri azaltmaktadır. Aynı zamanda kümeler; alt yapı ortaklığı, bilgiye erişim ve iş gücü gibi birçok avantaj sayesinde kümeye olan talebi arttırmaktadır (Alsaç, 2010). Bu firmalar, hazır müşteri zenginliğinden yararlanma imkanından dolayı bağımsız bir yerde kurulmayı tercih etmemektedirler. Buna en iyi örnek, oldukça fazla sayıda yeni firmanın giriş yaptığı dünyanın en önemli bilişim teknolojileri kümesi olan Silikon Vadisi'dir. Silikon Vadisi benzeri alanlara kurumların sağladığı altyapı desteği, yeni işletmelerin kuruluşunda ve yeniliğin sorumluluklarını aza indirgemede yardımcı olmaktadır. Kümelerin bu yeni iş oluşumunda sunduğu fırsat ve imkânlar, kümede yer alan firmaların inovasyon yaratma süreçlerini hızlandırmada çok önemli rol

sergilemektedir. Aynı zamanda oluşan bu inovasyon, yine bumerang etkisiyle kümenin üstünlüğüne yeni bir katkı sunmaktadır.

2.2.13. Kümelenme ve Bilgi Üretim Kurumları

Yığılma Ekonomisi'yle firmaların belirli bir bölgede toplanması sonucu meydana gelen bölgesel kümelenmeler; araştırma, iletişim, hizmet, eğitim ve tedarikçiler gibi elverişli altyapısal olanaklardan bölgesel ve küresel çapta imkânlardan faydalanmaktadırlar (Djellal ve Moulaert 1995). Kümelenmelerin oluşturulması çoğunlukla büyük üniversiteler, araştırma kurumları veya enstitüleri gibi kümelenmenin lokomotiflerine bağlıdır. ABD'nin Massachusetts eyaletinde oluşturulan kümelenmelerin bir çoğunun temelini, Harvard'da geliştirilen araştırmalar oluşturmaktadır (Porter, 1998a). Bilgi ağırlıklı bir sanayinin en önemli faktörünü, nitelikli insan kaynağı yani iş gücü oluşturur. Günümüzde rekabet edebilirliğin yolu teknoloji ve bilgiye erişim olarak görülmekte bunlara erişim ise okul, üniversite ve araştırma enstitüleri gibi kurumların yaptıkları araştırma ve geliştirme faaliyetleriyle sağlanmaktadır. Birçok gelişmiş ülkenin özelliklerinden birisi de sanayi ve üniversite arasındaki kurulmuş güçlü iş birliğidir. Sanayi üniversite iş birliğini desteklemek için yapılan araştırma geliştirme faaliyetlerinden yararlanma giderek artmaktadır (Alsaç, 2010). Kümelerdeki yeniliği destekleyen kurumlar arasında en önemlisi üniversitelerdir. İleri teknolojiye sahip kümelenmelerin oluşturulmasını amaçlayan tezler arasında araştırma ve geliştirme (AR-GE) çalışmalarının yayılması, kaliteli mühendislik ve bilim insanı kaynaklarının AR-GE faaliyetlerine ve üniversitelere yakınlıkları sayılmaktadır. Örneğin, Bay Area'da (San Francisco) Cisco, 3Com, Cadence, Sun Microsystems ve Seagate firmalarına üniversiteler ve araştırma enstitüleri gibi kurumlardan direkt bağlantılı olarak uzman destekler sağlanmıştır (Goe ve Kenney, 2004). AR-GE enstitüleri ve üniversiteler gibi kurumsal kuruluşlar, endüstrilerin gelişmesinde entelektüel bilgi ve uzman desteği sağlamaktadırlar (Council, 1999).

2.2.14. Kümelenme ve Devletin Rolü

Porter (2002; 2000b) tarafından devletin ekonomideki öncelikli ve en önemli görevi, politik ve makroekonomik güven ve istikrarın sağlanması olduğu ifade edilmiştir. Porter, Elmas Modeli'nde vurgulanan girdilerin (fiziksel alt yapı, eğitim seviyesi, yüksek iş gücü, zamanında doğru bilgi ve bunların tedarikçileri) etkinliğini ve kalitesini yükseltmek suretiyle mikro ekonomik kapasitenin artırılmasını, devletin ikinci bir görevi olarak ifade etmektedir. Devletin üçüncü görevinin, üretimin artmasını sağlayacak ve rekabet yönetimini geliştirecek mikro çapta ekonomik politika ve kuralları geliştirmek olduğu görüşü porter tarafından ifade edilmiştir. Pozitif yönde değişik uzun vadeli bir ekonomi faaliyet paketi ortaya koymak içerisinde bireyleri, kurumları, devleti ve ticareti de barındıran iş ortamı oluşturmak ilaveten yerel düzeyde oluşan kümelenmelerin değişim sürecini hızlandırmak ve uygulanmasını sağlamak, devletin dördüncü görevi olarak sayılmıştır.

Devletin bir ekonomideki dört temel görevine ilişkin Porter, (2006) Berkshire Strategy Project' de şunları sıralamıştır:

- İşletmelerdeki başlıca girdiler olarak sayılan fiziki altyapı, beşeri kaynaklar, teknoloji altyapısı ve sermayenin kalitesini yükseltmek;
- Yükselmeyi ve inovasyonu artıracak düzenleme, teşvik ve kurallar geliştirmek;
- Yerli kümelerin oluşumuna destek vermek ve oluşmuş kümeleri daha da güçlendirmek;
- Uluslararası rekabet edebilirlik konusunda vatandaşlara ve yerli firmalara ekonomik vizyon, strateji ve eğitim desteği sağlamak ve rekabete teşvik etmek.

OECD'nin (1999) yeniliği geliştirme raporunda kümelenmede ya da kümelenmelerin güçlenmesinde devletin birtakım görevler üstlendiğini belirtilmiştir:

- ✓ Tahmin edilebilir ve istikrarlı bir politik ve ekonomik iklimin sağlanması;

- ✓ Pazar koşullarının akışını ve dinamikliğini sağlamak için elverişli koşullar oluşturulması (stratejik bilgi tedariki, rekabet politikaları, altyapı);
- ✓ Bölgesel ve ulusal ekonomik çerçeveyi oluşturma, yükselişi ve yeniliği teşvik etme;
- ✓ Bilgi paylaşım ağının yararlarının farkına varılmasının sağlanması,
- ✓ İşbirliği ve yardımlaşmanın şartlarının oluşturulması ve başlatılması;
- ✓ Ağda bulunan aracılar ile dışardaki diğer aracıları birleştirme;
- ✓ Bilgi alışverişi konusunda kolaşlaştırıcı bir rol üstlenme;
- ✓ İhtiyaç halinde talepkâr bir müşteri gibi hareket etme;
- ✓ Ortaklaşa AR-GE faaliyetleri için rekabetçilik proje ve programları oluşturma;
- ✓ Gerek resmi gerek gayri resmi bilgi transferini kolaylaştırma;
- ✓ Kamu kurumları ile endüstri arasındaki bağları (üniversite, okul, araştırma enstitüsü gibi) güçlendirme;
- ✓ Öngörüsü yüksek stratejik bilgilerin temini ve kümelenme stratejisi oluşturma;
- ✓ Pazar koşullarındaki değişkenliklere uygun düzenlemeler ve kurallar getirerek uyumsallaştırma ve yeniliği teşvik etme;
- ✓ Bilgilendirmede meydana gelecek hataları giderme;
- ✓ Yenilik sürecinde yapısal hataları ve kurumsal uygunsuzlukları giderme
- ✓ Kümelenmeye ve yeniliğe engel olacak her türlü hukuki metinleri düzenleme ve ortadan kaldırma.

Devlet politikaları ve müdahaleleri, Porter'ın Elmas Modeli'nde dile getirilen dört koşul üzerinde, indirekt etki yaratarak sanayinin rekabet gücü üzerinde etki yaratabilmektedir (Öz, 2002). Bu girdi koşulları üzerine devletin etkisi; teşvik, eğitim politikaları ve sermaye piyasası politikaları yoluyla oluşmaktadır (Alsaç, 2010). Devletin, ücret politikaları yoluyla tüketim ihtiyacı ve talebi üzerinde yaptığı dezenlemelerle ürünlerin standardizasyonunda etkileri bulunmaktadır. Devlet, girdi tedariğinde bulunan sektörler ile destekçileri arasında ilişkilerin kuvvetlenmesi için

yönlendirici ve teşvik edici olmalıdır. Rekabetin önündeki engelleri kaldırmak firmanın rekabet edebilirliğini, stratejisini ve yapısını etkilemektedir.

Gelişmiş sanayi ülkelerinde devlet ve kamu idareleri; ulusal, bölgesel ve kentsel ekonomik kalkınma üzerinde önemli görevler üstlenmektedir. Kümelenmeler genellikle doğal bir oluşum sergilemektedir. Devlet oluşmuş veya oluşacak kümelenmeleri teşvik etme konusunda ciddi bir rol üstlenmektedir. Yerel yönetimler de kümeye kredi desteği sağlanması hususunda bankalar ve küme arasında iş birliği geliştirirerek kümelerin gelişmesine destek olmaktadırlar. Örneğin Amerikalı film yapımcıları, Kanada'daki düşük vergilendirme avantajlarından faydalanmak için bu ülkeye geçişler yapmışlardır. Bu sebeple ABD'nin Kaliforniya Eyaleti, Hollwood'a film çekimleri için çeşitli devlet desteği sağlamış olup bazı haklardan (eyaletin mülkiyetinde bulunan yerlerden ücretsiz faydalanma, çekim sorunlarının giderilmesinde destek gibi) ücretsiz faydalanma imkânı sunmuştur.

2.2.15. Kümelenme ve Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki tarihlerde ekonomi literatürüne girmiş, bununla beraber ekonomik ve sosyal kalkınma problemi mekânsal bir boyuta evrilmiştir. 1990'lı yıllar bölgesel kalkınmaya ciddi şekilde vurgu yapıldığı ve bu konuda önemli gelişmelerin olduğu yıllar olmuştur. Yığılma Ekonomileri Teorisi'ne oldukça yaklaşan ve onunla paralel bir gelişme yaşanmıştır. Hükümetler çeşitli teorilerin yanı sıra firmaların endüstriyel faaliyetlerini belirli bir bölgede yoğunlaştırmalarını sağlamak için bölgenin gelişmesini amaçlayan bütünsel yaklaşımlar geliştirmişlerdir. İktisatçılar, akademisyenler ve kalkınma planlayıcıları çalışmalarında, bölgesel kalkınmada gelişmenin lokomotifi olan stratejilerin amaçlarını incelemişlerdir (Perroux, 1950). OECD tarafından yapılmış araştırmalara bakıldığında kümelenme teorisinin temelinde bulunan kavramların, bölgesel ve ulusal boyuttaki kalkınma politikalarının göbeğinde yer aldığı ortaya koyulmaktadır (OECD, 2006). Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası'nca, bir bölgenin ya da sektörün rekabetçiliğini kuvvetlendirmek için kümelenmeden faydalanılması yaklaşımı benimsenmektedir (Lundquist ve Power, 2002).

Dünya piyasasının entegre bir hâl almaya başlamasıyla beraber 1990'lara kadar yerel ekonomilerde yerel rakipleriyle rekabet içinde bulunan işletmeler, dünyanın birçok farklı merkezinde yabancı işletmelerle rekabet yarışı içine girmişlerdir. Kendi bölge ve pazarlarında rekabet üstünlüğünü elde etmek isteyen firmalar, iş birliği kurarak kümelenme oluşumunu başlatmışlardır. Küreselleşmenin kazandırdığı yeni denklem, her farklı kara parçasındaki üretim yapısını ve türünü, örgütlenmelerin şekilleri ile bunlarla ilişkili teknoloji birimlerinin karekterini, pazar özelliklerini ve iş gücü kuruluşlarını kümelenme oluşturmaya uygun hareket etmeye mecbur bırakmıştır (Çerçeve, 2009).

Endüstri içinde kümelenmenin teşvik edilmesi; bölgesel, endüstriyel ve sektörel kalkınmada yeni bir politika türüne dönüşmüştür. Bu durum göz önüne alınarak bölgesel kalkınma politikalarında, mekânsal yapılara, bunların niteliklerine ve bölgelerin rekabet edebilirliğinin ilerletilmesine yer verilmiştir.

Bölgelerin yetenek ve dinamiklerini açığa çıkarma bu suretle de bölgesel kalkınmayı sağlamada, 1990'ların sonundan bu yana küme oluşturma ve geliştirme sıklıkla kullanılan bir politika haline gelmiştir. Science Business Innovation Board 2008 yılında açıkladığı istatistiklerle, Avrupa Birliği'nde 2000'in üzerinde kümelenme oluşumu olduğunu, yetmişin üstünde değişik ulusun kümelenme politikası uyguladığını ortaya koymuştur. Ulusal ve bölgesel politika yapıcı kuruluşlar içinde önde gelen AB ve OECD gibi örgütler KOBİ'lerin geliştirdiği kümelenmeye, kümede bulunan firmaların ve diğer dış kuruluşların yakınlığından elde edilen atmosfer ve iş birliğinden faydalanma şeklinde tanım getirmişlerdir. Miller ve Andersson (2003) coğrafi yakınlığı, sosyal sermayeden faydalanma ve ilişki düzenekleri olarak ifade etmişlerdir.

Son on yılda bölgesel ya da kentsel anlamda kalkınmayı arttırmada kümelenme modelinin bir politika aracı olarak kullanılması konusunda kümelenme politikasına atfedilen önem daha fazla artmış olup kümelenme oluşumları, bölgesel ve kentsel kalkınma stratejileri noktasında en önemli ayaklardan birisi olmuştur. Kümelenme modeli, ister bölgelerin kendi potansiyel iç dinamiklerine odaklanması şeklinde ister

değişik politika uygulamalarının bu potansiyel dinamiklerin geliştirilmesi adına ayum göstermesi özellikleriyle olsun, önem arz eden politika olarak kabul görmüştür (Alsaç, 2010). Kümelenme modeli, bölgesel ya da kentsel kalkınmanın desteklenmesi bakımından etkili bir politika olarak görülmektedir.

2.2.16. Kümelenme ve Kent Rekabetçiği

Rekabetçilik, mikro ölçekte firmaları ilgilendiren bir kavram olarak algılansa da birçok çeşitli kent ve bölgeler arasında da çok eskiden beri görülmekte ve bilinmektedir. Son yıllarda Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planları'nda, bölgesel rekabetçiliğe ve kümelenme olgusuna kentsel düzeydeki rekabet edebilirlik boyutunda baş aktör rolü biçilmiştir (Tablo 2'ye bakınız). Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmenin ve rekabetçiliği artırmanın yolu, kentsel düzeydeki oluşumlar ve bunların kalkınmasından geçmektedir (Hutchins ve Parkinson, 2005; Herrschel ve Newman, 2002; Hutchins vd., 2004). Kentler, rekabet yarışında öne geçmek, kentin rekabetçiliğini ve sürdürülebilirliğini artırmak için bazı yeni politikalara (kümelenme gibi) ihtiyaç duymaktadırlar. Bu politikalar, ulusal düzeyde uygulanan kalkınma planlarında temel başlıklar altında vurgulanmıştır.

Tablo 2: Bazı Kalkınma Planlarında Temel Rekabetçilik Vurguları

Kalkınma Planları	Dönem	Özellikler
Yedinci Kalkınma Planı	1996-2000	Sürdürülebilirlik ve Bölgesel Planlamalar
Sekizinci Kalkınma Planı	2001-2005	Kümelenme/İl geliştirme Planları/Stratejik Bölge Planlamaları
Dokuzuncu Kalkınma Planı	2007-2013	Kümelenme/İçsel Gelişmeler ve Yerel Dinamikler/Rekabet Edebilirlik Gücü
Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik/Bölgesel Yenilik Stratejileri/Kümelenme Modeli/Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu/Mekânsal Organizasyon
Onbirinci Kalkınma Planı	2019-2023	Rekabetçi Üretim ve Verimlilik/ AR-GE ve Yenilik/Sürdürülebilirlik/Kritik Teknolojiler/Kümelenme İşbirliklerine Destek

Kaynak: İlgili Kalkınma Planları Raporlarından Faydalanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Dubarle (2003), bölgesel bazda rekabet gücüyle alakalı iki yaklaşımı ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi, bölgesel rekabet gücünün o bölgede konumlanmış firmaların rekabet edebilme güçlerinin toplamı olduğudur. Burada vurgulanan husus firmaların üretimlerinin arttırılmasına yapılacak desteklerle bölgesel rekabet gücünün arttırılabileceğidir. İkincisi ise rekabet edebilirlik gücünün kentlerin kendisine, hareketli üretim faktörlerinden olan yatırımı, iş gücünü çekebilme ve kent bünyesinde tutabilme becerisiyle ilgili olduğudur. Burada kentler karşılıklı olarak rekabet içindedirler. Uzman ve nitelikli iş gücü ile verimli yatırımlar, rekabet gücü zayıf kentlerden daha güçlü kentlere doğru kaymaktadırlar. Devlet Planlama Teşkilatı

(2006)'na göre, Türkiye'nin rekabet edebilirliğinin yeterli düzeyde geliştirilememesinin başlıca sebepleri: Çalışma ve iş ortamının, yenilikçiliği ve girişimciliği destekleyecek, üretkenliği artıracak, bürokrasi engellerini azaltacak biçimde düzenlenememesi, teknolojik ve ekonomik alt yapıdaki eksiklikler, yetersizlikler ve beşeri sermaye potansiyelinden gerektiği kadar yararlanılamamasıdır. Devlet Planlama Teşkilatı (2006), kentlerin potansiyellerini açığa çıkarmada uygun stratejiler ve iyi yönetim adımlarıyla kentin tüm kesimlerinin yerel potansiyel ve dinamiklerinin kalkınma hamlesine dahil edilerek çok daha hızlı bir ilerleme katedileceğini vurgulamıştır.

Tablo 3: Bölgesel Rekabet Gücü/Rekabet Edebilirlik Faktörleri

İktisadi Faaliyetin Yapısı	**Yenilik ve Öğrenme**	**Öğrenme Alt Yapısı ve Erişilebilirlik**	**İnsan Kaynakları/Beşeri Sermaye**	**Yönetişim ve Sosyal Sermaye**
Girişimcilik Kültürü -Pazara Giriş İçin Az Engel -Risk Alma Kültürü **Sektörel Yoğunlaşmalar** - Denge/Bağımlılık -İstihdam Yoğunlaşması - Yüksek Katma Değerli Faaliyetler - Kümelenme **Uluslar arasılaşma** -İhracat-Yatırım -İşletme Kültürü -Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı **Üretim faktörleri** - Sermayenin Varlığı	**Yenilik** Patentler - AR -GE – Ağ Oluşumu, - Öğrenme -Açık Olmayan (tacit) Bilgi - Araştırma Merkezleri ve Üniversiteler - İşletmelerin Araştırma kurumlarıyla bağlantıları	**Temel Altyapı** -Karayolu-Demiryolu- Havayolu - Enerji **Teknolojik Altyapı** - Bilgi ve iletişim Teknolojileri - Telekomünikasyon - İnternet **Bilgi Altyapısı** - Eğitim Tesisleri **Yaşanan Yerin Kalitesi/Sosyal Altyapı** - Konut - Doğal Çevre - Kültürel Donatılar - Güvenlik **Konum** - Pazara Yakınlık - Büyüme Koridorları,	**Demografik Eğilimler** - Nüfus - Eğitim Düzeyi – Kalifiye İşçilerin Bölgeye Çekilmesi - Çeşitlilik **Kalifiye İşgücü** - Bilgi Yoğun Mesleki Beceriler	**Sosyal Sermaye** - İşbirlikleri ve Ortaklıklar - Kurumsal Zenginlik - Güven, İşbirliği - Sosyal Ağlar **Kurumsal Kapasite** - Yönetişim -Koordinasyon Yapıları - Bölgesel Strateji - Esneklik - İstikrar - Tutarlılık

Kaynak: Kara (2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT VE KENTSEL KALKINMA KAVRAMLARI VE TEORİLERİ, GAZİANTEP'İN TARİH İÇİNDE KALKINMA SÜRECİ VE GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜNÜN KÜMELENME STRATEJİSİYLE İLİŞKİSİ

Bu bölümde öncelikle kent kavramı, kentlerin nasıl ortaya çıktıkları, kentlerin işlevleri ve dönemleri açıklanmıştır. İkinci olarak çalışmanın ana kavramlarından kentsel kalkınma kavramı anlatılmış ve temel kentsel kalkınma teorilerine değinilmiştir. Son olarak çalışmanın evreni olan Gaziantep ilinin kalkınma süreci ve Gaziantep Halı Sektörü'nün kümelenme stratejisiyle ilişkisi açıklanmıştır.

3.1. KENT KAVRAMI

Holton (1999: 14)'a göre kökeni Roma ve Yunan kültürüne dayanan kent kavramı, Antik Yunan Devleti'nde polis kavramıyla vatandaşların yönetimde söz sahibi olduğu kent-devletini, Antik Roma'da ise civitas kelimesiyle özerk yerel bir yönetimi ifade eden bu kelimelerle eş anlamlı olarak da kullanılabilmektedir.

Kaypak (2013)'a göre kent, üretim ve dağıtımın organize edildiği ekonomik faaliyetlerin tarım dışı üretime bağlı şekilde geliştiği, teknolojinin yanı sıra getirdiği uzmanlaşma, iş bölümü ve teşkilatlanmanın bulunduğu alanlardır. Wirth'e göre kent ise toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşme alanları olarak ifade edilmektedir (Keleş, 2006).

3.1.1. Kentlerin Doğuşu

Kent tarım dışı üretimlerin yapıldığı bütünleşme ve çeşitlilik seviyesine erişmiş, belirli oranda bir büyüklük gösteren mekân şeklinde tanımlanmaktadır. Kentler tarihi açıdan bir ticaret alanı olarak gelişmiştir. İnsanlar, hem etkili bir üretim

yapısına ve ulaşım ağına sahip olmak hem de mal ve hizmetlerin etkin dağılımını sağlamak için beraber hareket etme ihtiyacı duymaktadırlar (Atkınson, 1996). Kentlerin ilk ortaya çıkışı, büyük nehirler tarafından sulanan geniş ovalarda görülmüştür. Bu dönem, Mezopotamya'da okuryazarlığa atılan ilk adım olarak da görülmektedir. Çevresi yüksek kalın surlarla örülen bu alan, doğaüstü olayların etkisinden korunmak amacıyla çevrelenmiştir. Bunun yanı sıra Mezopotamyalı'lar doğadaki yıkıcı olaylardan etkilenmemek için görkemli tapınaklar inşa ederek kentleri bu tapınakların etrafına kurmuşlardır (Aslanoğlu, 1998: 14-16). Kentlerin doğuşunu; askeri, dini, ekolojik ve ekonomik bakımdan açıklamaya çalışan çeşitli görüşler mevcuttur. Kentler, ekonomik açıdan denizlerin ayırdığı bölgeler arası ticaret ve pazar yeri olarak görülmektedir. Bu durum güçlü bir idari sisteme ihtiyaç duymaktadır. Diğer taraftan askeri bakımdan kentin ortaya çıkışının açıklanması, ekonomik bakımdan birbirini tamamlar niteliktedir. Aslanoğlu (1998: 20)'na göre, insanların kendilerini korumak amacıyla, etrafı büyük surlarla çevrelenmiş alanlar inşa etmeleri kaçınılmaz bir gereksinimdir. Dini bakımdan kentler ise büyük tapınak anıtları etrafında inşa edilmiştir. Din, insanların doğaya karşı kendilerini güçlü kılma ve korumalarının bir aracı olarak kentlerin şekillenmesinde rol oynamıştır.

3.1.2. Üretim, Tüketim ve Dağıtım Merkezi Kentlerin İşlevleri

Ingram (1998)'a göre kentleşme ve ekonomik kalkınma arasında çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Üretim kaynaklarının tarımdan kentlerdeki hizmet ve sanayi sektörlerine kaymasıyla beraber kentleşme seviyesi artmıştır. Kentleşme olgusu açıklanırken Ticaret Teorisi ön plana atılan kavramlardan birisi olmuştur. Söz konusu bu teori, ilk anlamıyla malların ülkeler arası ticaretine vurgu yaparken geniş anlamda ise aynı ülke içindeki kentler veya bölgeler arasındaki alış verişi ifade etmektedir. Bu teori, Klasik teoriye göre mal üretim ve ticaretinde nispi avantaja vurgu yapmaktadır. Nispi avantaj, göreceli olarak mal üretimindeki üretkenliği öne çıkarmaktadır (Horton ve Berry, 1970: 95). Ceritli (2000), kentlerin kalkınmasının ve büyümesinin, hem iç piyasada hem de dış piyasada elinde bulundurduğu göreceli üretim avantajıyla yakından ilgili olduğunu, bir kentin bu göreceli olarak elinde bulundurduğu avantajları ne kadar akılcı kullanırsa o derece kalkınma ve büyümeyi gerçekleştirebileceğini ileri

sürmüştür. Horton ve Berry (1970: 95), nispi avantaja sahip ve uzmanlaşmış bir ekonomiyi elinde tutan bir kentin, varlığını korumak için ithal etmek bunları da başka dış kentlere ihraç etmek mecburiyetinde olduğunu ve ihraç etme hedefiyle mal ve hizmet üretmesi faaliyeti, bir kentin en önde gelen sektörel faaliyetini oluşturduğunu ileri sürmektedirler.

Konvitz (1994)'e göre büyük kentler, uluslararası büyümeyle oldukça yakından ilgili olup diğer kentlerden ayrılmaktadır. Çünkü bu kentler, ölçek ekonomisiyle hareket etmekte, finans merkezlerine kolaylıkla girebilmekte, yüksek işçi ücretlerine rağmen hizmet ve sanayi sektöründeki yüksek getirili işler önde gelmek üzere daha fazla iş olanağı sunmaktadır.

Özgür (2021) e göre yerleşik toplumlarda kentlerin temel işlevleri şunlardır:

- Kırsal alanlarda yürütülen faaliyetlerin düzenlenmesi,
- Artı ürün yaratılması,
- Ticaret ve imalat yoluyla artı ürünün değerlendirilmesi,
- İnsanların çeşitli mal ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanması,
- Hizmet akışının düzgün sağlanmasıdır.

Özgür (2021), kentlerin günümüzdeki asıl işlevlerini ise eğitim, sağlık, ticaret, endüstri, yönetim, finans, ulaştırma, kültür, eğlence, madencilik, güvenlik vb. şeklinde ifade etmektedir.

3.1.3. Sanayi Öncesi Kentler

Sanayi öncesi kentler, Roma İmparatorluğu'nun gelişimiyle beraber önemini yitirmiş ve imparatorluklar kentleri eritmiştir. Ortaçağ ile beraber kentler yeniden önem kazanmış günümüz büyük kentlerinin adımları atılmıştır. Aslanoğlu (1998: 32-41) sanayi öncesi kentlerin özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Üretim organik enerjiye dayalı olarak yürütülmektedir.
- Ulaşım, hayvan ve insan gücünden faydalanmaktadır.

- Aile, lonca teşkilatları ve din gibi oldukça güçlü sosyal kurumların kontrolü altındadır.
- Kentler; din adamları, büyük toprak malikleri, siyasiler ve iyi eğitimliler gibi üst tabakaya mensup insanlar tarafından yönetilmektedir.
- Kentin tabakalarında dikey yönde hareketlilik söz konusu değildir.
- Kent içerisindeki yerleşmeler de bu sınıflamaya göre, merkezde soylular dış çevrelerde ise sıradan halk kitlesi yer almaktadır.
- Konutların; din, okul, işyeri ve barınak gibi birçok işlevi mevcuttur.

3.1.4. Sanayi Kentleri

Sanayi Devrimi'yle birlikte kentler çok büyük değişime ve dönüşüme uğramıştır. Myrdal (1957) kentleşme ve sanayileşme arasındaki bağın, dairesel olarak çok sıkı bir bağla bağlı olduğunu birinde meydana gelecek bir değişikliğin, diğerindeki unsurlarda da değişme neden olacağını iddia etmektedir. Mills'e göre, özellikle sanayileşme sonrası ve halihazırda dünyanın her yerinde kentleşmenin itici gücünü, sosyal ve ekonomik açıdan sanayileşme oluşturmaktadır (Ceritli, 2000). Mal ve hizmet değiş tokuşundaki kolaylıklar, üretim ağına yakınlığın sağladığı avantajlar ve ölçek avantajı kentsel alanların oluşumunu etkilemektedir (Ceritli, 2000). Kentler, Sanayi Devrimi'yle birlikte ticaret ve endüstri merkezleri haline gelmiştir. Tren, otomobil, kamyon ve tramvay gibi yeni ulaşım imkanları daha değişik etkinliklere olanak tanımıştır (Atkınson, 1996: 42). Nüfus artışıyla beraber kentin alansal boyutu genişlemiştir. Teknolojinin giderek gelişmesiyle birlikte üretime belirli standartlar getirilmiştir. Kentlerde, teknoloji gelişimine bağlanan hizmet kesimindeki çalışanların artışı, kentsel faaliyet alanlarının artışı ve otomasyonel etkiler gibi gelişmeler görülmektedir. Mesai kavramına mensup işçi sınıfı sayısı genişlemiştir. İş bölümü ve uzmanlaşma ekonomik hayata hakimiyet sağlamıştır. Sınıfsal farklılıklar belirgin olmasına rağmen Orta Çağ'da kısıtlanan sosyal tabakalar arası dikey hareketlilik, bu dönemde yükselme eğilimine girmiştir. Keleş (2006: 97)'in ifadesiyle din eski gücünü kaybetmiştir. Aynı zamanda siyasi iktidar, partilerin katıldığı parlamenter demokrasiyle temsil edilmekte olup partiler arasında değişmektedir.

3.1.5. Bilgi Çağı Kentleri

1970'lerle birlikte, sanayi kenti yapısına uygun mekânsal yapılarda önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamış ve teknolojik ilerlemelerle birlikte sanayi kentleri algısı yerini bilgi çağı kentlerine bırakmıştır. Kentleşme, üretim sistemlerinin yapısının ve teknolojinin gelişmesiyle kısa sürelerde oluşmaya başlamış, az gelişmiş ülkelerdeki kentlerin, gelişmiş ülke kent ve merkezlerine olan bağımlığı azalma eğilimine girmiştir. İleri düzeyde çeşitli türden gelişen iletişim, ulaşım ve enerji ağlarına yakın olan kentler, gittikçe daha fazla öne çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 87-100). Aslanoğlu (1998: 96)'na göre, bilgi çağı olarak atfedilen bu dönemde meydana gelen ciddi yapısal değişiklikler, yeni kentsel yapıların oluşmasında belirleyici etken olmuştur. Bu süreçte kentlerin küreselleşmeyle birlikte artan dış ilişkileri, dış ticaret gelirlerinde artışa yol açmıştır. Bu sebeple de kentler gittikçe genişleyerek göç almış ve sanayi kentleri ötesi bilgi çağı kentlerinin karakteri ortaya çıkmıştır.

Aslanoğulu (1998) bu çok işlevli kentlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Bilişim, ulaşım, enerji ve iletişim ağlarının göbeğinde yer alırlar.
- Global çapta sermaye çekebilme potansiyellerine sahiptirler.
- İçerden ve dışardan göç alan merkezlerdir.
- Bu kentler, devletlerinin mali/finansal kapasitelerini aşan sosyal maliyetlere sahiptirler.
- Küresel çaptaki iktisadi faaliyetlerin hem nedeni hem de sonucudurlar.

Lambooy (1996), kentlerin geçirmiş olduğu evrelere bağlı olarak kentleri farklı kavramlarla ifade etmektedir:

- **Enformasyon Kentleri**: Bir üst başlıkta bahsedilen gelişmelere ev sahipliği yapan bilgi kentleri.
- **Ticaret ve Üretim Hizmetleri Kentleri**: Teknokratların, yenilikçi düşünürlerin, sistem uzmanlarının ve insak kaynakları danışmanlarının egemen olduğu kentler.

- **Yenilikçi Kentler:** Bilgi ve teknoloji ağırlıklı yenilikçi düşüncenin egemen olduğu kentler.
- **İşlemci Kentler:** Küresel ölçekte bilimsel, kültürel ve siyasi ağlara entegre olmanın yanı sıra ticaret, enformasyon, ulaşım ve iletişim ağlarının oluşturulduğu kentler.
- **Ağ Kentleri:** İşlemci kentlere ilaveten çevre-merkez arasındaki bağların sistematik hale getirildiği ve etkileşimin dinamikleştiği çok yapılı kentler.
- **Küresel Kentler:** Küresel merkezi ağların göbeği ve uluslararası firmalara merkezlik eden kentler.

Küreselleşmenin oldukça yaygınlaştığı bu yeni çağda, farklı algı ve süreçlere göre kentlerin rolleri değişmektedir. Dünya kenti veya küresel kent kavramlarının her kentin isminin önünde yer alması her zaman düşünülememektedir. Kentler, bulundukları coğrafi konum, siyasi ve konjonktürel, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları bakımından, farklı zaman ve süreçlerde farklı etkilere farklı boyutlarda sahip olabilmektedirler.

3.1.6. Kentlerin Yeni Rolleri

Uluslararası yeni pazar sisteminde ekonomi, bilgiye ve teknolojiye dayalı olarak hızlandırılmıştır. Bu durum, kentlerin rekabet edebilirliklerinin güçlü olması ve varlıklarını sürdürebilmeleri açısından önem arz etmiştir (Tyler, Martin ve Gardiner, 2004). Özellikle son zamanlarda siyasiler ve akademisyenler kentsel alanların vurgulanmasına özen göstermişlerdir. Bilgi teknolojilerinin daha da gelişmesiyle ülkelerarası sınırlar sembolik bir değere gerileyip kentlerin rekabet güçleri giderek daha da ön plana çıkmıştır. Kentler bölgesel ve ulusal düzeyde ekonominin geleneksel yapısı yerine, mekânsal ekonomiler Yeni Endüstri Bölgeleri (Gerreau, 1991) ve Üstün Kentler (Scott, 1998) gibi isimlendirmelerle ikame edilmeye başlanmıştır. Scott (2001), küresel ekonominin en önemli işlevsel lokomotifi olarak, kentsel bölgelerin oluşumunu ileri sürmüştür. Başta Avrupa olmak üzere dünyada Öğrenen Kent, Yenilikçi Kent ve Yaratıcı Kent gibi yeni çerçeve isimler, kent politika üreticileri için en önemli ve öncelikli hale gelmiştir. Hotz-Hart (2000)'a göre, işletmelerle beraber

diğer aktörlerin başarılı şekilde oluşturdukları kümelerin, bölgesel yenilik ağı veya sistemi çerçevesinde, kentlerin rekabet edebilirliğini geliştirdikleri ve güçlendirdikleri gözlenen bir olgu olmuştur. Kentler durmaksızın sürekli değişip dönüşerek yeni rollere bürünmektedirler. Örneğin giyim, ayakkabı ve tekstil sektörüyle tanınmış olan Tayland'ın Bangkok Kenti, şimdilerde Asya Kıtası'nın en önemli otomotiv kümesini bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda önceleri elektrik montajıyla tanınmış Malezya'nın Penang Kenti, tasarım ve lojistik üssü haline gelerek değer zincirini yukarılara taşımıştır (Muller ve Webster, 2000).

OECD (2006) verilerine göre, ister bölgesel ister ulusal düzeyde olsun kalkınmanın lokomotifi olma potansiyeline sahip kentlerin, her anlamda desteklenmesi öngörülen bir ilke haline gelmiştir. Bu desteklemeler İsviçre, İngiltere, Hollanda ve Finlandiya'da bu potansiyel ekonomik kentler prensibi işletilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği Stratejik Rehberi'nde, büyüme ve dengeli kalkınmanın sağlanabilmesi ve bunların önündeki engellerin ortadan kaldırılması noktasında kentsel mekânlar gibi belirli alanların gerekliliğine önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu görüşle birlikte kentlerin güçlendirilmesi ve ayrıntılandırılması için kentsel mekânların bölge istihdamına ve kalkınmasına katkısı konusunda Kentler ve Uyum Politikası belgesi hazırlanmıştır. Ayoğlu ve Seyfettinoğlu (2007)'na göre, ekonomik açıdan gelişmiş olan kentlerin, sanayilerinde farklılık ve çeşitlilik ortaya koyduğu, farklı sektördeki işletmeler arasında meydana gelen ölçek ekonomilerinden faydalanarak maliyetleri azaltan bir sistem yarattıkları ortaya çıkmıştır. OECD (1997) yeni bilgi teknolijileri temelli endüstrilerdeki işletmelerin, kentlerin yığılma ekonomileri rekabet üstünlüğü elde etme gibi avantajlarından yararlanma konusunda, oldukça öncelikli davrandıklarını belirtmiştir. Rekabetçi kentlerin temel özellikleri arasında: Altyapısal sağlamlık, kaliteli yaşam, ağlara üyelik, kurumların kalitesi, etkili politika ağları ve üstün başarılı firmalara sahip olma yer almaktadır (Sotarauta ve Linnamaa, 1998). Kentlerin uzun vadede rekabet edebilirlikleri, en önemli unsur olan kaliteli ve yetenekli insan kaynağıyla mümkündür. Her kent dünyanın her yerinden kalifiye insanları bünyesine çekmek istemektedir. Bell (1973) yetenekli ve kalifiye insan kaynağını, bilgi tabanlı ve teknolojik toplumların en üst kesimi olarak ifade

etmektedir. Rosenfeld (2002)'e göre, bilgi ve inovasyon kentlerin rekabet edebilirliğinin şah damarı ise insan sermayesi (eğitim, öğretim ve yetenek) gen kaynağıdır. Romer (1990), bir kent ya da o kentin kümelenmesiyle inovasyon düzeyi ve insan kaynağı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yüksek keliteli ve eğitimli iş gücü bulunan kentler, daha düşük ve eğitimsiz iş gücüne sahip kentlerle kıyaslandığında daha hızlı bir şekilde büyümektedirler (Simon, 1998).

3.2. KENTSEL KALKINMA KAVRAMI VE TEORİLERİ

Kentler, Sanayi Devrimi öncesi askeri, dini ve çevresel faktörlere göre oluşturulan birtakım fonksiyonlara sahiptiler. Bu kentler, geçmişten bu yana özellikle de Sanayi Devrimi'yle birlikte sürekli değişen ve dönüşen bir yapı sergilemişlerdir. Bu değişim ve dönüşümler arasında nüfus, ulaşım, alt yapısal özellikler, sosyo-ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel anlamda çok çeşitli boyutlar sayılabilmektedir. Kentlerin geçirmiş olduğu bu süreçler, kendi dönemi özelinde kentsel kalkınmanın yeni bir unsurunu oluşturmuştur. Günümüzde de küreselleşmenin etkisiyle kentler, çok çeşitli amaçlara hizmet etmeye başlamış bu sayede de farklı farklı şekillerde isimlendirilmiş ve farklı boyutlarda kentsel kalkınma özellikleri taşımışlardır. Aşağıda kentlerin bu çeşitli özelliklere göre geçirdiği süreç açıklanmıştır.

3.2.1. Kentsel Kalkınma Kavramı

Kapitalizmin ortaya çıkışıyla beraber kentsel kalkınma kavramı gündeme gelmiştir. 19.yy'ın ilk yarısından sonra kentler, kapitalist sistemin gölgesinde ve onun gereklerine uygun şekilde gelişmiştir. Sanayileşmenin gelişmesiyle beraber ekonomik etkinliklerin mekândan mekâna dağılması buna bağlı olarakta refah düzeyinde bölgeler arasında değişiklikler olması, kabul edilen bir gerçekliktir. Sanayileşmeyle birlikte kırdan kente göç hızla artmış hizmet ve sanayi kesiminin ihtiyaçları bu sayede karşılanmıştır. Keleş (2006: 107) buharlı makinanın icadından önceki zamanlarda çok az 100.000 nüfuslu kent olduğunu ve tıpkı buhar gücünün nüfus oranını arttırdığı gibi elektrik enerjisinin kullanılmaya başlanmasının da bu bakımından önemli bir işlev gördüğünü ifade etmiştir. Elektrik enerjisinin daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması, sanayinin belirli bölgelerde toplanmasına yol açmış, bu durum da köyden

kente göçün hızlanmasının ve kentlerin büyümesinin sebeplerinden birisi olmuştur. Kalkınmaya ve sanayileşmeye başlamış toplumlarda kentleşme hızı artmaktadır. Keleş (2006: 110), kentlerde yapılan yatırımlarla hizmet ve sanayi sektörlerinin ihtiyaç duyduğu gelişme ortamı kentlerde oluşturulduğu için yapılan bu yatırımların, kalkınmayı temin eden ve kalkınmaya hız kazandıran bir ivme olduğunu ifade etmektedir. Keleş, kişi başı milli gelirin yüksek olduğu ülkelerin, aynı zamanda kentsel nüfus oranı bakımından en yüksek orana sahip kentler olduğunu ileri sürmektedir.

Keleş (2006: 121) kentlerin kırsala olan avantaj ve üstünlüklerini şu şekilde sıralamıştır:

- **Uzmanlaşma:** Üretim maliyetlerini azaltarak gelirde artışa sebep olduğu gibi daha büyük ölçekte üretim imkânını kolaylaştırır ve üretimin bölünmesine imkân sağlar.
- **Dışsal Ekonomiler:** Kentin büyüklüğü nispetinde artan, birbirlerinin ürettikleri ürün ya da hizmetlere ihtiyaç duyan ve aynı alanı/mekanı paylaşarak birbirini tamamlayan firmaların birbirlerine sağladıkları ekonomik yararlardır.
- **Yığılma Ekonomileri:** İş yeri kurmak için uygun arazilerin bulunduğu, kullanışlı, çeşitli ve ucuz ulaşım sistemlerinin olduğu, destek hizmetlerinin, araştırma kurum ve enstitülerinin, stoklama imkanlarınn geniş olduğu özelliklere sahip olan alanlardır.
- **Ucuz İş gücü:** Kentler, nitelikli ve yetenekli insan kaynağının ucuz ve kolay bulunduğu yerlerdir.

Refah düzeyi bakımından bölgeler arasında değişikliklerin veya farklılıkların olması bilinen bir durumdur. Bundan dolayı bölgesel kalkınma politikalarının temel amacı: Gelişmiş bölgeler ile gelişmemiş ya da az gelişmiş bölgeler arasındaki farkı, gelişmiş bölgelerin aleyhine olmayacak şekilde gidermek ve bölgeler arasındaki

dengeyi sağlamaktır. Refah bakımından bu farkları aza indirgemeye çalışmak, bu farklılıkları azaltmaya yönelik politikaların geliştirilmesine yol açmıştır. Buna yönelik geliştirilen çalışmalarla kalkınma ve bölge kavramları, birlikte değerlendirilmeye ve anılmaya başlanmıştır. Bölgesel kalkınmaya yönelik çok işlevli ve farklı politikaların bulunması zorunluluğu gündeme alınmıştır. Başer (2002)'e göre her bir ülke, bölgesel kalkınmışlık ve gelişmişlik farklarını yok etmek için kendi ekonomik ve sosyal temellerine uygun araç ve politikalara başvurmaktadır. Kentsel kalkınma sadece fiziksel, nüfus ve ekonomik büyüme bakımından gelişen süreçleri içermeyip kenti bütünsel olarak ele almaktadır. Yani diğer bir deyişle, kentsel alandaki her bir farklı faaliyet ve unsur kentsel kalkınmanın bir parçasıdır (Ceritli, 2000). Örneğin, ABD'nin New York kentindeki sanat faaliyetleri ülkeye ekonomik açıdan milyar dolarlarca getiri sağlamaktadır. Bu farklı kozmopolit etkinlikler ve faaliyetler nedeniyle her devlet, kendi ülkesinin dinamiklerine göre yeni ve farklı politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Bu politikalar günümüz devletlerinin en önemli hareket planlarından biri olmuştur. Bu sebeple, bölgesel ya da kentsel kalkınma ve ilerlemenin sağlanması gerektiği öne çıkmıştır. Bölgesel kalkınma ve ilerlemedeki temel amaç, sadece geri kalmış kentlerin ya da bölgelerin ekonomik gelişiminin sağlanması değil aynı zamanda her bakımdan refah seviyesinin, gelişmiş bölgeler seviyesine ulaştırılması yoluyla aradaki dengesizlikliğin giderilmesidir (Ceritli, 2000).

3.2.2 Kentsel Kalkınma Teorileri

Kentler, özellikle kapitalizmin ortaya çıkışı ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte geçirmiş olduğu evrelere göre üzerine çeşitli farklı teoriler getirilmeye değer görülmüştür. Kentsel kalkınma bağlamında aşağıda kentlere getirilen bir takım temel yaklaşımlar açıklanmıştır.

3.2.2.1. Kentsel Ekoloji Kuramı

Amerika Birleşik Devleri'nin Chicago Okulu tarafından ortaya atılmış bu kuram, sistematik olarak kenti inceleyen ve kentsel gelişim hakkında ileri sürülen ilk kuramdır. Roderick D. McKenzie, Ernest Burgess ve Robert Ezra Park tarafından ileri sürülen bu yaklaşım, kentleşmeye ekolojik ve soyolojik bir bakış açısı getiren ilk yaklaşımdır. Park'a göre kentler, değişmeyen doğal güçlerin etkisiyle meydana gelen

ve insan elinin ürünü olarak ortaya çıkan mekânlardır. Bu mekânların rekabetçi bir kimliği vardır. Aslanoğlu (1998) kentsel gelişimin temel çizgisini, uzun dönemde ticaret ve sanayi faaliyetlerinin yer belirlemek için verdikleri mücadelerle oluştuğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda Aslanoğlu, Hakimiyet Çabası İlkesi'nin kent içindeki ilişkilerin fonksiyonunu sağlamakta olduğunu ve kentin genel çerçevede ekolojik yapısını tanımlamakta olduğunu ileri sürmektedir.

McKenzie, Park'ın tanımlamalarını daha da olgunlaştırarak, kentsel gelişmenin dinamiklerini ortaya koyan süreçleri şu şekilde sınıflandırmıştır (Aslanoğlu 1998: 28):

- **Yoğunlaşmalar:** Aynı işleve ve sektöre mensup olanlar, belirli bir alanda yoğunlaşma eğilimi içindedirler.
- **Merkezileşme:** Kentlerin fonksiyonları giderek artmakta ve bu çeşitli fonksiyonları kontrol etme ihtiyacından dalayı merkezileşme eğilimi görülmektedir.
- **Ayrımlaşma:** Aynı işlevi yürütenler bilirli bir mekânda toplanmaya başladığında, farklı işlevdekiler farklı alanlarda yoğunlaşarak ayrımlaşmış alanları oluştururlar.
- **İstila ve ardıllık:** Belli bir faliyeti yürüten bir alan, farklı ve yeni bir faaliyet kolu tarafından istilaya uğradığında, eski faaliyet başka bir alana göç etmektedir. Bu şekilde kentsel mekânların kullanımı sürekli olarak değişime uğramaktadır.

Ayrıca McKenzie istila ve ardıllık faktörünü ortaya çıkaran koşulları; kentsel ulaşımın çeşitlenmesi ve ulaşımdaki değişiklikler, belirli bazı alanların fiziki olarak aşınmaya uğraması, kentte çeşitli etkinlikler yoluyla çekim merkezleri oluşturulması, yeni sanayi ürünlerinin keşfedilmesi ya da var olanların yok olması ve gelir dağılımında eşitlik gibi iktisadi değişikliklerin yapılması olarak sıralamıştır (Aslanoğlu, 1998: 29).

McKenzie ve Park'ın teorik açıklamalarını Burgess, mekânsal olarak açıklamıştır. Burgess, kentin gelişim sürecini ortak merkeze ait daireler şeklinde

açıklamaktadır. En iç daire, merkezi işlerin yürütüldüğü yer ve ticaret bölgesi olarak açıklanır. Geçiş bölgesi olarak adlandırılan çevre daire, çöküntü ve yoksullluğun bölgesidir. Dış daire işçilere ait konutların bulunduğu yer iken en dışarıda yer alan daire ise gelir bakımında en üstte yer alan grupların yerleşme alanı olarak ayrılmıştır.

Bu kuram, kendisine yönelik statik bir yapıda olduğu şeklindeki eleştirilerle birlikte sistematik olarak kenti açıkladığı ve ilk kez değinilen terimleri kullanımıyla önemli bir yere sahiptir.

3.2.2.2. Richardson Kuramı

Richardson kenti bir inceleme alanı görmüş ve kentsel gelişme üzerine modelleme yaparak kente etki eden unsurları ortaya koymayı amaçlamıştır. Richardson bölgesel kalkınmanın göbeğinde kentlerin yer aldığını ifade etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin giderek kentlerde yığılması ve yoğunlaşması ekonomik kalkınmayı hızlandıran bir etken olarak görülür. Bu durum uzun vadede kentin içinde bulunduğu bölgeyi besleyerek olumlu açıdan etkileyebilmektedir.

Richardson kentsel kalkınmayı açıklarken, yayılma ve yığılma terimlerine vurgu yapmıştır. Gerek sosyo-ekonomik veya kültürel olsun gerekse teknolojik ve endüstriyel olsun yeniliklerin orjini kentlerdir. Kentler; teknik ve bilmsel bilgilerin üretildiği, yayıldığı ve aktarıldığı etkileşim merkezleridir. Bölünemezlik ve dışsallığın yanı sıra yeni üretim ve üretim araçlarından, yeni mallar, yeni pazarlama ve üretim tekniklerine kadar tüm süreçteki yenilikler kentlerin özellikleridir. Bu özelliklerinden dolayı kentler, bir cazibe merkezine dönüşerek yığılmaların odağı haline gelmektedir (Erkan, 1987: 31). Kent, gelişmişliğin belli bir aşamasına eriştikten sonra çevresine de pozitif dışsallık yayıp ekonomik etkinlikleri bulunduğu çevreye çekerek daha fazla gelişmenin zeminini oluşturmaktadır.

Richardson'un kentsel kalkınmayı açıklarken faydalandığı diğer farklı iki kavram yerel değişkenler ve yerel sabitlerdir. Bölgesel/kentsel kalkınma sürecinde yayılma ve yığılmanın belirleyicileri arasında anahtar rol oynayan, yerel sabitler kavramıdır. Erkan (1987)' göre yer değiştirmeyen doğal kaynaklar, şehrin yapısal arazi çeşitliliği ve şehrin farklı taşımacalık türlerine açıklığı gibi faktörleri, yerel

sabitler arasında sayılmaktadır. Şehirlerarası taşımacılığı etkileyen sosyal değişmeyen sermaye ve kentin altyapısal özellikleri, uzun vadede kentteki ekonominin yapısını belirleyen önemli parametrelerdir. Model bölgenin gelirdeki artışını, teknik ilerlemelerle iş gücünün ve sermayenin artış hızıyla açıklamaya çalışmaktadır. Ölçeğe göre getirinin artması, yığılma ekonomilerinin özelliklerindendir. Yığılma ekonomileri etkisiyle kentin gelirdeki büyüme hızı, iş gücü ve sermayedeki büyüme hızına göre daha yüksektir. Erkan (1987)'a göre sermaye artış hızı bölgede yer alan şehirlerin sayısı, bölgesel sermaye miktarı ve stoku, şehirlerin birbirlerine olan uzaklığı ve bu şehirlerdeki sermayenin getiri oranları tarafından belirlenirken iş gücündeki artış hızı ise şehrin nüfus artış hızı, yerel tercihler ve farklı şehirlerdeki ücret oranları parametreleri tarafından belirlenmektedir. Richardson (1995)'a göre yerel tercihler parametresi, kentin kaldırabileceği nüfus miktarı, orada ikametin ortalama süresi ve bir bölgeden diğerine geçişlerdeki maliyet, kentteki insanların orada yaşayıp yaşamayacaklarını belirlemektedir. Teknik ilerleme, bir kentin kendi ülke kentleri arasındaki hiyerarşik yeri, farklı bölgeler ile olan bağlantı seviyesi ve teknik bakımdan ulusal düzeyde ilerleme hızı ile alakalıdır (Erkan, 1987: 32-34). Böylelikle yerel tercihler, nüfusun artış hızı, yığılma ekonomileri, sermaye stok miktarı, kentin yenilikleri absorbe kapasitesi, sermayenin oransal getirisi gibi ölçütler, bu modelin bölgenin gelir artış hızını belirleyen parametreleri arasında sayılmaktadır. Richardson'ın bahsedilen bu kuramına dair sistematik bir yaklaşımdan söz edilirken uygulama yönünden ise sıkıntılar bulunmaktadır. Richardson bu eleştiriyi de dikkate alarak yeni bir görüş ileri atmıştır. Bu görüşü Yeni Kentsel Ekonomi Modeli şeklinde adlandırmış ve kentin kalkınmasında etkili olabilecek birçok değişkeni, bu analizin içine almıştır. Ulaşımın her bölgeye mümkün olduğu, dairesel nitelikte kent öngörmüştür. Richardson (1977) tek merkeze sahip, ikinci sıraya üretimin atıldığı, üretim ve barınma ihtiyacı için seçilmiş alanlara sahip olmanın yanı sıra mekanların aynı neviden olduğu, kamusal hizmetlerin önemli yere sahip olduğu, yığılma kuramının yaydığı dışsallıkların öne çıktığı ve uzun dönemli gelişmeye odaklı bir kenti analiz etmeye çalışmıştır. Richardson statik olan bu modeli, daha sonra dinamik bir hale getirmiş ve tek merkez görüşünü, kentin içindeki birimler arasında hiyerarşik bir önemin olduğu çok merkez görüşüyle yenilemiştir. Richardson (1995) yığılma

ekonomilerine verdiği önem kadar ekonomik ve kentsel yayılıma da önem atfetmiş, iletişim teknolojilerinin gelişmesinin mekânsal ve endüstriyel yapı üzerinde tesirinin bulunduğunu da ortaya atmıştır.

3.2.2.3. Von Böventer Kuramı

Richardson'ı eleştirenlerden biri olan Böventer, Richardson'ın kuramının ekonomik kalkınmanın sadece kalkış seviyesine denk geldiğini belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle, modelin ekonomik faliyetin yoğunlaşma ve yığılma boyutuna takıldığını ancak yayılma boyutunu ele almadığını iddia etmektedir. Böverter bu kuramda yerel tercihler yerine yerel kalite kavramını ileri sürmüştür. Erkan (1987: 35) Böventer'in, yerel kalite kavramıyla kentin iskân/yerleşim kalitesi, kültürel ve iklimsel koşulları, piyasa fiyatları ve ulaşım ağı bağlantıları gibi özelliklerinden bahsettiğini açıklamıştır. Kuram gelirdeki büyüme hızını, yerel kalite göstergesi, iş gücündeki doğal büyüme seviyesi ve yığılma ekonomileri hızına bağlamaktadır.

Von Böventer ve Richardson'un vurguladıkları önemli kavramlardan olan kentsel kalkınma ve kent gelişiminin en belirgin faktörü, yığılma ekonomileridir. Yığılma ekonomileri ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun belirli alanlarda yığılmasıyla oluşmaktadır. Kentlerin çekim cazibesi bu kavram üzerinden vurgulanmaktadır. Yığılmaların farklı faaliyet kolları ve büyüklükte olması, kentsel kalkınma süreçlerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Yığılma ekonomileri firmaların içsel göstergeleri, dışsal yerelleşme ekonomileri ve kentleşme ekonomileri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Erkan (1987)'a göre ilk ikisi firmaların kendi iç dinamikleri ile dışsallıklarını anlatırken üçüncüsü ise üretici-tüketici faaliyetleri, kamusal, sosyal ve ekonomik faaliyetlerden elde edilen fayda ve zararların diğerlerine aktarıldığı dışsallık ekonomisini ifade etmektedir.

Yığılma ekonomileri ne kadar büyükse yerel piyasa da o kadar etkilenmektedir. Bir kentin alt yapısının yanı sıra elinde bulundurduğu maddi imkânları, kurumsal ve personel kimliği sürekli olarak dışsal ekonomiler yaratmaktadır. İşletmelerin sürdürdükleri ekonomik faaliyetlerin yarattığı dışsal ekonomiler, teknolojik ve parasal boyut yığılmaların sürecini ve boyutunu belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle yığılma

ekonomilerinin kalite ve niteliği; ekonomik faaliyetler, nüfusun niteliği ve altyapı özellikleri arasındaki etkileşime göre değişiklik göstermektedir.

Sımmıe (1998) yığılma ekonomilerinin oluşma nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Üretim zincirindeki değişim
- Başka bölgelerdeki üreticilerle kurulan bağlantılar
- Yüzyüze görüşmelerin sıklığı
- Faktörlerin verimlilikleri
- Yeni iletişim araçlarına bağımlılık
- Birbirlerine ticaret dışı karşılıklı bağımlılık
- Yeni fikirlerin yayılması
- Özel ve kamu sektörünün yeni ürünlere olan talebi

Sımmıe (1998)'ye göre kentsel kalkınma sürecinin önemli bileşeni olan yığılma ekonomilerinin oluşması, kentler açısından bazı önemli sonuçlar oluşturmaktadır:

- Yeni teknolojilerin alana ve kente girişini teşvik eder.
- AR-GE faaliyetlerinde iş birliği oluşturur.
- Siyasi otoriteye, özel araştırma kurum ve enstitüleri kurulması konusunda baskı oluşturur.
- Firmaları AR-GE faaliyetleri için fon tutmaya özendirir.
- Rekabetin hızlanmasını ve bu vesileyle de kazançların artmasını sağlar.

Kentler ekonomik kalkınma sürecinde oldukça belirleyici bir role sahiptir. Kapitalizmin doğuşuyla ortaya çıkan kentsel kalkınma kavramı, küreselleşmenin artmasıyla birlikte daha farklı boyutlar kazanmıştır. Kentsel kalkınma, gerek ulusal gerekse uluslararası ekonomik faaliyetlerin hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak teknolojinin en önemli yaratıcı ve itici gücü olarak ortaya çıkmaktadır.

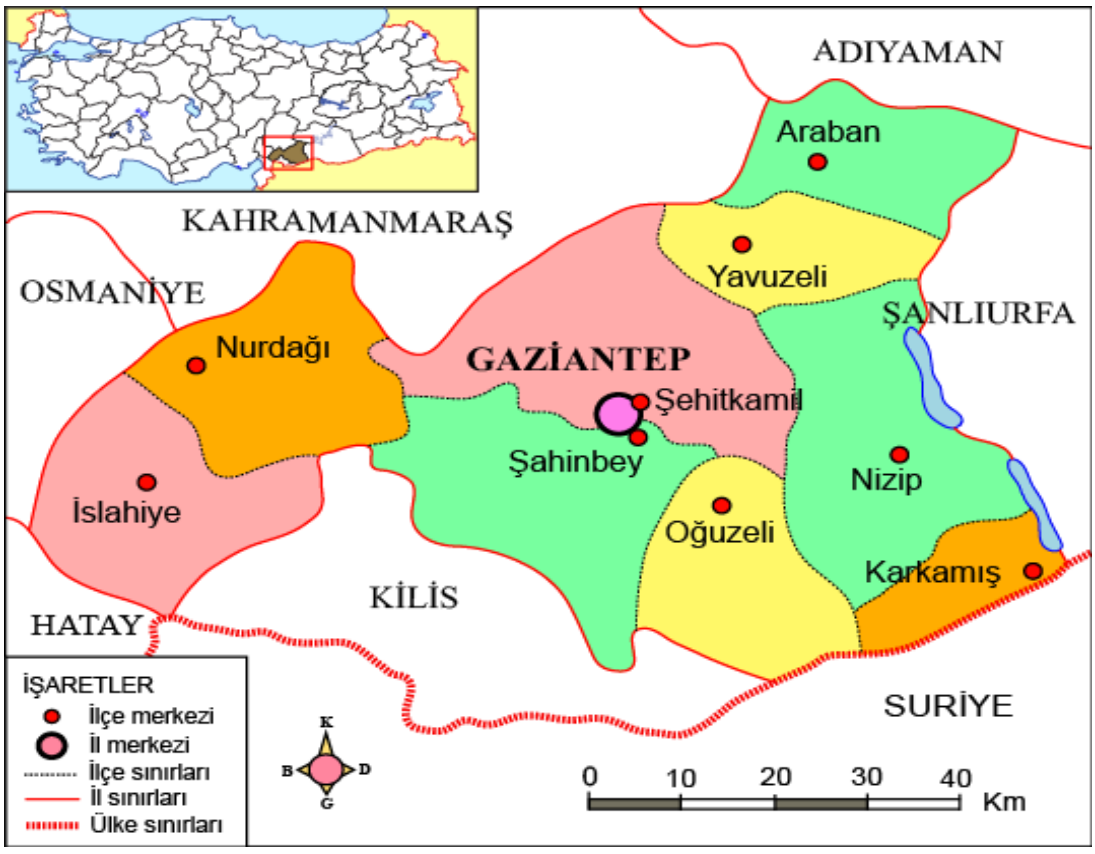
3.3. GAZİANTEP KENTİ'NİN KALKINMA SÜRECİ

Kentlerin başat bir role sahip olmalarının altında yatan en önemli gelişmeler ekonomik hayatın küreselleşmesi ve bilgi temelli teknolojilerin gelişimidir. Küreselleşme ile birlikte iletişim ve ulaşım zinciri gelişmiş firmaların, kentlerin ve ülkelerin kalkınma açısından daha fazla rekabet edebilme ve büyüme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun için yeni stratejiler geliştirilmiş, bunların en başında ise kentler açısından kümelenme modeli ön plana çıkmıştır. Enright (2003)'a göre küreselleşmeyle beraber, yerel düzeyde işletmelerin bir alanda toplanma eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Ünal (2010) mekânların ekonomik ikliminin oluşumunda, sanayi faaliyetlerinin oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Ticari ve endüstriyel faaliyetlerin coğrafi bakımdan belirli alanlara yoğunlaşması ya da belirli alanları seçmesi geçmişten beri karşımıza çıkan bir olgudur. Ayrıca ekonomik açıdan çeşitli faaliyetlerin değişik mekânlarda yığılmasının sebebi ekonomik aktörlerin karşılıklı işlevsel ilişkilerinin ortaya çıkmasıdır (Mutluer, 1995). Yaşadığımız yüzyılın ilk başlarından itibaren küreselleşme her alanda karşımıza çıkmakta ve ekonomik faaliyetler için yer seçiminde belirleyici olmaktadır. İş gücünün, malların ve sermayenin mobilite olması homojen bir yapı ortaya koymamış tersine mekânsal açıdan seçici bir etki yaratmıştır. Kümelenmenin akademik öncüsü olan Porter (1998a)'a göre, küresel ekonomik sistemde iş gücünün, malların ve sermayenin çok hızlı dolaşabilme potansiyeline sahip olması, yerelleşme algısının azalmasına neden olacağı şeklindeki düşüncenin tam tersi bir süreç yaşanmıştır. Porter, küresel ekonomi sisteminde görülen rekabetçi üstünlükleri, çoğunlukla uzman bilgi ve beceriye sahip iş gücü ile kurumların, bilinçli tüketicilerin, sektörlerin ve rakiplerin yerel nitelikte yoğunlaşmalarına dayandığı şeklinde özetlemiştir.

Bu lokal/mekânsal ekonomilerin kalkınıp rekabet edebilirliklerini arttırmalarında önem teşkil eden bir faktör de endüstriyel kümelenmelerdir. Endüstri kümeleri; küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin yayılmasıyla birlikte küresel boyuttaki ekonominin ayrılmaz unsurları haline gelen işletmeler, kamu kurumları, üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve araştırma enstitüleri gibi oluşumları bir araya getiren kozmopolit bir organizasyondur. Ekonomik coğrafya ikliminin son yıllarda

üzerine sıklıkla vurgu yaptıkları politikalardan olan endüstriyel kümelenme, pratikte ve teoride özel sektör, akademik kesim ve devlet kurumlarının marifeti ve iş birliğiyle önemli bir gündem maddesidir. Bu endüstriyel kümelenmeler ekonomik açıdan çok önemli avantajlar ve fırsatlar sunar, sunulan bu fırsatlar kümelenme alanındaki ekonomik yapı kadar coğrafi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıyı da değiştirerek etkilemektedir (Şen ve Sandal, 2017).

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu'nun güneybatısında yer alan karasal ve akdeniz ikliminin etkisi altında 330-1496 metre aralığındaki yükseltilere sahip yüz ölçümüyle 6,887 metre kare olan bir kenttir. Gaziantep 2020 yılı verilerine göre, 2.101.157 milyon nüfusuyla dokuzuncu sırada Türkiye'nin kalabalık şehirlerinden birisidir (TÜİK, 2021). Gaziantep nüfusunun büyüklüğü kadar ekonomik açıdan da Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden birisidir (Harita 1).

Şekil 3: Gaziantep İlinin Konum Haritası

Gaziantep, bir ucunun Avrupa'ya diğer ucunun da Çin'e kadar uzandığı tarihi ipek yolunun üzerinden geçtiği bir şehirdir. Gaziantep'in önemli konumunun yanı sıra ticaret ve üretkenlik yeteneğiyle de günümüzün önemli bir ticaret ve sanayi şehri olma özelliğini haiz bir şehirdir. Sanayi faliyetleri kent organizasyonlarında aniden ortaya çıkan bir olgu değildir. Küçük boyutlarda da olsa sanayi işletmeleri, kuruluştan itibaren görülen faaliyetlerin önde gelenidir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2002: 156). Bu açıdan bakıldığında Gaziantep ilinde oluşan endüstriyel kümelerin de tarihsel açıdan bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Gaziantep Ticaret Odası (2021)'na göre, tarihi ipek yolunun Anadolu'ya bakan yüzü konumunda bulunan Gaziantep kentinin ticaret ve üretkenlik, ekonomisinin karekteristik temelini oluşturmaktadır. Mortan ve Arolat (2009: 16), Gaziantep'in kendi hinterlandını oluşturma potansiyeli olduğunu, 16.yy'ın ilk ve son çeyrekleri arasında Akdeniz havzasının gelişmesinden payını alabilen ender şehirlerden olabildiğini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda Mortan ve Arolat, 1534 yılında oluşturulan Ayıntap Livası Kanunnamesi'nden alıntıyla şehrin yıllık kuru üzüm, peynir, tuz rüsumu ve pekmez gelirinin yıllık 330 bin akçe miktarında yüksek bir meblağa ulaştığını ifade etmişlerdir.

Gaziantep'in gelişimine katkı yapan diğer bir faaliyet ise Hac ve Surra-i Humâyûn Alayları yolu üzerinde bulunan lojistik bir kent olmasıdır. Hacıların kurban ve gıda gibi ihtiyaçlarını karşıladıkları şehirdir. Özünlü (2010) Gaziantep'i, XVI. yy.'daki iktisadi faaliyetleri nedeniyle dönemin Ankara, Manisa, Trabzon ve Kayseri gibi önemli ticeret şehirleri arasında saymış ve karşılaştırmıştır.

XVII.yy'a gelindiğinde Sönmez (2012: 86)'e göre, Celali İsyanları'nın Anadolu'yu kötü etkilediği zamanlarda Gaziantep de bu etkiden nasibini almış ancak şehir bu sıkıntıları aşma konusunda başarılı olmuş, bunun temeli de dokuma sektörünün/sanayisinin gelişmesine bağlanmıştır. Kahraman ve Dağlı (2013: 416), Evliya Çelebi'nin şehre iki kez geldiğini (1648 ila 1672), 3900 dükkanlı çarşıyı içeren bir şehir olduğunu, üretilen malların türüne göre tasnife tabi tutulduğunu ve ona göre satışın müzayede şeklinde esnaf arasında yapıldığını ifade etmektedirler.

I.Dünya Savaşı'na kadar, fiziki şartların elverişliliğiyle endüstriyel tarım üretimi ve dokuma sanayinin gelişmesiyle birlikte şehir ekonomik canlılığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde dokuma sektörü birçok şehirde gerileme eğilimine girmiştir. Öğüt (2011: 94)'e göre bu durumun en büyük etkeni, Gaziantep'in ulaşım ağındaki eksiklikler nedeniyle Avrupa pazarının rekabetine maruz kalmayarak korunması ve imalatçı yapıya sahip şehirli nüfusu ile kırsal nüfus arasındaki iktisadi ilişkilerin bir şekilde kopartılmayarak sürdürülmesidir.

İngiliz kuvvetlerinin şehre girişi ve işgaliyle başlayan meşhur "Gazi" ünvanını hak edeceği destansı Antep Savunması'yla sona eren süreçte, Gaziantep'in ekonomik durumu hiç de parlak değildi. Tüm bu zor ve sıkıntılı döneme rağmen savaşta kullanılmak üzere üretim yeri olarak İmalat-ı Harbiye Fabrikası kurulmuştur. Daha sonra bu fabrika geliştirilerek şehrin ekonomisinin çekirdeğini oluşturmuştur. Nitekim bu kritik önemdeki fabrikayı fedakârca kuranlar arasında yer alan zanaatkârlar, savaş sonrası Gaziantep'in önde gelen sanayici iş adamları olarak ortaya çıkmışlardır.

Tarıma dayalı dokuma sanayisini elinde bulunduran kentte, dokumacılık sektörü atölyeler ve tezgahlar şeklinde kurulmuştu. İlk olarak 1927 yılında bir sanayi sayımı yapılmıştır. Yıldırım ve Örnek (2012: 6)'e göre, küçük çapta sanayi kuruluşlarından oluşan 2.008 işletme tespit edilmiştir. Bunların yaklaşık %55'i tarıma dayalı sanayi, %21'i dokuma sanayi, %10'u ise metal ve ağaç işleri sanayisinden oluşmaktadır. Türkiye'nin 11 sanayi bölgesine ayrıldığı 1925 yılında Gaziantep, içinde Malatya, Mardin, Urfa, Bitlis, Elazığ, Siirt ve Diyarbakır'ın bulunduğu yedi ilin kendisine bağlandığı bağımsız sanayi bölgelerinden biri haline getirilmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla Gaziantep Debağat A.Ş., Gaziantep Mensucat Taşımacılık ve Konserve Mamulat-ı Ziraiye Taşımacılık kuruluşları kurulmuştur (Şen ve Sandal, 2017: 7).

1940'lı yıllarda çeşitli sanayi tesislerinin kurulumuna yönelmeler olmuştur. Halkevi Kayıtları (1935: 310)'na göre, Gaziantep'te 215 üyeli bakkal cemiyeti, 80 üyeli kasap ve diğer esnaf cemiyetleri (boyacı, marangoz, çorapçı, trikotaj ve kilimci vs.) 39 han ve otel işletmesi, 6 fotoğrafçı, 211 köşker kunduracı, 145 kasap ve kebapçı,

73 baklava, kadayıf ve ekmekçi, 73 tuhafiyeci, 256 kıl ve yün dokuma ve 2.261 pamuk işleme tezgahı bulunmaktaydı.

Yıldırım ve Örnek (2012: 6)'in tespitleriyle, 1940 ve 1950'li yıllar II.Dünya Savaşı yılları olması nedeniyle devletçi politikaların ön planda uygulandığı yıllar olmuştur. Çıkarılan muamele ve kazanç vergileri ekonomiyi ciddi derecede sarsmış, özellikle fabrika tipi iplik üretiminin nispi ucuzluk cazibesi ve makinalı büyük ölçekli üretim imkânından dolayı dokumacılar, fabrikasyon üretime geçmek istemişlerdir. Ancak gerek makine ithalatındaki zorluklar gerekse Muamele Vergisi uygulamasından dolayı fabrikalaşmanın önü tıkanmıştır.

1960 Darbesi sonrası dönemde Devlet Planlama Teşkilatı eliyle kalkınma planları hazırlanmış, 1964 yılında sanayi sayımı yapılmıştır. Bu sayımın sonuçlarına göre, 10 ve üzeri işçi çalıştıran 43 firmada 2.392 kişi istihdam edilmekteydi. Gaziantep'te kümelenmenin ilk izlerini göreceğimiz ve zeminine temel atan yıl olan 1967 yılında, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü'nün öncülüğünde dağınık işletmeleri toparlamak amacıyla Küçük Sanayi Bölgesi kurulmuştur. İlk Organize Sanayi Bölgesi ise 1969 yılında kurulmuştur. Bu atılımların sonuçları 1974 yılı sanayi sayımında görülmüş ve 43 olan işletme sayısı 98'e erişmiştir (Şen ve Sandal, 2017: 45).

1980'li yılların ticaret ve sanayi şehri olarak anılan Gaziantep, tekstil ve gıda sektörüne öncülük etmekteydi. DİE (Devlet İstatistik Kurumu) verileri (1998)'ne göre, 1980'de Türkiye imalat sektöründe Gaziantep'in payı %1.61 iken 1997'de %2.73'e yükselmiştir. Aynı şekilde sektördeki istihdam oranı %0,41'den %2,01'e yükselmiştir. 1981 yılında sanayi işletmelerinin sayısı 153 iken 1997'de 323'e yükselmiştir (Şen ve Sandal: 2017).

Gittikçe kendini geliştiren şehir, 2000'li yıllara gelindiğinde ihracata öncelik vermiş; makine ürünü halı, tekstil, plastik, kauçuk ve gıda sektörlerindeki imalatın önderliğinde göze çarpan bir büyüme ve ihracat performansı sergilemiştir. 2015 yılı itibariyle 1.270 işletmesiyle 172 ülkeye 6,27 milyar$'lık ihracatıyla, Türkiye ihracatının yaklaşık %5'ini gerçekleştirmiştir (Şen ve Sandal, 2017: 45).

2021 yılına gelindiğinde ise Gaziantep sadece tekstille yapmış olduğu ihracat değeri ve ihracat oranı artışıyla hem Türkiye'nin hem de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin parlayan yıldızı olarak kendini ortaya koymuştur.

Tablo 4: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları 2021 Ocak-Haziran Dönemi Birliklere Göre Ayrılmış Toplam İhracat Rakamları (Birlik başına 1.000 ABD$)

	HAZİRAN			OCAK- HAZİRAN			TEMMUZ-HAZİRAN		
	2020	2021	DEĞ. %	2020	2021	DEĞ. %	2019 2020	2020 2021	DEĞ. %
TEKSTİL	**219.333**	**339.404**	**54,7**	**1.177.376**	**1.801.127**	**53,0**	**2.600.225**	**3.376.188**	**29,8**
Tekstil	116.799	210.417	80,2	660.889	1.161.106	75,7	1.493.298	2.109.421	41,3
Kimya	71.265	86.977	22,0	344.003	428.871	24,7	703.955	848.739	20,6
Konfeksiyon	19.076	24.966	30,9	106.319	129.025	21,4	244.899	262.888	7,3
Çimento	9.984	10.505	5,2	47.520	49.830	4,9	111.610	96.428	-13,6
Makine	2.208	6.539	196,2	18.644	32.296	73,2	46.463	58.712	26,4
HUBUBAT-BAKLİYAT	182.876	237.166	29,7	1.028.203	1.214.635	18,1	2.086.112	2.501.841	19,9
HALI	**138.089**	**207.652**	**50,4**	**720.648**	**1.128.690**	**56,6**	**1.639.766**	**2.231.413**	**36,1**
KURU MEYVE	13.281	21.594	62,6	91.942	135.772	47,7	204.891	284.179	38,7
DİĞER İHRACAT	203.840	207.647	1,9	959.645	1.190.036	24,0	2.068.938	2.368.402	14,5
TOPLAM	757.418	1.013.464	33,8	3.977.814	5.470.262	37,5	8.599.932	10.762.022	25,1

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği (2021) Ocak-Haziran Dönemi İhracat Raporları

Tablo 5: Gaziantep İli'ne Ait 2021 Ocak-Haziran Dönemi İhracat Rakamları (1000 ABD$)

HAZİRAN			OCAK- HAZİRAN			TEMMUZ-HAZİRAN		
2020	2021	DEĞ. %	2020	2021	DEĞ. %	2019 2020	2020 2021	DEĞ. %
647.846	914.302	41,1	3.446.124	4.825.261	40,0	7.291.066	9.305.108	27,6

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği (2021) Ocak-Haziran Dönemi İhracat Raporları

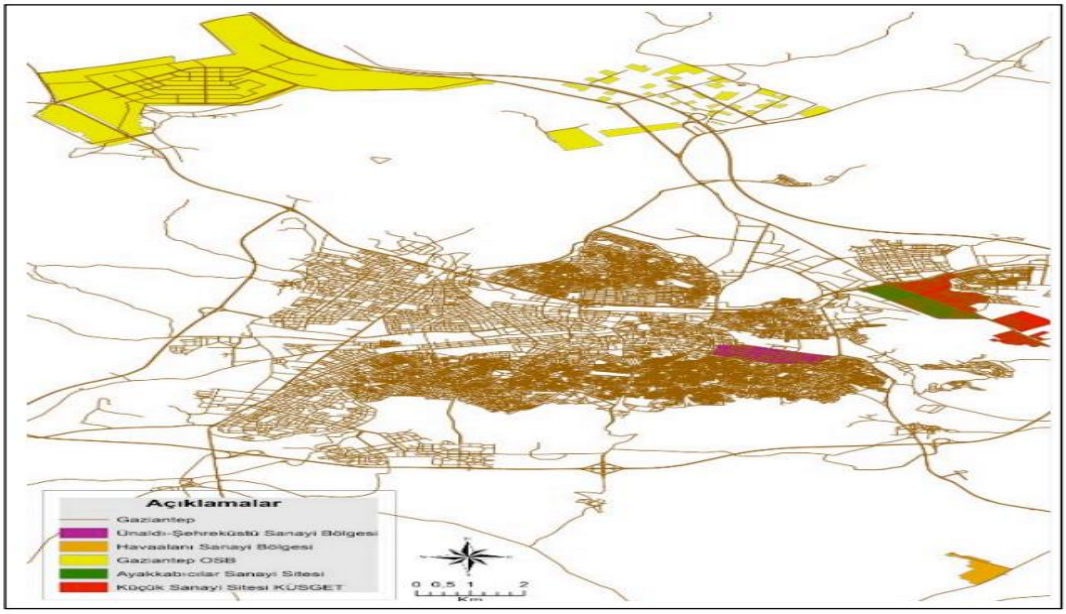
GAİB (Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri), Ocak-Haziran Dönemi verilerine göre 2021 yılı Haziran ayında, 2020 yılının aynı ayına göre %33,8'lik bir artışla birlikte 1 Milyar 13 Milyon 464 bin $'lık ihracat rakamı ortaya konulmuştur (GAİB, 2021).

GAİB'in 2021 yılı Ocak-Haziran aralığı verilerince, 5 Milyar 470 Milyon 262 bin $'lık bir ihracat sergileyen Gaziantep, 2020 yılı aynı dönem aralığına göre %37,5'lik bir artış ortaya koymuştur (GAİB, 2021).

GAİB'e göre bölgenin lokomotifi olan Gaziantep Kent'i, 2021 yılı Ocak-Haziran döneminde 4 milyar 825 milyon 261 bin $ ihracatıyla bölgenin bir numarası, Türkiye'nin ise en çok ihracat yapan beşinci ili konumundadır. Gaziantep İhracatı'nın önde gelen sektörleri; tekstil ve hammaddeleri, halı, hububat-bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri, kimyevi maddeler ile ağaç ve orman ürünleridir (GAİB, 2021).

3.3.1. Gaziantep Sanayisinin Mekânsal Olarak Dağılımı

Gazinatep'te çeşitli mekânsal yığılmalar/kümelenmeler mevcuttur. Gaziantep'te beş Organize Sanayi Bölgesi (OSB) bulunmaktadır. OSB'ler şirketlerin kullanımına sunulan altyapı ve sosyal tesisleriyle yatırımcı dostu bir ortamda faaliyetlerini icra edebilecekleri şekilde tasarlanmıştır (https://gso.org.tr , 2021). OSB'ler; sağlanan mevcut altyapı, elektrik, iletişim, yollar, doğal gaz, su, atık arıtma tesisi ve diğer hizmetleri içermektedir. Gaziantep; Havaalanı Sanayi Bölgesi, Nizip Sanayi Bölgesi, Küçük Sanayi Sitesi, Ayakkabıcılar Sitesi ve Ünaldı-Şehreküstü Bölgesi ile toplamda on sanayi bölgesine sahiptir (Harita 2). Aynı zamanda Gaziantep'in Nizip ilçesinde bir OSB, İslahiye İlçesi'nde de bir sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Şekil 4: Gaziantep Sanayi Alanları'nın Dağılımı

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü'ne göre "Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi, Bakanlar Kurulu Kararıyla T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak, Vilayet, Belediye, İl Özel İdaresi, Ticaret Odası Sanayi Odası, Sanayi İş Odaları Derneği ve Organize Sanayi Bölgesi Sanayicileri derneği iştirakleri ile kurulmuş", "43 milyon 250 bin m2 alanıyla Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgesi olan Gaziantep OSB 5 bölgeden oluşmaktadır. 1, 2, 3 ve 4. bölgelerde %100, 5. bölgede ise %40'lık doluluk oranına ulaşılmıştır". "5 bölgede faaliyet gösteren 1100 işletme, yaklaşık 210 bin kişiye istihdam sağlarken bu bölgelerdeki firmalar dünyanın 175 ülkesine 7 milyar doları aşkın ihracat gerçekleştirmektedir" (https://gso.org.tr , 2021). Organize Sanayi Bölgesi'inde, üretimde ve ihracatta bu rakamları yakalamak için bölgede aylık 460 milyon kwh elektrik ve 35 milyon metreküp doğalgaz tüketilmektedir. Bu tüketim miktarları, Türkiye'nin tükettiği toplam elektrik enerjisinin %2'si, Türkiye sanayi elektriğinin de %5' i Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'nde tüketilmektedir. Her beş Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluşuna ilişkin bilgiler aşağıda ayrıntılı anlatılmaktadır.

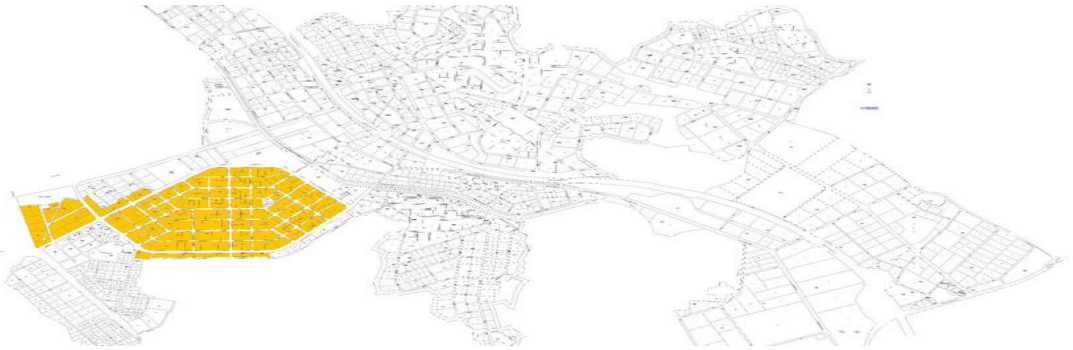
210.000 m²'lik alanıyla Birinci Organize Sanayi Bölgesi için 1960'lı yıllarda ilk girişimlerde bulunulmuş, 1969 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin ilk oluşturulan

organize sanayi bölgelerinden biri olmuştur. Aynı zamanda Birinci Organize Sanayi Bölgesi'nin altyapısı tamamen düzenlenmiş ve tüm parselleri yapılaştırılmıştır. Birinci Organize Sanayi Bölgesi 210 hektar alan üzerinde kurulmuştur. Birinci bölgede 166 parsel yer almaktadır (https://gso.org.tr , 2021). 158 firmanın faaliyet gösterdiği bölgede, aylık 31.000.000 Kwh elektrik, 110.000 ton su, 1.800.000 m^3/ay doğalgaz tüketilmekte ve 27.000 kişiye istihdam sağlanmaktadır.

Şekil 5:1. OSB'nin Konumu

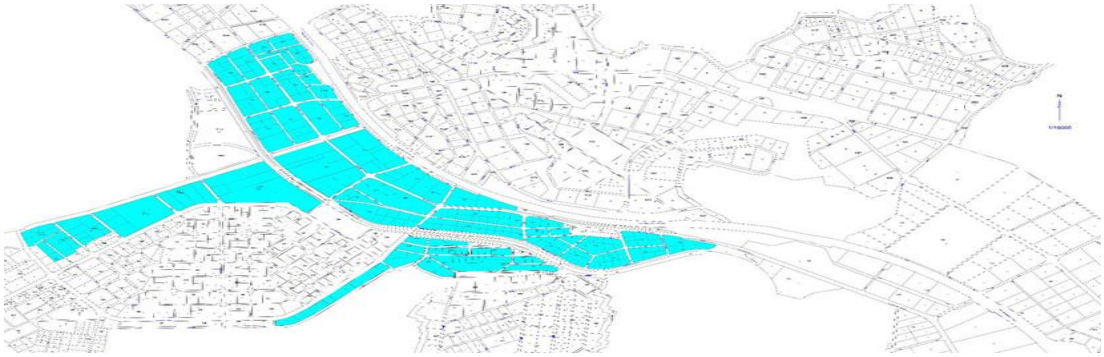
4.500.00 m²'lik alanıyla İkinci Organize Sanayi Bölgesi, "Gaziantep'in 1980'li yıllarda ihracat yapısının sanayi ürünleri lehine gelişme göstermesi ile birlikte yatırım yapmak isteyen sanayicilerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, tevsii alanı olarak 1987 yılında II. Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması çalışmalarına başlanılmıştır" (https://gso.org.tr, 2021). 158 firmanın faaliyet gösterdiği bölgede, aylık 95.000.000 Kwh elektrik, 228.000 ton su, 7.500.000 m^3/ay doğalgaz tüketilmekte ve 50.000 kişi istihdam edilmektedir.

Şekil 6: 2. OSB'nin Konumu

5.400.00 m²'lik alanıyla Üçüncü Organize Sanayi Bölgesi, "Bölgemizde, sanayicilerimizin yatırım taleplerini karşılayabilmek için, 1994 yılında 540 hektarlık

alan üzerinde III. Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması çalışmalarına başlanılmıştır. III. OSB'nin altyapı inşaatı, tamamen devlet desteği olmadan bölgede yatırım yapan sanayicilerden toplanan tahsilatlar ile OSB müteşebbis teşekkülünün katkı ve sorumluluğunda inşaa edilerek, kısa sürede tamamlanmıştır ve III. Bölgede 290 parsel yer almaktadır"(https://gso.org.tr , 2021). 286 firmanın faaliyet gösterdiği bölgede, 128.000.000 Kwh elektrik, 330.000 ton su, 4.500.000 m^3/ay doğalgaz tüketilmekte ve 48.000 kişiye istihdam sunulmaktadır.

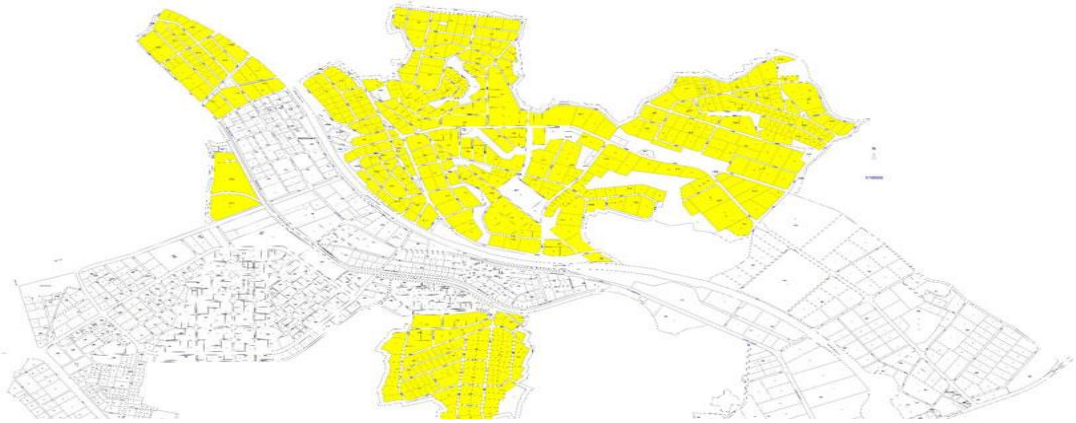
Şekil 7: 3. OSB'nin Konumu

117.000 m^2'lik üç organize sanayi bölgesi alanına eşit çok geniş bir alanıyla Dördüncü Organize Sanayi Bölgesi, daha çok orta ve büyük ölçekte üretim yapan bölge sanayicilerinin yatırım taleplerini karşılayabilmek için 2002 yılında kurulmuştur. 145 firmanın faaliyet gösterdiği bölgede, 10.000.000 m^3/ay doğalgaz, 159.000.000 Kwh elektrik, 80.000 ton su tüketilmekte ve 52.000 kişi istihdam edilmektedir.

Şekil 8: 4. OSB'nin Konumu

192.500 m²'lik Beşinci Organize Sanayi Bölgesi için 2010 yılında yer belirleme çalışmalarıyla kamulaştırmaların tamamlanması sonucunda 2013 ve 2014 yılları içinde iki etap halinde yer tahsisleri yapılmıştır. "5. Bölgede toplamda 1925 hektar alandan üretilen sanayi parsellerinden 602 sanayiciye kurayla yer tahsisleri yapılmıştır" (https://gso.org.tr , 2021). İnşaatlarını tamamlayan 230 firmanın faaliyet gösterdiği, aynı zamanda 45 firmanın inşaat çalışmalarını sürdürdüğü bölgede 6.200.000 m^3/ay doğalgaz, 97.000.000 Kwh elektrik, 25.000 ton su tüketilmekte ve 33.000 kişi istihdam edilmektedir.

Şekil 9: 5. OSB'nin Konumu

3.4. GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ KÜMELENMESİNİN KENT KALKINMASIYLA İLİŞKİSİ

Her kent kendi dinamiklerine uygun önde gelen bazı sektörlere sahiptir. Bu kapsamda, Gaziantep'in önde gelen ve kent için oldukça önem arz eden halı söktörünün, Gaziantep'in kalkınmasına olan etkileri bakımından bu başlık altında açıklamalar yapılmıştır.

Kentlerde meydana gelecek gelişme, iktisadi büyüme ve kalkınmanın bulundukları bölgenin rekabetçiliğine katkı yaptığı görüşü birçok akademisyen tarafından ileri sürülmüştür. Birçok akademisyen, gerek küresel gerek ulusal olarak hazırlanan politika ve kalkınma planlarında kentlere, küresel bir anahtar rolü çizmiştir. Bu kentlerin, bu rolü iyi yönetebilmesi için rekabet avantajı elde ederek küresel çapta

kendine yer edinebilmesi ve kalkınmayı gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Bu rolün başarıya ulaşması, belirli bazı stratejilere sıkı sıkıya bağlı kalmakla mümkün olabilmektedir.

Bölgesel ve ulusal ekonominin kalkınmasında lokomotif rolü üstlenen kentlerin, uygulaması gereken bu stratejilerin en başında kümelenme olgusu gelmektedir. Genel kabule göre, bir olgu olarak ticaret ve sanayi/endüstri faaliyetleri belirli bir özel alanda kümelenme eğilimi içindedirler. Lundquist ve Dominic (2002)'e göre, son yıllarda birçok ülke kümelenmeye bağlı ekonomik kalkınma modelini, küresel çapta ekonomik rekabet edebilirliklerini yüksek seviyelere çekmek için kullanmışlardır. Tanınmış birçok sektör, belirli bir bölgede veya kentte yoğunlaşarak uluslararası arenada başarı elde etmiştir. Tedarikçilerin ve nihai kullanıcıların birbirlerine yakın konumlanmaları; hızlı iletişim ve sürekli bilgi alışverişi, fikir, yenilik değiş tokuşu ve teknoloji transferi gibi olanaklar sağlamaktadır.

Gaziantep kentinin lokomotifi olan halı sektörü, 2021 yılından 15-20 yıl öncesine kadar kentin Ünaldı-Şehreküstü isimli küçük sanayi bölgesinde ve küçük ölçekte dokuma tezgahlarıyla üretim yapmıştır. Halı sektörü, günümüzde çok daha gelişmiş alt yapılara sahip Gaziantep Organize Sanayi Bölgeleri'nde konumlanarak bir kümelenme örneği oluşturmuştur.

Halı kümelenmesinin Gaziantep'te bulunan üye firma sayısı, uzmanlaşma ve sağladığı istihdam olanakları gibi ölçütler aşağıdaki tablolada gösterilmiştir.

Tablo 6: Makine Halıları (Düğümlü Olanlar) İllere Göre Dağılımı ve Gaziantep'in Yeri
(M: Mühendis; T: Teknisyen; U: Usta;İ: İşçi; İD: İdari)

İl Adı	Kayıtlı Üretici	Personel Bilgileri					
		M	T	U	İ	İD	Toplam
ADANA	1	0	0	0	2	1	3
ANKARA	1	0	0	2	28	7	37
BALIKESİR	1	0	0	3	28	1	32
GAZİANTEP	**174**	**302**	**314**	**1109**	**23006**	**3095**	**28015**

ISPARTA	1	2	4	15	339	32	392
İSTANBUL	14	15	21	65	976	116	1193
KAYSERİ	4	16	10	31	462	35	554
KONYA	3	3	3	18	297	13	334
KÜTAHYA	1	0	0	4	40	2	46
MANİSA	9	4	0	14	228	19	265
NİĞDE	1	3	0	6	78	11	98
UŞAK	2	11	15	25	463	11	525
DÜZCE	1	11	6	21	91	41	170
Toplam	**213**	**367**	**373**	**1313**	**26038**	**3384**	**31664**

Kaynak: TOBB, Sanayi Veritabanı 2021

Gaziantep, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verilerine göre 1393 üretim kodlu halı ve kilim imalatının 139311 üretim kodlu halı ve diğer tekstil yer döşemelerinin (düğümlü olanlar) 1393110004 kodlu makine halısı üretiminde 174 üretici firması bulunmaktadır. Halı sektörü toplamda 28.015 kişilik istihdamıyla, Türkiye'nin bu üretim faaliyetindeki en geniş hacimli halı kümelenmesi sektörüdür. Bu faaliyet kodunda Tablo 6 verilerine göre, Türkiye'de çalışan personellerin yaklaşık %89'unu Gaziantep Halı Kümesi istihdam etmektedir.

Türkiye'de halı ve kilim imalatının illere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Halı ve Kilim İmalatının İlere Göre Dağılımı (Tüm Halı Türleri Bakımından)
(M: Mühendis; T: Teknisyen; U: Usta;İ: İşçi; İD: İdari)
(Kayıtlı üretici sayısı 1 olanlar tablodan çıkartılmıştır.)

İl Adı	Kayıtlı Üretici	Personel Bilgileri					
		M	T	U	İ	İD	Toplam
ANKARA	6	12	19	61	378	86	556
BALIKESİR	2	35	12	36	138	58	279
BURSA	31	153	87	71	2529	388	3228
ÇANAKKALE	2	8	12	50	165	12	247
DENİZLİ	71	133	121	349	6940	1156	8699
GAZİANTEP	**234**	**327**	**335**	**1199**	**24631**	**3274**	**29955**
ISPARTA	2	5	8	30	507	57	607
İSTANBUL	123	62	47	232	3861	454	4656
İZMİR	2	1	0	0	12	1	14
KAYSERİ	7	16	10	32	489	40	587
KOCAELİ	4	25	11	10	232	40	318
KONYA	6	4	4	31	361	23	423

MANİSA	11	5	0	18	255	19	297
NEVŞEHIR	3	0	0	3	247	12	262
SAKARYA	2	0	0	2	104	9	115
TEKİRDAĞ	12	28	22	86	1532	196	1871
UŞAK	21	23	19	71	1682	64	1859
DÜZCE	2	12	8	27	119	45	211
Toplam	**551**	**881**	**732**	**2328**	**45354**	**6200**	**55691**

Kaynak: TOBB, Sanayi Veritabanı 2021

Tüm halı ve kilim imalatının her koddaki üretimi bakımından Türkiye'deki tüm işçilerin yaklaşık %54'ü bu sektördeki tüm firma sayısının %43'ü ile Gaziantep Halı Sektörü Kümesi Türkiye'de bir numaradır.

Tablo 8: 13.93.11-Halı ve Diğer Tekstil Yer Döşemeleri (düğümlü olanlar)
İllere Göre Üretim Kapasiteleri

M: Mühendis; T: Teknisyen; U: Usta;İ: İşçi; İD: İdari;
* Kayıtlı üretici sayısı 3 ve daha az ise üretim kapasitesi bilgileri verilmemektedir
İl bazında üretim kapasitesi toplamları ürünün niteliğine bağlı olarak farklı birimlerde olabilir.

İl Adı	Kayıtlı Üretici	Personel Bilgileri						Üretim Kapasitesi	
		M	T	U	İ	İD	Toplam	metrekare	
ADANA	1	0	0	0	2	1	3	*	*
ANKARA	1	0	0	2	28	7	37	*	*
BALIKESİR	1	0	0	3	28	1	32	*	*
BURSA	1	0	0	1	10	1	12	*	*
DENİZLİ	2	0	1	1	78	10	90	*	*
GAZİANTEP	**180**	**303**	**314**	**1117**	**23061**	**3103**	**28087**	**307,655,143**	
ISPARTA	1	2	4	15	339	32	392	*	*
İSTANBUL	38	16	23	97	1751	182	2069	59,727,068	
KAYSERİ	6	16	10	32	475	40	573	6,955,151	
KONYA	5	4	4	21	357	20	406	4,639,025	
KÜTAHYA	1	0	0	4	40	2	46	*	*
MANİSA	9	4	0	14	228	19	265	402,346	
NEVŞEHIR	3	0	0	3	247	12	262	*	*
NİĞDE	1	3	0	6	78	11	98	*	*
UŞAK	4	11	16	27	488	14	556	12,973,163	
DÜZCE	1	11	6	21	91	41	170	*	*
Toplam	**255**	**370**	**378**	**1364**	**27301**	**3496**	**33098**	**397,975,414**	

Kaynak: TOBB, Sanayi Veritabanı 2021

Gaziantep Halı Kümesi, üretim kapasitesi (metrekare cinsinden) bakımından Türkiye'nin yaklaşık %78'ini üreterek üretimde Türkiye'nin önde gelen kümesidir. Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Beyhan Hıdıroğlu (2018), Gaziantep'in halı üretiminde dünya liderliğine yerleştiğini ifade etmiştir. Gaziantep Halıcılar Odası Başkan'ı Kaplan (2019), 2018 yılında Türkiye geneli gerçekleştirilen 2 milyar 266

milyon dolarlık ihracatın 1,5 milyar dolara karşılık gelen kısmının Güneydoğu Anadolu Halı İhracatçı Birlikleri tarafından gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bunun %68,4'üne karşılık gelen kısmının tek başına Gaziantep tarafından gerçekleştirildiğini ifade ederek il bazında Gaziantep'in açık ara önde olduğunu dile getirmiştir. Bir başka çalışmada ise Kaykayoğlu (2016: 107), Gaziantep'in ülkemiz makina halısı üretiminin %82 'sini tek başına karşıladığını ifade etmiştir.

Tablo 9: 2021 Yılı Ocak-Haziran Dönemi Gaziantep İhracat Değerleri (1000.$)

HAZİRAN			OCAK- HAZİRAN			TEMMUZ-HAZİRAN		
2020	2021	DEĞ. %	2020	2021	DEĞ. %	2019 2020	2020 2021	DEĞ. %
647.846	914.302	41,1	3.446.124	4.825.261	40,0	7.291.066	9.305.108	27,6

Kaynak: GAİB, İhracat İstatistikleri

Gaziantep'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Lokomotifi olarak adlandıran Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (2021), Tablo 9'da verilerine göre 2021 yılı Ocak-Haziran dönemi için 4.825.261 milyar dolarlık ihracatıyla Gaziantep'i Türkiye'nin beşinci büyük ili olarak ifade etmiştir.

Gaziantep'in gerçekleştirmiş olduğu bu ihracat rakamındaki büyük payı halı sektörine aittir. Bu durum Tablo 9 ve Tablo 10'da açıklanmıştır.

Tablo 10: Gaziantep İlinin 12 Aylık Sektörel İhracat Değerleri (x1.000)

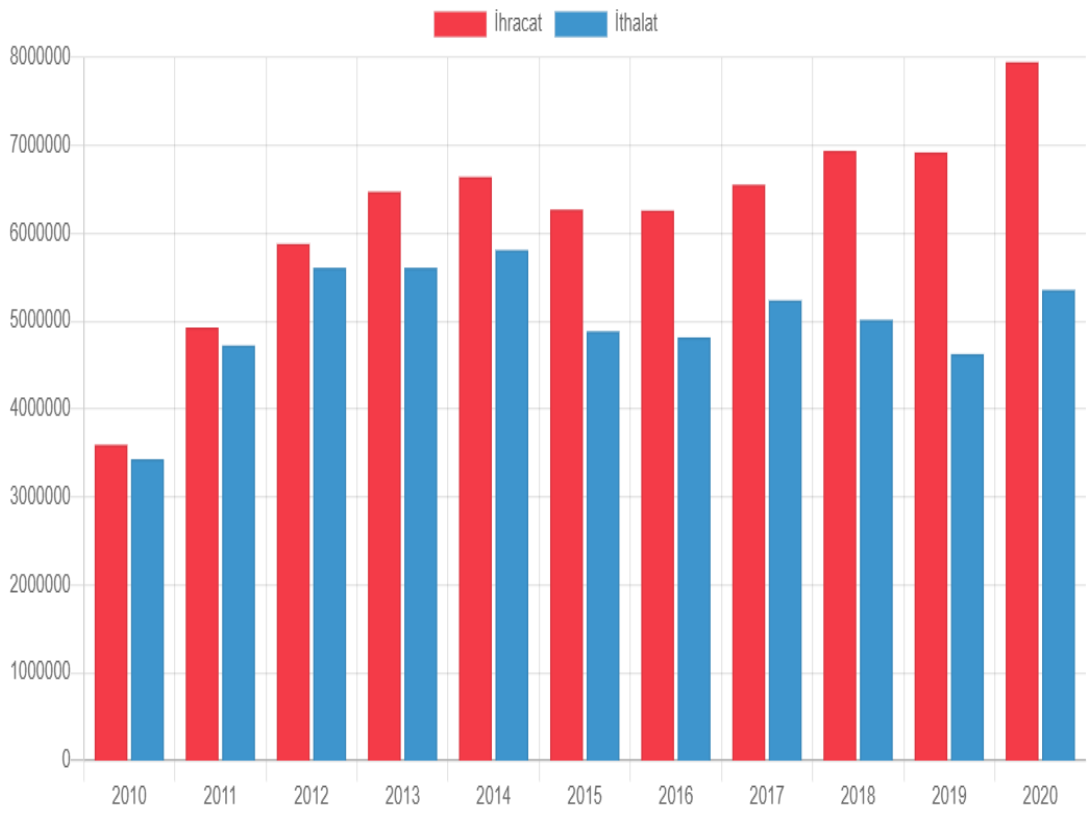
SEKTÖRLER	SON 12 AYLIK DEĞERLER				
	01.07.2019 - 30.06.2020		01.07.2020 - 30.06.2021		DEĞ.%
	USD	PAY (%)	USD	PAY (%)	
Halı	**1.665.073**	**22,8**	**2.264.645**	**24,3**	**36,0**

Hububat, Bakliyat	1.697.148	23,3	2.078.769	22,3	22,5
Tekstil ve Hammaddeleri	1.263.043	17,3	1.746.184	18,8	38,3
Kimyevi Maddeler	863.026	11,8	1.061.036 1	11,4	22,9
Ağaç Mamülleri	387.420	5,3	398.092	4,3	2,8
İLK 5 SEKTÖR TOPLAM	5.875.711	80,6	7.548.726	81,1	28,5
DİĞER SEKTÖRLER	1.415.355	19,4	1.756.382	36,9	24,1
GENEL TOPLAM	**7.291.066**	**100,0**	**9.305.108**	**100,0**	**27,6**

Kaynak: GAİB, Halı İstatistikleri (2021)

Gaziantep'in 2020-2021 arası 12 aylık kümülatif ihracat rakamı Tablo 9'da 9.305.108 milyar dolar olarak kayda geçmiştir. Kaydedilen bu toplam ihracat rakamıyla Gaziantep, Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (2021)'ne göre Türkiye'nin beşinci büyük ihracat ili sıralamasında yer almaktadır. Aynı zamanda 2.264.645 milyar dolarlık ihracatıyla halı sektörü, hububat-bakliyat, tekstil ve hammadeleri, kimyevi maddeler ve ağaç mamülleri sektörlerinin önünde yer alarak kümülatif ihracatın başat sektörü konumuna yerleşmiştir. Halı kümesi Gaziantep ihracatının %24,3'ünü oluşturmuş ve 2020'ye göre, Covid-19 Salgınının kısıtlılıklarına rağmen artarak %36'lık bir değişim ortaya koymuştur.

Gaziantep Halı Sektörünün 2010-2020 yılları arası dış ticaret dengesi Şekil 10'da gösterilmiştir.

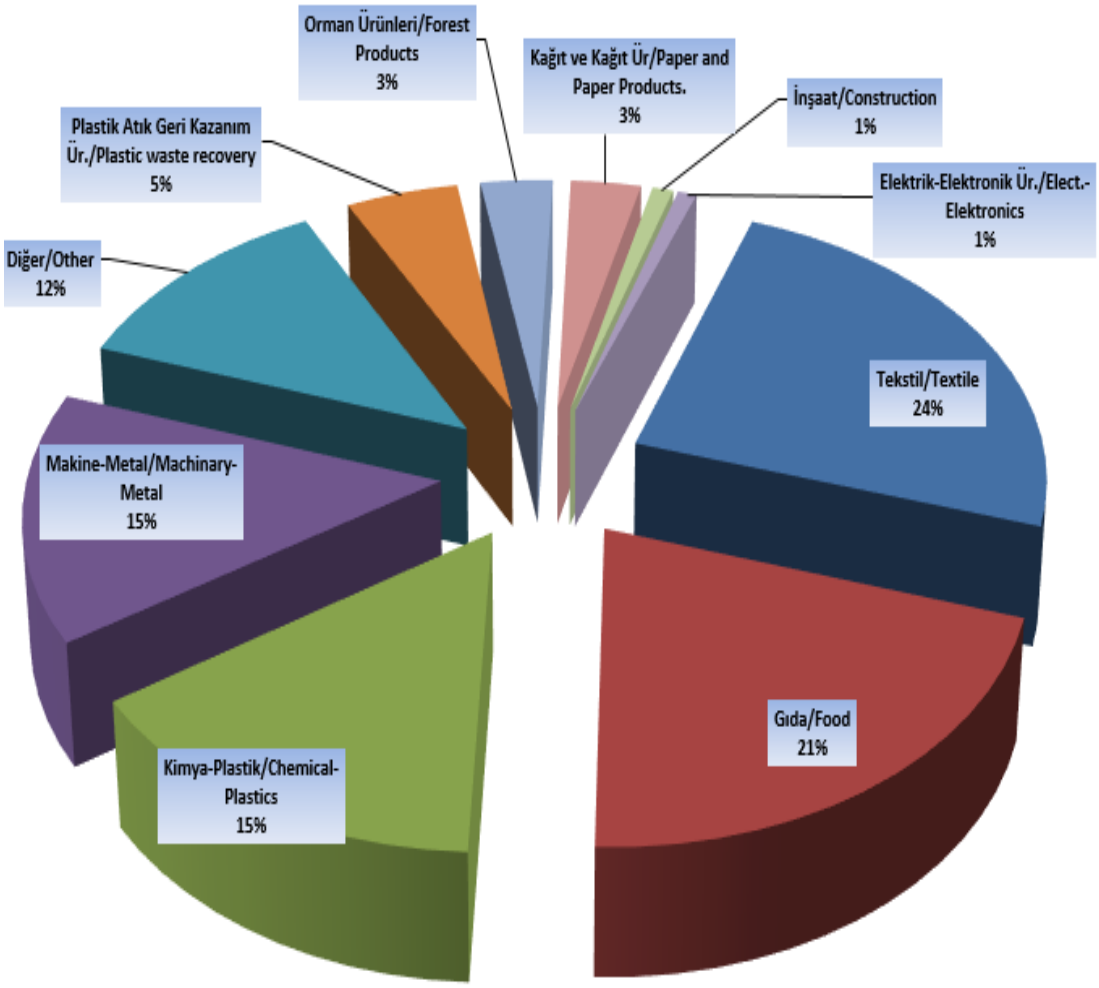

Kaynak: rakamlarla.gso.org.tr, (2021)

Şekil 10: Gaziantep'inYıllık ihracat & ithalat dengesi (Son 10 yıl)

Türkiye İhracatçılar Meclisi ve Ticaret Bakanlığı verileriyle hazırlanmış olan yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi, Gaziantep son 10 yıllık dilimde dış ticaret fazlası veren bir ildir. Bu bakımdan Türkiye'nin de dış ticaret dengesine olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir.

Gaziantep'te faaliyet gösteren sektörlerin 2020 yılı oransal dağılımı Şekil 11'de gösterilmiştir.

Şekil 11: Gaziantep İlinin Sektörel Oransal Dağılımı

Yukarıdaki şekil incelendiğinde Gaziantep'i, birçok sektörün bulunduğu ve sektörel çeşitliliğiyle geniş bir sanayi ağına sahip olan bir il olarak görebiliriz. Ancak Şekil 11'de Gaziantep Sanayi Odası verilerine göre, başat alt sektör olarak halı kümelenmesini içinde barındıran Gaziantep'in en olgun kümesi, %24'lük payı ile tekstil sektörüdür. Kaykayoğlu (2016: 7)'na göre, Gaziantep'te tekstil sektörü

içerisinde en önemli ihracat payına sahip olan ürün, halı kümelenmesinin yarattığı makina halısıdır.

Kaykayoğlu (2016) Gaziantep, hem Türkiye'de hem de dünyada makina halısı üretimi ve ihracatında önemli bir merkez haline geldiğini ifade etmiştir. Güneydoğu Anadolu Halı İhracatçıları Birliği başkanı Kaplan, "Türkiye'nin en çok ihracat yapan beşinci şehri olan Gaziantep'te halı sektörü, imalat ve ihracatın lokomotifidir. Bu sektör, 184 imalatçı firması ve çok sayıda yan sanayisiyle birlikte 40 binin üzerinde kişiye istihdam sağlamaktadır. Ayrıca, Gaziantep dünya makine halısı ihracatının tek başına yüzde 64'ünü yapmaktadır. Firmalarımız artık daha tecrübeli, daha donanımlı ve daha olgun adımlarla doğru bir üretim ve pazarlama modeline doğru yürümektedirler." Bu ifadeleriyle Kaplan, Gaziantep Halı Kümelenmesi'nin yarattığı istihdam ve ihracatın önemine vurgu yapmıştır. Yine Türkiye İhracatçılar Meclisi başkanı Selehattin Kaplan, "Gaziantep Sanayisi'nin bel kemiğinin halı sektörü olduğunu, Gaziantep sanayisi için önemli olan halı sektörünün aynı zamanda Türkiye ekonomisine katma değer kazandırdığını ve Gaziantep sanayisinin bel kemiği olma özelliğini taşıyan halı sektörünün her geçen gün kendisini geliştirerek büyümeye ve dünya liderliğini sürdürmeye devam ettiğini" ifade etmiştir.

Gaziantep Halı Kümelenmesi'nin başarı ortaya koymasındaki en büyük etken, hammadde sağlayan ilgili sektörlerden Tekstil sektörünün kümelenmeye yakın konumlanması ve destekleyici kuruluşların varlığıdır.

Gaziantep tekstil sektörünün bazı iplik türleri bakımından kapasite (ton) miktarları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Gaziantep Tekstil Sektörünün İmalat Kapasitesi (Bazı Türler)

Akrilik Halı İpliği	26.340	Ton
Akrilik Triko İpliği	26.540	Ton
BCF/CF İplik	166.690	Ton

Fantazi İplik	12.703	Ton
Jüt İpliği	1.095	Ton
OE Pamuk İpliği	39.678	Ton
Makine Halısı	226.293.495	M2
Polyester İplik	47.479	Ton

Kaynak: GSO, Sanayi Envanteri (2021)

Tablo 11'de, tekstil sektörünün üretim cins iplik türleri ve miktarları belirtilmiştir. Bu durum halı sektörünün kaliteli ve güçlü üretim rakamları ortaya koyabilmesinin en büyük itici gücünü oluşturmaktadır.

Gaziantep Halı Kümelenmesi'nin bu denli güçlenmesinde etkili olan önemli konuda, kümelenme oluşumlarının vazgeçilmezlerinden olan ilgili ve destekleyici kamu kuruluşların varlığıdır.

GAİB (Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği), GSO (Gaziantep Sanayi Odası), GAOSB (Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi), TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), GAHİB (Güneydoğu Anadolu Halı İhracatçıları Birliği), TEHİB (Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği), HİB (Halı İhracatçıları Birliği), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), GTO (Gaziantep Ticaret Odası), İpekyolu Kalkınma Ajansı, İşKur ve Halıcılar Odası gibi kamu kurumları, Gaziantep Halı kümelenmesinin AR-GE faaliyetleri gerçekleştirmek, sektörde uzman personele duyulan ihtiyaç için uzmanlık eğitimleri vermek, yenilikçi politikalar üretmek, uluslararası alanda ihtiyaç duyulan bilgi havuzunu oluşturmak, ihracatçılar arasında mesleki ahlak ve dayanışmayı sağlamak, mesleki faaliyetlerini ve ilişkilerini tanzim etmek, ihracatçının yaşamış olduğu ekonomik ve bürokratik sorunların çözümünde yardımcı olmak, şehrin ve sektörün tanıtımı ve temsilinin yanı sıra üyelerinin sorunlarını çözmek gibi fonksiyonlara sahiptirler. Tüm bu fonksiyonlarının yanı sıra ihracatçı ile bürokrasi

arasında köprü vazifesi görmek gibi tüm bu fonksiyonlarla, ihracatçıların yaşadığı sorunların çözümüne, ihracatın önündeki engellerin kaldırılmasına ve kent ihracatının artırılmasına katkıda bulunmaktadırlar. Tüm bu kuruluşların genel olarak sağladıkları desteklerle hedefledikleri amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Güçlü Altyapı
2. Güçlü İletişim ve Etkileşim
3. Uzman İş gücü Tedariği
4. Uzman ve Nitelikli Üretim
5. Teknolojik Üstünlük
6. Rekabet Edebilirlik Gücü Yaratma
7. Güçlü ve Nitelikli İnsan Kaynağı
8. Yenilikçi Politikalar
9. Teknolojik ve Katma Değerli Üretime Destek
10. Sürdürülebilir Kalkınma
11. Güçlü İhracat
12. Sağlam ve Sürdürülebilir Dış Ticaret Dengesi
13. Güçlü Ekonomi
14. Güçlü Türkiye

Gaziantep'in diğer bir avantajı da hak ederek aldığı "Gastronomi Şehri" ünvanıdır. Anadolu, Akdeniz ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan jeopolitik konumu, tarihi ve kültürel zenginlikleri ulusal ve uluslararası arenada tanınırlığını artırmıştır. Kente turistik amaçlarla gelen ziyaretçilerin yaptığı konaklama, ulaşım, yeme-içme restoran kalitesi ve hediyelik eşyalar vs. hakkında takındıkarı olumlu görüşleri, kentin imajını artırarak tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.

Diğer bir küme elemanı, Organize Sanayi Bölgesi'nde kreş seviyesinden meslek yüksek okulu seviyesine kadar kurulan eğitim kuruluşlarıdır. Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan ve bir akademik yılda 3 dönem (Trimester) eğitim-öğretim hizmeti veren Gaziantep Üniversitesi Naci Topçuoğlu Meslek Yüksek Okulu, Türkiye'nin ilk Meslek Yüksek okuludur. Bünyesindeki önlisans programlarında verilen uygulamalı eğitim ile sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli elemanlar yetiştirilmektedir (GAOSB, 2021).

Trimester eğitim sistemi bir akademik yıl içerisinde güz, bahar ve yaz dönemi olmak üzere üç dönemi kapsayan bir eğitim sistemidir. Bir akademik yılda öğrenciler, eğitim-öğretimlerini diğer meslek yüksekokullarından farklı olarak dört dönem yerine toplam altı dönemden oluşan bir süreçte tamamlamaktadırlar. Öğrenciler iki yıllık eğitim-öğretim süreçlerindeki toplam altı dönemin dördünde teorik eğitimlerini alırken diğer iki dönemde ise Üniversite-Sanayi iş birliği kapsamında protokol imzalanan işyerlerinde zorunlu işyeri eğitimiyle pratik eğitimlerini tamamlamaktadırlar (GAOSB, 2021).

Bu sistem sayesinde öğrenciler elde ettikleri teorik bilginin yanı sıra iş deneyimi ve meslek tecrübesiyle mezun olduklarında çok kısa sürede istihdam ağına dahil olabilmektedirler. Bu okul burs ve eğitim destekleri bakımından oldukça çeşitli imkânlara sahiptir. Çeşitli programlara katılan öğrencilere karşılıksız iki yüz elli Türk Lirası burs verilmektedir (GAOSB, 2021). Bunun yanı sıra çeşitli sektör ve işletmeler de öğrencilere nakdi destekte bulunmaktadırlar. Eğitim öğretim hizmeti verilen programlardan bazıları ise şunlardır: Dış Ticaret Programı, Halıcılık ve Kilimcilik Programı, Lojistik Programı, Tekstil ve Halı Makineleri Programı, Makine Teknolojisi Programı, İşletme Yönetimi Programı ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı gibi programlardır (GAOSB, 2021).

Özel Gaziantep Osb Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ise Mesleki ve teknik eğitimin kriterlerine uygun, Gaziantep sanayisinin ihtiyaç duyduğu sektörlere teknik eleman yetiştirmek üzere 5580 sayılı kanun çerçevesinde, lise düzeyinde kurulan okuldur. Okulun amacı şu şekilde sıralanmaktadır.

- Mesleğe ilişkin yeterli bilgiye sahip
- Takım çalışması yapabilen
- İletişim ve ifade yeteneği gelişmiş
- İş dünyasının beklentilerine cevap verebilen
- Proje tabanlı çalışabilen
- En az bir yabancı dil bilen
- Nitelikli teknik eleman olmanın yanı sıra yüksek öğrenime de geçebilecek öğrenciler yetiştirmektedir (GAOSB, 2021).

Ayrıca Organize Sanayi Bölgesi bünyesinde 140 kontenjandan oluşan 0-6 yaş arası çocukları kabul eden çeşitli oyun alanları ve yemekhanesi bulunan bir adet kreş bulunmaktadır (GAOSB, 2021).

Diğer bir destekleyici aktör Teknokent'tir. Gaziantep Teknokent, yerli ve yabancı girişimcilerin Türkiye'nin teknoloji geliştirme kapasitesine katkıda bulunabilmeleri amacıyla Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi ortaklığında kurulmuş bir teknoloji geliştirme bölgesidir (GAOSB, 2021). Tekstil, gıda, plastik, kimya başta olmak üzere, farklı sektörlerde 130 binden fazla istihdamın gerçekleştirildiği Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi, ülke ekonomisine önemli ölçüde katma değer üretmektedir. Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan firmalar başta olmak üzere, bölgede AR-GE ve tasarım projesi uygulama kapasitesinin geliştirilerek üniversite-sanayi iş birliğinin sağlanması hedefiyle Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi Teknokent kurulmuştur.

Organize Sanayi Bölgeleri'nde üretilen malların kalite denetimini yapan devlet kurumu Türk Standartları Enstitüsü, standartlara uygun olan kaliteli ürün bilincinin yerleştirilmesini ve arttırılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda uygunluk belgesi verdiği işletmeleri kapsamlı bir denetleme sürecine tabii tutarak, daha sağlıklı ve güvenilir bir hizmetin verilmesini sağlamak amacıyla Organize Sanayi Bölgeleri'nde hizmet vermektedir.

Gazaintep Organize Sanayi Bölgesi'ndeki fabrikalarda ve bölge içerisinde meydana gelecek yangın, iş kazası, trafik kazası ve her türlü doğal afetlerde İtfai müdahaleyi yapması amacıyla Gazaintep Organize Sanayi Bölgesi İtfaiye Teşkilatı, asayişi sağlamak üzere de Emniyet Amirliği Organize Sanayi Bölgesi bünyesine dahil edilmiştir.

Kalkınmanın en büyük hedeflerinden birisi bu kalkınmanın sürdürülebilirliğidir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla öncelikli yaşanabilir ve sürdürülebilir çevre yaratmaktır. Watford ve Pearce (1993: 36)'ye göre, "Eğer ekonomik politiklar sürdürülebilir olmak istiyorsa çevreye çok azami bir öncelik verilmelidir". Bu kapsamda Organize Sanayi Bölgesi bünyesinde kentsel kalkınmanın

sağlanması noktasında kümelenemenin diğer bir destekleyicisi olarak yaklaşık 65.000 m3/gün kapasiteli Atık Su Arıtma ve Çamur Yakma Tesisi faaliyet göstermektedir.

"Sanayici Dostu Çalışan Organize Sanayi Bölgesi" misyonu etiketiyle kaliteli ve hızlı hizmet vermesi amacıyla Bilgi Tekonolojileri Müdürlüğü, Organize Sanayi Bölgesi bünyesine bağlanmıştır. Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü'nün görevleri: Bilgi teknolojisi hedeflerinin belirlenmesi ve ilgili projelerin hazırlanması, maliyet-fayda analizlerinin yapılması ve kurulumların gerçekleştirilmesi, raporlamaların yönetime sunulması, Organize Sanayi Bölgesi veri merkezi bünyesindeki sunucu, depolama alanları, ağ ve güvenlik donanımları ve yazılımlarının işletilmesi, yenilenmesi, bakım ve destek hizmetlerinin sağlanması, müdürlük birimlerinin donanım ve yazılım ihtiyaçlarının sağlanması, veri güvenliğinin sağlanması, dışarıdan sağlanan teknolojik hizmetlerin kontrol edilmesi, yeni teknolojiler hakkında bilgi edinilmesi ve bunların kurum içinde uygulama yollarının araştırılması, kurumun bilgi teknolojileri politikalarının oluşturulması ve kurum içi bilgilendirmelerin yapılması, kurum süreçlerinin dijitalleştirilerek verimliliğin artırılmasıdır.

Gaziantep' in dünyaya açılan bir penceresi olarak görülen Gaziantep Ortadoğu Fuar Merkezi; Gaziantep kentine, bölgeye ve merkezinde bulunduğu ortadoğu ülkelerine artı bir değer katmaktadır. Her yıl ekonomiye yön veren birçok sektörü (başta halı kümelenmesi dahil), yerli-yabancı binlerce katılımcı ve ziyaretçiyi ağırlayarak fuarcılık alanında kusursuz hizmet vermekte ve Gaziantep'in yüzünü ve kalitesini ortaya koyan bir tesis niteliği taşımaktadır.

Gaziantep Halı Kümelenmesi, kent kalkınmasına ve rekabet gücüne destek sağlayan özellikleri ve büyüklüğüyle kente olan katkısını ortaya koymaktadır.

BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında Gaziantep Halı Sektörü yetkilileri ile yaptığımız görüşmeler sonucunda elde edilen bulgu ve tespitler ifade edilmiştir

Bir kentin gelecek vizyon ve tasarımının doğru çizilebilmesi için öncelikle kentin özelliklerinin ve potansiyelinin iyi şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Örneğin Antalya, kültür ve turizm gibi değerlerini çok iyi kullanmakta özellikle turizm faaliyetleri ve imkânlarıyla küresel çapta marka değeri yaratabilmekte ve rekabet avantajı elde edebilmektedir. Burada önem arz eden husus, kentin öz potansiyelini doğru şekilde belirlemek ve ortaya çıkarmaktır. Bu potansiyel ortaya çıkarıldıktan sonra kentin tasarımı, planlaması ve yönetimi etkili şekilde yapılabilmekte ve etkili şekilde sonuçlar elde edilebilmektedir.

Bu çalışmada, Gaziantep Halı Sektörü firma yetkililerine Gaziantep'in ve halı sektörünün potansiyeline yönelik bir takım kümelenmeyle ilgili genel sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorulara alınan cevaplarla Gaziantep Halı Sektörü'nün kentin kalkınmasındaki katkısı ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Bu çalışmada, Gaziantep halı sektörü yetkilileriyle yapılan görüşmelerde elektrik, su, telekominikasyon hizmetleri ulaşım ve haberleşme; bina ve arazi temini, kalifiye eleman temini; pazar avantajı, firmaların rekabet edebilirlik gücü ve büyüme imkânı; yatırıma uygunluk; coğrafi konum, yerel tedarikçiler, finansal hizmetler, teknoloji kullanımı ve yatırımcılara açıklık, bilgi üreten kurumaların (üniverstilerin), kültür/sanat/yeme-içme ve barınma ile ilgili birtakım genel sorular sorulmuştur.

Halı sektörü firma yetkilileriyle yaptığımız görüşmeler sonucunda birtakım bulgulara ulaşılmıştır. 21 firma yetkilisi ile yapılan görüşmelerde şu görüşler dile getirilmiştir.

Görüşülen yetkililer özellikle makine halısı konusunda gerek çeşitlilik gerekse kalite bakımında kentin, bölgenin ve Türkiye'nin açık ara önde üretim potansiyeline ve miktarına sahip olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca görüşülen yetkililer Organize

Sanayi Bölgeleri'nin fiziki bakımdan giderek geliştirilmesiyle ve genişletilmesiyle sektörün çok büyük bir üretim alanı potansiyeline ulaşacağını ileri sürmüşlerdir.

Görüşülen yetkililer Gaziantep Halı Kümesi'nin Gaziantep İhracatçılar Birliği Haziran 2021 Ekonomi Bülteni verileri ışığında ihracattaki en önemli payı ABD'ye ayırdığını ileri sürmüştür. Yetkililer, Gaziantep'in dünyadaki en büyük talep yaratan pazarlar arasında olan ABD gibi bir pazara girebilmiş olmasını, gelecek potansiyeli sunması ve böylesine büyük bir pazarda olgunlaşması açısından son derece büyük öneme sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. ABD'nin güçlü talep yapısı, uluslararası tanınırlık ve rekabet edebilirlik açısından sektör için önemli fırsatlar sunduğunu dile getirmişlerdir. Görüşülen firma yetkilerinden biri "Sektörün çok çeşitli ve kaliteli halılar üretebildiğini ve bu açıdan ciddi rekabet avantajı elde bulundurduğunu" ifade etmiştir.

Firma yetkilileri, Gaziantep halı kümesinin ülkedeki diğer halı üreticilerine göre katbekat avantajlı olduğu ileri sürülmektedir. Başka bir firma yetkilisi ise Gaziantep Halı Kümesi'nin "Yakın takipçisi olan İstanbul Halı Kümesi'nin dahi yaklaşık dört katı kadar üretim ve ihracat değerine sahip olduğunu vurgulanmıştır. Gaziantep'in ISO 500 kapsamında en çok ihracat yapan firmalar arasına 30 firmasının girdiğini ve bunların bazılarının da ilk sırada yer aldığını ileri sürmüştür."

Aynı zamanda firma yetkilileri, Gaziantep halıcılığının dünya halıcılığında ciddi bir markalaşma ivmesi yakaladığını ve tanındığını bu durumun daha da ilerleyeceğini ileri sürmüşlerdir.

Firma yetkilileri kentin çevresinde savaşların yaşanmasını, ihracat potansiyelini azalttığı görüşünü ileri sürülmüşlerdir. Sektörde eğer Ortadoğu ülkeleri özellikle Irak ve Suriye gibi sınır komşularında yaşanan savaşlar olmasaydı sektörün çok daha ciddi ihracat rakamları ortaya koyabileceği görüşü firma yetkilileri tarafından ileri sürülmüştür.

Firma yetkililerinin önemle vurguladıkları bir konu da özellikle dış ticaret alanında ve dokuma alanında kalifiye eleman ve yönetici bulamama sorunudur. Ancak bu soruna yönelik sektör yetkilileri, GAİB'in ciddi çalışmaları olduğunu bölgenin ve sektörün nitelikli elaman ihtiyacını karşılamak amacıyla ücretsiz e-tcaret ve dış ticaret eğitimleri vermek amacıyla sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünü kazandırmaya

gayret ettiğini ileri sürmüşlerdir. Aynı zamanda OSB bünyesinde sektöre yönelik mesleki eğitim okullarının bu ihtiyaca cevap vermeye çalıştıklarını ve sektörle iş birliği içerisinde olduklarını vurgulamışlardır.

Firma yetkilileri, iş gücü maliyetlerinin ise çok fazla kalifiye elaman olmaması nedeniyle sektörün bu maliyetleri karşılayabildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu durumun nedenlerini firma yetkilileri, elemanların sektörün içinde yetiştirilmesi ve genel olarak standart asgari ücretin uygulanması ve bu konuda İşkur'dan maaş ve prim destekleri sağlaması olarak görmektedirler.

Diğer taraftan hammadde tedariği konusunda Tekstil ile iç içe olmaları halı sektörü için bir avantaj olarak firma yetkililerince belirtilmiştir. Ancak bazı iplik türlerinin ithal edilmek zorunda olunması, döviz kurunun cari durumu da öne sürülerek sektöre ciddi hammadde maliyeti yüklediği yetkililerce dile getirilmiştir.

Kentin çeşitli iş imkânlar sunması ve iş gücünün sektör değiştirebilme olanağından dolayı kalifiye eleman yetiştirilme konusunda sorunlar yaratığı ileri sürülmektedir.Yetkililer bu durumu, kent açısından gurur verici kendi sektörleri bakımından ise bir sorun olarak görmektedirler.

Yetkililer, finans kuruluşlarının, Kosgeb gibi destekleme kurumlarının ve istihdamın korunmasına, geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlayan, işsizlik sigortası ve primleri noktasında destek sunan İşkur gibi kamu kurumlarının potansiyel dahilinde sektör firmalarına destekler sunduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda küçük ölçekli firma yetkilileri genel olarak büyük firmalar açısından bu desteklemelerin daha kolay elde edildiğini ancak kendileri açısından bu imkânların daha zor temin edildiğini ileri sürmüşlerdir. Sektörün daha da büyümesi, gelişmesi, kent kalkınmasına daha fazla katkı sunması açısından, bu küçük ölçekli firmalara yönelik desteklerin daha fazla yaygınlaşması ve daha fazla kolaylıkların getirilmesi gerektiğininin önemini de vurgulamışlardır.

Firma yetkilileri kente yatırımın çekilmesinde güvenlik faktörünün önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Sektör yetkilileri bu hususda Gaziantep'te yatırım yapılabilirlik açısından kesinlikle bir güvenlik sorununun olmadığını ileri sürmektedirler. Ayrıca gerek Gaziantep'in büyük emniyet yapısının varlığı gerek OSB bünyesinde kurulan bir Polis Merkezi Amirliği'nin olmasıyla sanayi bölgesinde

yaşanan ve yaşanabilecek sıkıntılarda önleyici bir potansiyelin olduğunu vurgulanmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen genellikle bütün sektör yetkilileri Gaziantep'in kültür/turizm, yeme-içme faaliyetleri ve barınma imkânları bakımından çok büyük potansiyele sahip olduğunu ve çeşitli faaliyetler gerçekleştirildiğini vurgulamışlardır. Gaziantep'in UNESCO tarafından Gastronomi dalında özellikle "Baklava" gibi eşsiz bir tatlı lezzetine sahip olması kentin ulusal ve uluslararası alanda tanınırlığını arttırdığını bu durumun ise kente olan ilginin artmasında ve yatırım çekmesinde çok önemli bir etken olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğer bir husus kente gelen yatırımcılara ve misafirlere ev sahipliği yapan otel sayısının çok fazla ve çoğunun 5 yıldızlı nitelikte olmasını, kentin artı değerlerinden birisi olarak dile getirmişlerdir.

Yetkililer fiziki alanın, tüm OSB'ler düşünüldüğünde, geniş olduğunu hatta ihtiyaca yönelik OSB'lerin yatırım yaratıldıkça genişletildiğini, kentte ve sanayide olağan üstü teknik sorunlar dışında elektrik ve su sıkıntısına pek şahit olmadıklarını, haberleşme ve telekominikasyon alt yapısının daha da geliştrilmeye muhtaç olsa da sektörü çok fazla yormadığını dile gitirmişlerdir.

Gaziantep'te bulunan ulaşımının gelişmiş durumda olduğu hatta uluslararası anlamda dış pazarlara erişmede Gaziantep'in dünyaya açılan kapısı olarak lanse edilen Türkiye'nin 19 Serbest Bölgesinden biri olan Gaziantep Serbest Bölgesi'nin kentte bulunması yabancı yatırımcıların ve teknolojinin ülkeye ve kente çekilmesi, ihracata yönelik yatırımların teşvik edilmesi ve bu sayede istihdam yaratılmasına katkı sunması kent için önemli bir şans ve avantaj olarak vurgulanmaktadır. Gaziantep'in tüm bu potansiyeline rağmen kentin bir liman kenti olmaması firma yetkililerince bir talihsizlik olarak görülmektedir.

Gaziantep'in eğitim araştırma ve devlet hastanelerinin yanı sıra çok sayıda büyük özel hastaneye ev sahipliği yapması, kentin sağlık faaliyetleri bakımından çok önemli bir ihtiyacını giderecek potansiyelde olması kent açısından elde bulundurulan diğer bir avantaj olarak firma yetkililerince vurgulanmıştır.

SONUÇ

Gaziantep halı kümesi, günümüzde Türkiye makine halıları üretiminin, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verileriyle kayıtlı 283 firmanın 174'üne ev sahipliği yaparak, yaklaşık %90'ına yakınını temin etmekte, halı ihracatındaki yaklaşık %72'lik payıyla ise uluslararası pazarlarda tanınmasında en önemli rolü üstlenmektedir. GAİB'in en güncel verileriyle yıllık 9,5 milyar$'lık ihracat değerine, ABD gibi pazarları da kapsayacak şekilde küresel ihracat potansiyeline ve yaklaşık 50-60 bin işçi istihdamına sahip olan Gaziantep'in halı kümesi, kentin önde gelen sektörüdür. Bu sektörün kümelenme yapısı araştırılmış ve bu halı kümesinin kentin kalkınmasına olan yüksek katkısı çalışmanın sonucunda ortaya koyulmuştur.

Firma yetkilileri kentteki halı ve tekstil sektörünü kümelenme modeli açısından en uygun sektör olarak zikretmektedirler. Kümelenmiş ilgili sektörün tüm firmaları, ilgili ve destekleyici kurum ve kuruşların birbirleriyle rekabet etmek yerine işbirlikçi bir anlayışla birbirini tamamlayacak şekilde ulusal ve uluslararası alanda rekabet avantajı elde etmek ve bu sayade de sektörün gelir ve potansiyelini artırarak kentin kalkınmasına katkı sunmaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan sektörün daha küçük ölçekli olan firmalarına yönelik finansal desteklerin artırılması ve kolaylıkların getirilmesi sektörün gelişmesi açısından önem arz ettiği ortaya çıkarılmıştır.

Meydana gelen ekonomik değerin oluşumunda tüm sektör firmalarının ve kurumlarının katkısı olduğu tespit edilmiştir. Kümede (halı kümesi) istihdam edilenlerin sayısının, sektörün ülke toplam istihdam sayısına oranı oldukça yüksek olduğundan kente yönelik yarattığı fayda ve fayda yaratma potansiyeli oldukça yüksek olduğu çalışma sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Kümenin yıldan yıla özellikle pandemi şartlarından dolayı dünya pazarının ve ticaretinin küçüldüğü ortamda dahi büyüdüğü ve ihracat rakamlarını artırtığı tespit edilmiştir. Bu rakamlara ulaşmadaki en büyük katkı ise yüksek teknolojili bilgisayarlı halı dokuma makine ve sistemlerin kullanmasıyla ciddi katma değerlerin yaratılması

ve her nekadar çok daha fazlası desteğe muhtaç olsa da kamu ve eğtim kurumlarının sektöre yönelik çeşitli desteklerdir. Diğer bir katkı ise kentin girişimcilik ruhu ve kültürü, potansiyel iş gücü kabiliyeti ve genç nüfusa sahip oluşudur.

Yakın yıllarda kişi başı 25000 US dollar ve gelecekte dünyanın en önemli ve güçlü ülkelerinden biri olma hedefi olan Türkiye'nin en önemli ilk on şehrinden birisi olan Gaziantep'in ciddi potansiyele sahip en önemli sektörlerinden birisi olan halı sektörü kümelenmesine çok daha ilgili ve destekleyici olmanın Türkiye'nin hedeflerine erişme konusunda çok ciddi katkıları olacağı firma yetkilileri tarafından düşünülmektedir.

Firma yetkilileri genellikle, Gaziantep halı sektörü kümelenmesinin, içinde bulunduğu alanın genişlik ve kalitesi, kentin alt yapısal imkân ve özellikleriyle birlikte GAİB, GAOSB, KOSGEB, İŞKUR, OSB Meslek Yüksek Okulu, Üniversiler ve TİM gibi ilgili ve destekleyici kurum ve kuruluşlar ile olan iş birliğiyle elde ettiği ihracat değeri, barındırdığı istihdam sayısı ve bu istihdam edilen iş gücünün bakmakla yükümlü olduğu aile bireyleriyle yüzbinlerce insana ekmek kapısı oluşu, üretim çeşitliliği ve kalitesi, uluslararası ihracat potansiyeli ve ölçeğiyle kente getirdiği döviz miktarı, dünya pazarlarındaki tanınırlığı, kente sağladığı yatırım olanaklarıyla Gaziantep'in kalkınmasında lokomotif sektör olduğu ileri sürmüşlerdir.

ÖNERİLER

Bu çalışmada, Gaziantep Halı Kümesi'nin kent kalkınmasına katkı sağlayabileceği özelinde firma yetkililerin verdiği cevaplar doğrultusunda şu önerilere yer verilebilir:

- Gaziantep Halı Kümelenmesi'nin uluslararası rekabet edebilirliğinin daha da güçlenmesi için ilgili tüm kamu ve özel kurumlarla daha fazla iş birliği geliştirilebilir.
- Devlet KDV istisnası, Vergi istisnası, yatırım arazisi tahsisi, faiz desteği, stopaj desteği ve gümrük vergisi muafiyeti gibi sektöre yönelik destekleri ve teşvikleri hızla hayata geçirebilir.
- İlgili kamu ve eğitim kuruluşlarıyla sektörün iş gücü ihtiyacına yönelik eğitimler sıklıkla yapılabilir.
- Sürdürülebilir kalkınma anlayışının en önemli unsuru olan yaşanabilir bir çevreye yönelik üretim yapan ve enerji tasarrufu sağlayan daha ileri teknoloji kullanılabilir.
- Büyük, orta ve küçük ölçekte üretim ve pazarlama yapan firmalar arası kümelenme olgusuna dayalı iş birliği geliştirilebilir.
- Organize Sanayi Bölgesi'nden liman kentlerine bağlanan demiryolu ağının geliştirilerek ulaşım ve taşıma maliyetleri azaltılabilir.
- Sektörün küresel ağı ve hedef pazarları çeşitlendirilebilir, halı sektöründe dünya pazarına hakim olabilmek için Çin ve Hindistan gibi farklı pazarlara da daha aktif girişler sağlanabilir.
- Gaziantep Halı Sektörü'nün standartı daha da geliştirilerek markalaşmaya gidilebilir.
- Teknoloji geliştirme ve nitelikli eleman yetiştirme konusunda AR-GE faaliyetlerine önem verilerek yeterli destekler sağlanabilir.

- Bilgi teknolojileri hızla geliştirilerek her türlü bilgi, belge ve veri paylaşımının elektronik ortamda gerçekleştirilmesinin önü açılabilir.
- Kalkınmanın bir parçası olarak istihdam seviyesini arttıracak yeni firmaların çeşitli desteklemelerle sektöre girişleri teşvik edilerek önü açılabilir.

KAYNAKÇA

Ahuja, G. (2000). Collaboration Networks, Structural Holes and İnnovation: a Longitudunal Study. Administrative Science Quartely 45, s. 425-455.

Akdeve, E. (2008). Sanayi Kümelerinde Yenilik, İşletmeler Arası İlişkiler ve Yakınlıklar Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama: Ankara 1. Organize sanayi bölgesi: Doktora Tezi,. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2012). Şehir Coğrafyası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim .

Alsaç, F. (2010). Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin KKümelenme Destek Modeli Önerisi, Planlama Uzmanlığı Tezi. Ankara: DPT.

Aslanoğlu, R. A. (1998). Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Atkinson, R. (1996). The Rise of The İnformation-Age Metropolis Vol. 30. The Futurist.

Ayoğlu, D., & Seyfettinoğlu, Ü. (2007). Türk İmalat Sanayiinde İllere Göre Yerelleşme ve Kentleşme Ekonomilerinin Belirlenmesi . Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Sayı 43, 169-192.

Başer, N. E. (2002). Teknolojik İlerlemeye Dayalı Kentsel Kalkınma Yaklaşımı İzmir Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

Beardsell, M., & Henderson, V. (1999, Şubat 15). Spatial Evolution of the Computer industry in USA. European Economic Review 43, s. 431-456.

Beceren, E. (2004). Bölgesel Rekabet Gücü. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 282.

Begg, I. (2002). Urban Competitiveness: Policies for Dynmic Cities. Bristol: Policy Press.

Bell, D. (1973). The Coming of the Post-İndustrial Society. New York: Basic Books.

Bell, M., & Albu, M. (1999). Knowledge Systems and Technological Dynamism in Industrial Clusters in Developing Countries. World Development, 1715-1734.

Bradschaw, T., & Blakely, E. (2002). Planning Local Economic Development: theory and Practice. London: Sage Publications.

Brennan , J., & Hill, E. (2000). A Methodology for Identifying the Drivers of Industrial Clusters: The Foundation of Regional Competitive Andavtage. Economic Development Quarterly, S. 14, C. 1, 65-96.

Cangel, A. (2009). Dünya Genelinde Sektörel Kümelenme Örnekleri. Çerçeve Dergisi, 44-48.

Carlsson, B., & Braunerhjelm, P. (1999). Industry Clusters in Ohio And Sweden, 1975-1995. Small Business Economics, S. 12, C. 4, 279-293.

Ceritli, İ. (2000). Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Sürecinde Optimum Kent Ölçeğinin Önemi ve Türkiye Örneği, Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı.

Christaller, W. (1966). Central Places in Southern Germany. W.C. Baskins (Çev.). Englewood Cliffs: NJ: Prentice-Hall.

Cluster Energia. (2021). Cluster Energia Bosque Energy Cluster: Erişim Tarihi: 09.07.2021, http://www.clusterenergia.com/quienes-somos adresinden alındı

Cooke, P. (2001). Knowledge Economies: Clusters, Learning & Co-Operative Advantage. London: Routledge.

Cortright, J. (2006). Making Sense of Clusters: Regional Competitiveness and Economic Development, the Brookings Institution. Washington: DC.

Council, N. R. (1999). Funding a Revolution: Government Support and Computing Research. Washington : National Academies Press.

Çelebi, E. (2006). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çerçeve. (2009). Rekabet ve Kümelenme. İstanbul: MÜSİAD.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Ankara: DPT.

Dicken, P. (2003). Global Shift: Reshaping The Global Economic Map In The 21st Century (4 b.). London: Sage.

Djellal, F., & Moulaert, F. (1995). Information Technology Consultancy Firms: Economies of Agglomeration from a Wide-Area Perspective. Urban Studies, 105-122.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Sayı: 26215. (2006). Resmi Gazete, s. 85.

Doloreux, D. (2002). What We Shoul Know About Regional System of İnnovation. Technology and Society, S. 24, 243-263.

Dubarle, P. (2003). Competitiveness ini Metropolitan Regions. OECD Seminar on Policy Challanges in Metropolitan Regions. Busan: OECD.

Enright, M. (2000). The Globalization of Competition and the Localization of Competitive Advantage: Policies toward Regional Clustering. St Martin's Press, s. 303-331.

Enright, M. (2003). Regional Clusters: What We Know and What We Should Know. Innovation Clusters and Interregional Competition, 99-129.

Eraslan, İ. H. (2009). Türkiye Genelinde Sektörel ve Bölgesel Kümelenme Uygulamaları. Çerçeve Dergisi, 54-60.

Erkan, H. (1987). Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Eroğlu, O. (2013). Kent Rekabetçiliğinde Kümelenme Stratejisinin Olumlu Etkisi ve Kümelerin Kent Rekabetçiliği Algısı: Kent Rekabetçiliği ve Diyarbakır Mermer Kümesi Örneği. Doktora Tezi. Adana.

Eser, E. (2011). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mecvut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Uzmanlık Tezi. DPT, s. 135.

Evans, A. W. (1985). Urban Economics: An İntroduction. Oxford: Basil Blackwell.

Fan, C., & Scott, A. J. (2003). Industrial Agglomeration and Development: A Survey of Spatial Economics İssues in East Asia and a Statistical Analysis of Chinese Regions. Economic Geography 79(3), s. 295-319.

Feser, E. J. (1998). Old and New Theories of İndustry Clusters. Selected Work, 18-40.

Garreau, J. (1991). Edge City: life on the new Frontier. New York: Doubleday.

Gaziantep Halkevi Broşürü. (1935). Gaziantep: Gaziantep Halkevi Fırkası Matbaası.

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi. (2021). GAOSB: Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2021, https://gaosb.org/ adresinden alındı

Gaziantep Sanayi Odası. (2021). GSO: Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2021, https://gso.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep-sanayisi/sanayi-envanteri-55.html adresinden alındı

Gaziantep Ticaret Odası. (2021). GTO: Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2021, https://www.gto.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep/ekonomi-4.html adresinden alındı adresinden alındı

Giordano, B., & Roller, E. (2003). A Comparison of City Region Dynamics in the UK, Spain and Italy: More Similarities than Differences? Regional Studies 37, 911-927.

Goe, W. R., & Kenney , M. (2004). The Role of Social Embeddedness in Professorial Entrepreneurship: A Comparison of Electrical Engineering and Computer Science at UC Berkeley and Stanford. Research Policy 33(5), 691-707.

Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği. (2021). GAİB: Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2021, https://www.gaib.org.tr/tr/hali/haberler/2021-yili-ocak-haziran-donemi-ihracat-rakamlari-232.html adresinden alındı

Hakansson, H., & Johanson, J. (1993). Industrial Functions of Business Relationships. Advenced İnternational MArketing, S. 5 , 13-29.

Harvey, D. (1989). From Managerialism Entrepreurialism: The Transformation in Gavernance in the Late Capitalism. Geografiska Annaler 71 Series B, Human Geography, s. 3-17.

Henderson, J. V. (1986). The Efficiency of resource usage and city size. Journal of Urban Economics, 47-70.

Herrschel , T., & Newman , P. (2002). Governance of Europe City Regions: Planing, Policy and Politics. London: Routledge.

Hertog, P. D., & Roelandt, T. (1999). Cluster Analysis and Cluster-Based Policy Making in OECD Countries: an İntroduction to the Theme: OECD Boosting Innovation: the Cluster Approach. s. 9-23.

Hıdıroğlu, B. (2018). Milliyet Haber. Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2021 https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/gaziantep/gaziantep-halida-dunya-lideri-12533599 adresinden alındı

Hodgetts, R. M. (1993). Porter's Diamond Framework in a Mexican Context. Management International Review; Second Quarter, 33,2, 42.

Holton, R. J. (1999). Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık. R. Keleş(Çev.). . İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Horton , F. E., & Berry, B. J. (1970). Geographic Perspectives on Urban Systems. New Jersey: Prentice-Hall.

Hotz-Hart, B. (2000). Innovation Networks, Regions und Globalization. Oxford Universty Press.

Hutchins, M., & Parkinson, M. (2005). Competitive Scottish Cities? Placing Scotland's Cities in the UK Band European Context. Scottish Executive.

Hutchins, M., Parkinson, M., Simmie, J., Verdonk, H., & Clark, G. (2003). Competitive European Cities: Where Do the Core Cities Stand? London: ODPM.

Ingram, G. K. (1998). Pattern of Metropolitan Development: What Have We Learned? Vol. 35(7). Urban Studies, 1019-1035.

Jessop, B. (1998). The Narrative of Enterprise and the Enterprise of Narrative: Place Marketing and the Entrepreneurial City. Wiley, 77-99.

Kaplan, S. (2019). Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2021, http://www.halicilarodasi.com/anasayfa_detay.asp?id=719 adresinden alındı adresinden alındı

Kara, M. (2008). Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları, Uzmanlık Tezi . Ankara: DPT.

Kaykayoğlu, R. (2016). Gaziantep İlinde Seçilmiş 5 Sektörün Gelecek 20 YIl Analizi ve Stratejik Senaryo Planlaması TRC1/16/DFD/0080, Gaziantep 2016-2036. Gaziantep: Gaziantep Teknopark.

Kaypak, Ş. (2013). Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2 (4), 80-95.

Keleş, R. (2006). Kentleşme Politikası (15. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Ketels, C., Sölvell, Ö., & Lindquist, G. (2003). The Cluster İntiative Greenbook. Stockholm: Bromma Tryck AB.

Kloosterman, R. C., & Boschma, R. A. (2005). Learning from Clusters: A Critical Assesment from An Economic-Geographical Perspective. Springer, 1-15.

Koç, M., & Özbozkurt, O. B. (2014). Ulusların Rekabet Üstünlüğü ve Elmas Modeli Üzerine Bir Değerlendirme. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 85-91.

Konvitz, J. W. (1994). Global Cities and Economic Growth, October/November. The OECD Observer, 31-35.

Kraatz, M. S. (1998). Learning by Association? İnterorganizational Networks and Adaption to Enviromental Change. Academy of MAnagement Journal 41, s. 621-643.

Krugman, P. (1991). Geography and Trade, . London: The MIT PRESS.

Lambooy, J., & Moulaert, F. (1996). The Economic Organization of Cities: An Institutional Perspective. İnternational Journal of Urban and Regional Research, Vol. 20.

Lipsey, R. G., & Bekar, C. (2001). Clusters and Economic Policy. Toronto: CIAR.

Lösch, A. (1954). The Economics of Location. New Haven and London: CT: Yale Universty Press.

Lundquist, P., & Dominic, P. (2002). Putting Porter into Practice? Practices of Regional Cluster Building: Evidence from Sweden. European Planning Studies 10(6), 685-704.

M. (tarih yok).

Malecki, E. (2004). Jockeying for Position: What It Means and Why It Matters to Regional Development Policy When Places Compete. Regional Studies 38(9), s. 1093-1112.

Marshall, A. (1890). Principles of Economics. London: Macmillan.

Miller, C., & Anderson, A. (2003). Class Matters: Human and Social Capital in the Entrepreneurial Process. Journal of Socio-Economics 32, 17-36.

Mortan, K., & Arolat, O. (2009). Gaziantep Ekonomisine Bakış. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Moulaert, F., & Seika, F. (2003). Territorial İnnovation Models. A Critical Survey. Regional Studies Vol 37, s. 289-303.

Muller, L., & Webster, D. (2000). Urban Competitiveness Assessment In Developing Country Urban Regions: The Road Forward. Paper prepared for Urban Group, INFUD The World Bank, Washington DC.

Mutluer, M. (1995). Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii. İzmir: Denizli Sanayi Odası Yayınları.

Myrdal, G. (1957). Rich Lands and Poor: The Road to World Prosperity. New York: Harper Publishing.

Nakamura, R. (1985). Agglomeration Economics in Urban MAnufacaturing Industries: Acase of Japanese Cities. Journal of Urban Economics 17, s. 108-127.

Nobeoka, K., & Dyer, J. H. (2000). Creating and Managing High Performance Knowledge-Sharing Network: The Toyota Case. Strategic Management Journal 21, s. 345-367.

Novelli, M., Schmitz, B., & Spencer, T. (2006). Networks, Clusters and İnnovation in Tourism: A UK Experience. Toursim Management, s. 1141-1152.

OECD. (1997). Industrial Competitiveness in the Knowledge-based Economy: The New Role of Governments. Paris: OECD.

OECD. (1999). Boosting İnnovation: The Cluster Approach. Paris: OECD.

OECD. (2006). A Review of National Cluster Policies: Why Are They Popular, Again. Paris: Territorial Development Policy Committee, 28-29 November.

Öğüt, T. (2011). Milli Sınırların Oluşumu Sürecinde Güneydoğu Anadolu'da Kaçakçılık Ekonomisi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B:F. Dergisi, 31 (2), 91-122.

Öz, Ö. (2002). Asseing Porter's Framework for National Advantage: The Case of Turkey. Journal of Business Research 55, 509-515.

ÖZ, Ö., & Pamuksuz, M. K. (2003). Understanding Competitiveness: The Case of The Turkish White Goods Industry. European Applied Business Research, İtaly. Venice.

Özgür, E. M. (2021). Kentlerin Kökeni ve Gelişimi. Acikders Ankara Üniversitesi: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/161481/mod_resource/content/1/COG237_4.pdf adresinden alındı

Özünlü, E. E. (2010). XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi. Kastamonu Eğitim Dergisi 18 (1), 257-270.

Pelkonen, A. (2005). State restructuring, Urban Competitiveness Policies and Technopole Building in Finland: A Critical View on the Global State Thesis. Europen Planing Studies, 685-705.

Perroux, F. (1950). Economic Space: Theory and Applications. Quarterly Journal of Economics, 64, 89-104.

Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. The Free Press.

Porter, M. E. (1994). The Role of Local Competition. Journal of Economic of Business 1(1), s. 35-91.

Porter, M. E. (1998a). On Competition. Boston: Harvard Business School.

Porter, M. E. (1998b). CLusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, November-December, s. 77-90.

Porter, M. E. (2000a). Locations, Clusters and Company Strategy. Oxford Universty Press.

Porter, M. E. (2000b). Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. Economic Development Quarterly, 14(1) February, 15-34.

Porter, M. E. (2002). Regional Foundations of Competitiveness and Implications for Government Policy. Paper Presented to Department of Trade and İndustry Worksshop.

Porter, M. E. (2006). Rural Clusters of İnnovation: Berkshire Strategy Project Driving A Long-Term Economic Strategy. LLP.

Powell, W. W., Kaput, K. W., & Doerr, L. S. (1996). İnterorganizational Collaboration and the Locus of Innovation: Networks of Learning in Biotechnology. Sage Publications, 116-145.

Pryor, A. (1999). Our Competitive Future: Building the Knowledge Driven Economy, UK Competitiveness Report. London: HMSO.

Rabellotti, R. (1995). Is There an Industrial District Model? Footwear Districts in Mexico and İtaly Comperad. World Development S. 23, C. 1 , 29-41.

Richardson, H. W. (1977). The New Urban Economics: And alternatives. Londra: Pion Limited.

Richardson, H. W. (1995). Economies and Diseconomies of Agglomeration H. Giersch (Ed.) Urban Agglomeration and Economic Growth. Berlin: Springer.

Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political 98, 71-101.

Rosenfeld, A. S. (1997). Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. European Planning Studies Vol. 5-1, 3-23.

Rosenfeld, A. S. (2001). Networks and Clusters: The Yin and Yang of Rural Development, Exploring Policy Options for a New Rural America. Federal Reserv Bank of Kansas City.

Rosenfeld, S. (2002). A Governor's Guide to Cluster-Based Economic Development. NGA.

Sabel, C. F., & Piore, M. J. (1984). The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity. New York: Basic Books.

Scott, A. J. (1998). Regions and the World Economy: the Coming Shape of Global Production, Competiton, and Political Order. Oxford University Press.

Scott, A. J. (2001). Global City-Regions Trends, Theory, Policy. Oxford University Press, s. 4-6.

Scott, A., & Stroper, M. (2003). Regions, Globalization, Development. Regional Studies 37, s. 579-593.

Sepic, D. (2005). The Regional Competitiveness: Some Notions. Russian-European Centre for Economic Policy (RECEP).

Sımmıe, J. (1998). Reasons ffor the Development of Islands of İnnovation: Evidence form Hertfordshire . Urban Studies 35(8), 1261-1289.

Simon, C. J. (1998). Human Capital and Metropolitan Employment Growth. Journal of Urban Economics, 43, 223-243.

Solimene, L., & Preissl, B. (2003). The Dynamics of Clusters and Innovation: Beyond Systems and Networks. Heidelberg: Fizik.

Sotarauta, M., & Linnamaa, R. (1998). Urban Competitiveness and Management of Urban Policy Networks: Some Reflections from Tampere and Oulu. Cities at the Millenium Conference. London.

Sönmez, M. E. (2012). Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep. Malatya: Özserhat Yayıncılık.

Sprengenberger, W., Pyke, F., & Becattini, G. (1990). İndustrial Districts and İnter-Firm Co-Operation in İtaly. Genova: ILO.

Stahl, K. (1982). Differentiated Products, Consumer Search, and Locational Oligopoly. The Journal of Industrial Economics, 97-113.

Swann, G. P., Prevezer, M., & Stout, D. (1998). The Dynamics of İndustrial Clustering: International Comparisons in Computing and Biotechnology, Oxford. Oxford University Press.

Şen, Ö., & Sandal, E. K. (2017). Gaziantep İlinde Üç Yıldız Analizi Yöntemi İle Endüstriyel Kümelenme Analizi. Doğu Coğrafya Dergisi, 39-62.

Teece, D. J. (1986). Profiting from Technological İnnovations. Research Policy S. 15 C. 6, 285-306.

Tsai, W. (2001). Knoeledge Transfer in İntraorganizational Networks: Effects of Network Position and Absobtive Capacity on Business unit İnnovation and Performance. Academy of Management Journal 44, 996-1004.

TÜİK. (2021, Haziran). Gaziantep 1 . www.ika.org.tr: https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/gaziantep.pdf adresinden alındı

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2021). TOBB: Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2021, http://sanayi.tobb.org.tr/yeni_kod_liste21.php?kodu=139311 adresinden alındı

Tyler, P., Martin, R., & Gardiner , B. (2004). Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. Regional Studies, Vol 38(9), 1045-1067.

Uzzi, B. (1996). The Sources and Consequences of Embeddedness for the Economic Performance of Organizations: The Network Effect. American Sociological Review 61, s. 974-698.

Uzzi, B. (1997). Social Structure and Competition in İnterfirm Networks: The Paradokx of Embeddedness. Administrative Science Quarterly, S. 42, 35-67.

Ünal, Ç. (2010). Türkiye' de Sanayi (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı). Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Venables, A., Fujita, M., & Krugman, P. (1999). The Spatial Economy: Cities, Regions an İnternational Trade. MIT PRESS, s. 263-285.

Voyer, R. (1997). Emerging High-Technology İndustrial Clusters in Brazil, İndia, Malaysia and South Africa. Paper prepared for IDRC.

Watford, J., & Pearce, D. W. (1993). World without End: Economics, Environment and Sustainable Development. New York, Oxford University Press.

Webster, F. E. (1992). The Changing Role of Marketing in the Corporation S. 56. Journal of Marketing, 1-17.

Yavan, N. (2006). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı.

Yıldırım, M. (2021). COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Görüşleri. Turkish Journal of Qualitative Research, 18-29.

Yıldırım, M., & Örnek, İ. (2012). Walt Whıtman Rostow' un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi. Discussion Paper, No. 2012/84.

Zander, I., Sölvell, Ö., & Malmberg, A. (1996). Spatial clustering, local accumulation of knowledge and firm competitiveness. Geografiska Annaler Series B 78B, s. 85-97.

EKLER

EK:

GÖRÜŞME SORULARI

1) Kentinizin elektrik, su, bina ve alan temini, ulaşım (yurt içi ve yurt dışı) ve haberleşme (internet, telefon vb. telekominikasyon alt yapısı) açısından fiziki alt yapısını nasıl buluyorsunuz?
2) Kentinize genel bir bakışla dış pazarlara erişim bakımdan coğrafi konumunun elverişliliğini yeterli buluyor musunuz?
3) Kentteki Üniversitlerin sektörünüze yönelik katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?
4) Kentte kalifiye elemana ulaşmak ne kadar olanaklı?
5) İşçi maliyetleri sektörün rekabet edebilirliliğine olumsuz etki ediyor mu?
6) Kentte finansal hizmetler ve yatırımcılara açıklık bakımından imkânlar elverişli mi?
7) Sizce kentiniz yabancı yatırımcı (kentin dışındaki yurt içi ve yurt dışı yatırımcılar kast edilmektedir) için fırsatlar sunuyor mu?
8) Kentinizin sektördeki girişimcilik ve rekabet gücünü nasıl buluyorsunuz?
9) Firmalarınızın yeni teknolojiye erişimi ve teknoloji kullanımını yeterli buluyor musunuz?
10) Kentinizde sektöre yönelik ilgili kamu ve özel kurumların işbirlikçi davranışlarından memnun musunuz?
11) Tedarikçi, eğitim kurumları, iş gücü temini, kamu kurumları, diğer rakiplerle ve destekleyici tüm kuruluşlar bakımından topyekün düşünüldüğünde sektörünüzün belirli bir alanda kümelenmesininin sektöre yönelik katkıları konusunda ne düşünüyorsuuz?
12) Kentinize yatırım yapılabilirlik açısından herhangi bir güvenlik kaygısı söz konusu mudur?
13) Kentinizin kültür, sanat, yeme-içme ve barınma imkânlarını yeterli görüyor musunuz?

14) Kentinizin hastane ve uzman doktor açısından sağlık hizmetleri potansiyelini nasıl buluyorsunuz?
15) Kentinizde halı sektörünün gelişme potansiyeli nedir?
16) Kentininiz ulusal ve uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü diğer şehirlere oranla nasıl buluyorsunuz?
17) Sektörün ürün kalitesi bakımından markalaşma düzeyini nasıl buluyorsunuz?
18) Tüm bu sorular ışığında belirli bir alanda kümelenmiş sektörünüzün, gerek kente sağladığı dış ticaret geliri gerek sağladığı istihdam oranı gerekse yarattığı diğer tüm türev ekonomik katkıları yönünden Gaziantep'in kalkınmasına (kentsel kalkınmaya) etkisi bakımından neler söyleyebilirsiniz?

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

ÖMER SADIÇ tarafından yapılan "KÜMELENME VE KENTSEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ: GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından İKTİSAT Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Prof. Dr. SUZAN ERGÜN (Online Katılım)

Üye : Prof. Dr. MURAT PIÇAK

Üye : Prof. Dr. BAHAR BURTAN DOĞAN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 08/10/2021

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../20

Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

ENSTİTÜ MÜDÜR V.

(MÜHÜR)

KÜMELENME VE KENTSEL KALKINMA İLİŞKİSİ: GAZİANTEP HALI SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

ORİJİNALLİK RAPORU

%11	%11	%1	%3
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	iibfdergisi.ksu.edu.tr İnternet Kaynağı	%2
2	www.gaib.org.tr İnternet Kaynağı	%1
3	gaosb.org İnternet Kaynağı	%1
4	www3.kalkinma.gov.tr İnternet Kaynağı	%1
5	gso.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
7	acikarsiv.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	phoenix.ieu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
9	www.habergazetesi.com.tr İnternet Kaynağı	<%1